

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD
INSTITUT MEZINÁRODNÍCH TERITORIÁLNÍCH STUDIÍ
RUSKÁ A VÝCHODOEVROPSKÁ STUDIA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**POČÁTEČNÍ ETAPA FORMOVÁNÍ STRANICKÉHO SYSTÉMU NA
UKRAJINĚ: OD VZNIKU OPOZIČNÍCH Hnutí DO PARLAMENTNÍCH
VOLEB ROKU 1994**

AUTORKA: INNA BILANYN

VEDOUcí PRÁCE: PHDr. BOHDAN ZILYNSKYJ

PRAHA 2006

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala sama pouze na základě literatury a pramenů uvedených na konci práce.

V Praze 22. května 2006

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Inna Bilanyn', with a long horizontal stroke extending to the right.

Inna
Bilanyn

Moje poděkování patří především vedoucímu této diplomové práce Ph.Dr. Bohdanu Zilynskému za jeho bezbřehou trpělivost a cenné rady při zpracování tématu, Mgr. Yaně Leonliyevé za konzultace, týkající se sociologických výzkumů, překladatelce Mgr. Ritě Kindlerové za pomoc ohledně přepisu ukrajinských jmen a také Mgr. Markétě Paškové za pomoc v otázkách interpretace právních norem a pomoc při korektuře daného textu.

OBSAH

Úvod.....	6
<i>Přehled zdrojů a literatury.....</i>	8
<i>Zásady psaní ukrajinských vlastních jmen.....</i>	13
1. Úvod do problematiky politických stran.....	14
1.1. Teoretický úvod	14
1.2. Historický úvod: Příklad Ukrajiny.....	17
1.3. Periodizační schémata.....	23
1.4. Klasifikace ukrajinských politických stran.....	29
2. Počátky vzniku politických stran na Ukrajině: sovětská doba.	33
2.1. Opoziční hnutí na území Ukrajinské SSR.....	33
2.2. Demokratická platforma Komunistické strany Ukrajiny.	41
2.3. Volby roku 1990.....	42
2.4. Registrace politických stran.....	43
3. Rozvoj stranického systému nezávislé Ukrajiny.....	46
3.1 Právní rámec pro fungování politických stran.....	46
3.2. Pravicové spektrum.....	50
<i>Kongres ukrajinských nacionalistů.....</i>	52
<i>Ukrajinská republikánská strana.....</i>	53
<i>Ukrajinská konzervativní republikánská strana.....</i>	54
<i>Ukrajinské národní shromáždění.....</i>	55
<i>Lidové hnutí Ukrajiny.....</i>	56
<i>Shrnutí.....</i>	58
3.3. Mezi levicí a pravicí: specifika politického středu Ukrajiny.....	59
3.4. Ukrajinská levice.....	62
<i>Předpoklady pro levicovou renesanci.....</i>	62
<i>Socialistická strana Ukrajiny.....</i>	65
<i>Komunistická strana Ukrajiny.....</i>	67
<i>Rolnická strana Ukrajiny.....</i>	70
<i>Strana komunistů (bolševiků) Ukrajiny.....</i>	71

1000
SME → ME
V SEM
KTI

Shrnutí.....	72
4. Volby roku 1994 z hlediska formování stranického systému	
Ukrajiny.....	74
4.1. Volební zákon.....	76
4.2. Kandidáti na lidové poslance.....	80
4.3. Průběh voleb.....	81
4.4. Výsledky voleb.....	85
4.5. Volby do orgánů místní samosprávy.....	87
Shrnutí.....	89
Závěr.....	91
Summary.....	95
Použité zdroje a literatura.....	97
Přílohy.....	107
<u>Příloha 1. Mapa Ukrajiny</u>	
<u>Příloha 2. Zakládající sjezd Lidového hnutí za perestrojku: v sále a na náměstí</u>	
<u>Příloha 3. Členství v Komunistické straně Ukrajiny k lednu roku 1991 (mapa)</u>	
<u>Příloha 4. Registrace politických stran Ukrajiny (tabulka)</u>	
<u>Příloha 5. Strany, které již ukončily svou činnost (tabulka)</u>	
<u>Příloha 6. Výsledky parlamentních voleb podle administrativních celků Ukrajiny (tabulka)</u>	
<u>Příloha 7. Regionální rozdělení voličských preferencí ve volbách 1994 podle hlasů, odevzdaných levicovým stranám (mapa)</u>	
<u>Příloha 8. Reprezentace levicových stran v orgánech místní samosprávy (tabulka)</u>	
<u>Příloha 9. Schéma geneze a štěpení národně-demokratických politických stran v letech 1989 až 1994</u>	
<u>Příloha 10. Schéma štěpení Komunistické strany Ukrajiny a geneze politických stran v letech 1989 až 1994</u>	

Úvod

Politické strany jsou důležitou součástí politického života moderní společnosti. Strany představují určitý mechanismus kontaktu mezi státem a jeho obyvatelstvem.

Narozdíl od západních zemí, kde se tradice multipartismu formovala během delšího časového období, byl na Ukrajině proces formování stranického systému na dlouhou dobu přerušen brzy poté, co teprve začal vznikat. Za socialistického režimu došlo na Ukrajině, stejně jako v jiných republikách Sovětského Svazu, k deformacím politického systému, především, co se týče otázky fungování politických stran. Nadvláda Komunistické strany znemožnila vznik a rozvoj politické kultury obyvatelstva Ukrajiny.

Na přelomu 80. a 90. let prožívala Ukrajina, stejně jako ostatní státy východní Evropy, řadu zásadních změn politického uspořádání země. Díky procesům, nastartovaným Gorbačovovou perestrojkou, se ukrajinská společnost začala emancipovat, zvolna se formovaly podmínky pro vznik občanských hnutí a politických uskupení. Ukrajina se vydala cestou demokratizačních změn. Nedílnou součástí těchto změn se stalo formování stranického systému, založeného na pluralismu politických názorů a soutěžení o přízeň voličů.

Aktuálnost mnou zvoleného tématu diplomové práce spočívá v tom, že pro pochopení současných procesů na Ukrajině je důležité mít představu i o výchozích podmínkách formování politického systému státu, resp. o místě a roli stran v politickém životě Ukrajiny. Období přelomu 80-tých a 90-tých let dvacátého století je pro badatele velice zajímavé. Právě tehdy byl položen základní kámen politického systému soudobé Ukrajiny a v této době lze také najít kořeny některých problematických aspektů, které mají dopad i v současnosti.

Při určení chronologických mezí diplomové práce jsem vymezila časové hranice dobou od vzniku opozičních uskupení do roku 1994, kdy se uskutečnily první parlamentní volby v historii novodobého ukrajinského státu. Ty byly podle mého názoru určitým logickým završením počáteční fáze ukrajinské cesty k multipartismu. Na daném tématu mne lákal určitý romantismus zvoleného období a také jisté podceňování vymezeného období v pracích, pojednávajících o politických stranách Ukrajiny.

Cílem této diplomové práce je popsat proces vzniku a prvotního vývoje nových politických stran na Ukrajině, určit chronologické mezníky různých etap formování multipartismu v této zemi. Dále jsem se snažila vysledovat hlavní tendence rozvoje politického života a pokusit se na základě programových dokumentů politických stran o jejich typologizaci, prozkoumat legislativní rámec, týkající se fungování politických stran na Ukrajině v určeném období a charakterizovat postoj obyvatelstva Ukrajiny vůči vznikajícím stranám, zjistit zda má volební systém vliv na formování stranického systému. V závěru této diplomové práce se pokusím odpovědět na otázku, zda byl na Ukrajině uskutečněn přechod k multipartijnímu systému, a shrnout hlavní rysy a tendence formování stranického systému na Ukrajině během popisovaného období.

V zájmu lepšího pochopení textu diplomové práce jsem připojila ilustrační tabulky, grafy, schémata, mapy a další materiály, dokreslující představu čtenáře o vývoji multipartismu na Ukrajině, popisovaném v této diplomové práci.

Přínosem dané práce je interdisciplinární přístup ke zvolenému tématu. Politické strany nechápu pouze jako politologický objekt zkoumání, ale také objekt výzkumu příbuzných oborů - historie, práva, sociologie. Výklad tématu

jsem se pokusila provést z pohledu historické retrospektivy, analýzy politických programů stran, s použitím sociologických výzkumů pro znázornění tvrzení a analýzy právního rámce, vymezeního fungování stran ve státě. Při výkladu látky jsem upřednostnila chronologický a věcný přístup, jak dokládají jednotlivé níže uvedené kapitoly.

Případným zájemcům o další rozbor ukrajinských politických stran mohu doporučit, aby se v budoucnu zaměřili na výzkum ohledně vývoje jednotlivých stran, které odehrávaly významnou roli při formování politického systému Ukrajiny, případně aby prozkoumali vývoj stranického systému na Ukrajině v obdobích následujících po období, popisovaném touto diplomovou prací.

Rozbor literatury

Chronologický rámec této diplomové práce byl značnou mírou určen charakterem materiálů, ze kterých bylo čerpáno. Protože se jedná o období přelomu 80-tých a 90-tých let 20. století, tedy období a téma relativně nedávné ale také uceleně neprozkoumané, nebylo až na výjimky možné opírat se o věcná vědecká díla, ale spíše jen o kratší publikace výzkumného charakteru.

Při zpracovávání této diplomové práce byly použity materiály z fondů Slovanské knihovny v Praze, knihovny Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Jinonicích, knihovny Ústavu mezinárodních vztahů, knihovny Sociologického ústavu AV ČR i Státní vědecké knihovny Vernadského a Parlamentní knihovny v Kyjevě. Využila jsem také publikace, studie a data, která jsou volně přístupná na Internetu.

Při zpracování této práce jsem zaměřila svou pozornost na zkoumání různorodých zdrojů: stranických dokumentů, statistik, sociologických archivů, ukrajinské legislativy,

odborné literatury a článků. Primární prameny (jedná se především o programy politických stran, zákony a ústavu Ukrajiny) jsou dostupné většinou v ukrajinském jazyce. Určitým omezením dané práce může být skutečnost, že mi nebyl povolen přístup k fondům Ústředního státního archivu občanských sdružení na Ukrajině. Práce tak byla ochuzena o velké množství pramenů. Tento problém jsem se pokusila vyřešit použitím publikací, které buď odkazují na archivní materiály nebo je publikují (viz dále). Zde je na místě zmínit fakt, že se mnoho politických stran na začátku své politické kariéry nezabývalo archivací a uspořádáním stranických dokumentů, a proto mají velký význam díla autorů, kteří je jako první publikovali ve svých pracích.

Co se týče stavu zpracování daného tématu, existuje zde určitá nevyváženost - v rámci bibliografické základny převažují jednoznačně díla ukrajinských badatelů. Klíčovými pro danou práci byly publikace politologů Oleksija Haraňa¹, Artura Bilousa², Vasylja Jablonského³ a Mykoly Tomenka⁴, kteří byli doslova průkopníky vědeckého zájmu o politické strany současné Ukrajiny. Jejich vědecké publikace shromažďovaly faktický materiál a programové dokumenty nových politických stran na Ukrajině, informace o členech a jednotlivých představitelích stran (Tomenko, Jablonskyj), sledovaly různé fáze vývoje politických stran a jejich klasifikaci (Bilous), historii vzniku sdružení stranických subjektů opozičních vůči Komunistické straně Ukrajiny, především Lidového hnutí Ukrajiny (Haraň). Publikace Haraň je velice přínosnou i z

¹ Гарань О.В. Убити дракона. (З історії Руху та нових партій України). - Київ, 1993, Гарань О.В. Становлення та діяльність політичної опозиції в Україні у 1989-1991 рр. - Київ, 1996, Гарань О.В. Від створення Руху до багатопартійності. - Київ, 1992.

² Білоус А.О. Політичні об'єднання України. - Київ, 1993, Білоус А.О. Політико-правові системи: світ і Україна.- Київ, 1997.

³ Яблонський В.М. Сучасні політичні партії України: Довідник. - Київ, 1996.

⁴ Слюсаренко А., Томенко М. Нові політичні партії України: Довідник. - Київ, 1990, Томенко М., Олійник В. Партійна еліта України. - Київ, 2000.

toho hlediska, že autor sám byl účastníkem procesu formování stranického systému. Haraň ve svých pracích odkazuje na materiály ze zakládajících konferencí stran, programových prohlášeníh atd., které se nacházející v jeho osobním archivu, což neovlivňuje kvalitu výkladu a analýzy.

Kromě zmíněných prací hrály důležitou roli pro zpracování této diplomové práce publikace Oleksandra Bojka⁵, obzvlášť jeho monografie z roku 2002, která popisuje a odkazuje na velké množství dříve nepublikovaných archivních dokumentů z doby perestrojky. Cenným je zpracování tématu voleb do Nejvyšší Rady Ukrajinské SSR v roce 1990 a také jeho zpracování krize uvnitř Komunistické strany Ukrajiny.

Významným centrem ukrajinské politologie je také Oděsa. Tamní mladí odborníci se věnovali různým aspektům fungování politických stran na Ukrajině ve svých disertačních pracích a vydali také řadu publikací, věnovaných formování stranického systému současné Ukrajiny a roli stran v politickém životě této země⁶.

Cenným pramenem byly pro mne také publikace Mezinárodního fondu pro volební systémy (IFES)⁷, zejména v případě zpracování kapitoly, týkající se parlamentních voleb v roce 1994. Zmíněná publikace obsahuje detailní informace o výsledcích hlasování v jednotlivých kolech a v jednotlivých administrativních celcích Ukrajiny a proto bylo její použití pro zpracování této kapitoly naprosto nepostradatelným.

⁵ Бойко О.Д. Україна 1991-1995 рр.: тині минулого чи контури майбутнього? Нариси з новітньої історії. - Київ, 1996, Бойко О.Д. Україна в 1985 - 1991 рр.: основні тенденції суспільно-політичного розвитку. - Київ, 2002.

⁶ Дунаєва Л.М. Роль політичних партій у процесі переходу від експансії до консолідації демократії. - Одеса, 2000, Калмакан І., Бриндак О. Виникнення та еволюція національної партійної системи в Україні в ХХ столітті: Дослідження. - Одеса, 1997, Кормич Л.І., Шелест Д.С., Вабій С.І. Формування партійної системи сучасної України. - Одеса, 2000.

⁷ Вибори в Україні 1994 року. - Київ, IFES, 1994, 1995.

Nutno podotknout, že jako předmět vědeckého zkoumání se Ukrajina až donedávna nacházela na okraji zájmu neukrajinských vědců. Zde je namístě zmínit se o určité dominanci Ruska, jakožto hlavním předmětu zájmu neukrajinských badatelů. Ovšem i tak lze vyjmenovat důležité osoby, jejichž publikační činnost v předních západních časopisech autorce diplomové práce velice pomohla. Jedná se především o takové autority současné západní ukrajinistiky, jako jsou Sarah Birch⁸, Andrew Wilson⁹ nebo Taras Kuzio¹⁰.

Česká odborná literatura nabízí poměrně málo publikací, věnovaných předmětu této diplomové práce, přesto je nutno zmínit ojedinělou publikační činnost členů katedry politologie Masarykovy univerzity v Brně. Mezinárodní politologický ústav vydal řadu publikací, zaměřených na politické strany jakožto objektu zkoumání. Přínosnou pro obor ruských a východoevropských studií je zejména série knih o politických stranách v zemích střední a východní Evropy. Pro získání informací o politických stranách levice a pravice jsou bezesporu přínosnými kapitoly věnované Ukrajině v takových publikacích Mezinárodního politologického ústavu jako jsou sborníky «Nacionalistické politické strany v Evropě»¹¹, „Komunistické strany v postsovětských stranicko-politických soustavách“¹² a „Politické strany ve střední a

⁸ Birch, Sarah. Electoral Behaviour in Western Ukraine in National Elections and Referendums, 1989-91 in: *Europe-Asia Studies*, vol. 47, No. 7 (Nov., 1995); Birch, Sarah. Interpreting the Regional Effect in Ukrainian Politics in: *Europe-Asia Studies*, vol. 52, No. 6 (Sep., 2000), Birch, Sarah. Electoral Systems and Party System Stability in Post-Communist Europe, San Francisco, 2001 aj.

⁹ Wilson, Andrew and Bilous, Artur. Political Parties in Ukraine in: *Europe-Asia Studies*, vol. 45, No. 4, 1993, Wilson, Andrew. The Ukrainian Left: In Transition to Social Democracy or Still in Thrall to the USSR? in: *Europe-Asia Studies*, vol. 49, No. 7, 1997 aj.

¹⁰ Kuzio, Taras. Nationalism in Ukraine: Towards a New Framework in: *Politics*, 2000, 20(2), Kuzio, Taras. "Nationalising states" or nation-building? A critical review of the theoretical literature and empirical evidence in: *Nations and Nationalism*, 7, part 2.

¹¹ Dančák, B., Fiala, P. Nacionalistické politické strany v Evropě. - Brno: MPU, 1999.

¹² Komunistické strany v postsovětských stranicko-politických soustavách. - Brno: MPU, 2000.

východní Evropě“¹³.

Dalším, neméně důležitým zdrojem informací pro zpracování této diplomové práce byl Internet. V době rozvoje informačních technologií lze jen těžko podcenit váhu Internetu jako prakticky neomezeného informačního prostoru. Bezpočet možností pro zkoumání nabízejí elektronické databáze odborných časopisů *Jstor*, *Proquest*, *Sage Publications*¹⁴, dále elektronické knihovny univerzit, výzkumných center¹⁵, oficiálních orgánů ukrajinské politické scény (parlament¹⁶, ústřední volební komise¹⁷) či různých projektů, zaměřených na podporu informovanosti zájemců o ukrajinské dění, které se v dostatečné míře objevují na Internetu. Na Ukrajině se dokonce objevila svým zaměřením jedinečná publikace, mapující webové stránky podle sfér společensko-politického života státu, která je přínosná jak pro osoby, které nemají mnoho zkušeností s Internetem, tak i pro lidi, kteří potřebují informace o webových stránkách politických institucí Ukrajiny¹⁸.

Zvlášť bych chtěla zájemce o politické dění současné Ukrajiny upozornit na webové stránky Ukrajinského nezávislého centra politologických studií¹⁹, které nabízejí ke stažení velký počet vlastních analytických publikací. Jedná se o publikace, věnované jednotlivým politickým stranám, biografickým údajům významných členů stran²⁰, ale také o práce

¹³ Politické strany ve střední a východní Evropě. – Brno: MPU, 2002.

¹⁴ www.jstor.org, www.proquest.com, www.sagepublications.com

¹⁵ Jako, například, Інститут глобальних досліджень www.igls.com.ua, Школа політичної аналітики www.spa.org.ua, Міжнародний центр перспективних досліджень www.icps.kiev.ua aj.

¹⁶ www.rada.gov.ua/LIBRARY

¹⁷ www.cvk.org.ua

¹⁸ Українські ресурси Інтернет: громадсько-політичне життя. – Київ, 2003. Politickým stranám jsou věnovány stránky 57-62, personálním stránkám ukrajinských politiků – stránky 62-66.

¹⁹ www.ucipr.kiev.ua

²⁰ Viz, například, Народний Рух України: Довідник. – Київ, 1996, Комуністична партія України. – Київ, 1998 aj.

obecnějšího charakteru²¹.

Přesto je zapotřebí konstatovat, že mimo výše zmíněné elektronické databáze je k ostatním elektronickým archivům přístup značně omezen. Důvodem je jednak omezení časové, jelikož skutečný boom informačních technologií nastal až na konci 90-tých let 20. století, a proto mnoho archivů nezahrnuje publikace z počátku 90. let minulého století, jednak placená služba za použití elektronických archivů nebo nutnost používat databáze pouze prostřednictvím počítačů dané univerzity nebo výzkumného centra atp.

Zásady psaní ukrajinských vlastních jmen

Při psaní diplomové práce jsem se rozhodla použít důkladnou transliteraci ukrajinských názvů do českého jazyka, aby se dané jméno osobní nebo zeměpisné dalo následně přepsat do původního jazyka.

V určitých případech, a týká se to především zeměpisných názvů, jsem použila formu, která se běžně používá v českém jazyce (například, Kyjev, Lvov, Doněck, Dněpr), byť by se podle ukrajinské transkripce tato jména měla v češtině psát jinak. Osobně považuji tato pojmenování za rusismy, a souběžné použití vlastních jmen přepsaných podle ukrajinské a ruské transkripce v ve stejném dokumentu podle mého mínění vážně narušuje jednotný tvar textu.

Na Ukrajině je rozšířená varianta přepisu tamních vlastních názvů do latinky na základě anglické transkripce, tuto variantu jsem však odmítla, protože podobné tvary jsou pro české publikum velice obtížně čitelné (Pljušč vs. Plyushch), i když odrážejí správné znění daného jména (Kyjev vs. Kyiv). V otázce skloňování vlastních jmen jsem se řídila pravidly českého pravopisu.

²¹ Розвиток демократії в Україні: 1994-1996 роки / Авт. В. Піховшек, С. Конончук. - Київ, 1998, Україна: становлення демократії. - Київ, 1997.

1. Úvod do problematiky politických stran

1.1. Teoretický úvod

Na úvod je nutné definovat pojmy, které jsou důležité pro danou diplomovou práci, například objasnění definice politické strany či stranického systému.

Politická strana - je skupina lidí organizovaných s cílem získat vládní moc, a to volbami či jinak, obvykle v jisté míře ideově sevřená. Strany plní v politickém systému řadu funkcí. Jsou mechanismem reprezentace, formování politických elit, zapojování do politiky, formulování cílů a vládní politiky, organizování procesů vládnutí a vztahů mezi institucemi²².

Politické strany se odlišují od jiných skupin tím, že:

- usilují o výkon vládní moci získáním politických funkcí;
- jsou organizovanými útvary s formálním členstvím, a to je odlišuje od společenských hnutí;
- obvykle se zaměřují na širší škálu problémů a zabývají se všemi hlavními tématy vládní politiky;
- jsou vnitřně sjednoceny - i když v různé míře - společnými politickými preferencemi a celkovou ideologickou identitou.

Politické strany jsou klasifikovány různě, v základě klasifikace se nachází výběr určujícího kritéria.

²² Viz, například, Andrew Heywood. Politologie /Přeložil Zdeněk Masopust/. - Praha : Eurolex Bohemia, 2004.

Tab. 1. Klasifikace politických stran²³

Kriterium	Typy stran
Organizační struktura	Kádrové, masové, univerzální („catch-all parties“)
Místo a role strany v politickém systému	Vládní, opoziční
Sociální základna	Třídní (rolnické, mládežnické, dělnické apod.) Mezitřídní Celostátní
Předpoklady pro vznik strany	Ideologické Pragmatické (volební) Vůdcovské
Charakter vztahů mezi lídry a řadovými členy strany	Demokratické Autoritativní Totalitární
Metody politických aktivit a postoj vůči oponentům	Umírněné Radikální Extremistické
Postoj politických programů ke společenskému vývoji státu	Revoluční Radikálně-progresivní Umírněně-progresivní Konzervativní Kontrarevoluční (ústavní)
Ideologická orientace	(Neo)konzervativní, liberální, křesťansko-demokratické, komunistické, nacionalistické, (neo)fašistické
Místo v spektru politických sil	Pravice Střed Levice

Pod pojmem *system politických stran* rozumíme soustavu vztahů, pomocí nichž spolu strany jednájí a ovlivňují politický proces.

Existují různá dělení systémů politických stran, například, na základě počtu stran v systému klasik politologie Maurice Duverger v roce 1954 navrhl třídílné dělení:

- systém jedné strany (monopartismus),
- systém dvou stran (bipartismus) a

²³ Převezato z: *Партії та громадсько-політичні рухи: світовий досвід і Україна*. - Київ, 2004, s. 32.

- systém mnoha stran (multipartismus)²⁴.

Rozšířenějším je rozdělení, navržené o dvacet let později italským politologem Giovannim Sartorim, který ke kvantitativnímu kriteriu připojil míru polarizace systému (ideologické vzdálenosti mezi stranami)²⁵.

a) monopartijní systém - systém, kdy existuje jediná legální politická strana, ostatní jsou zakázané. Spojuje se s totalitními režimy.

b) bipartijní - systém, kdy existuje několik politických stran, ovšem pouze dvě z nich jsou nejsilnějšími subjekty; vláda se zpravidla skládá jednou stranou, jež zvítězila ve volbách, silnou opozici formuje strana poražená.

c) multipartismus:

- omezeného pluralismu - tento typ stranického systému se vyznačuje přítomností mnoha politických stran a malou ideologickou vzdáleností mezi nimi. V parlamentu jsou reprezentovány některé strany, na jejich základě se formuje vláda. Při daném typu stranického systému neexistuje mimosystémová opozice.

- polarizovaného pluralismu - zde existuje mnoho politických stran, ideologická vzdálenost mezi stranami je velká, typ politiky je často konfrontační. Vláda se formuje zpravidla stranami středu politického spektra, opozice má charakter bipolární, destruktivní.

- atomizovaný - nejméně stabilní a efektivní systém politických stran. Pro tento typ je charakteristická existence mnoha politických stran ale také ovšem jejich bezvýznamný vliv stran na politický systém, formování vlády se uskutečňuje na nestraničném

²⁴ Viz Duverger, Maurice. Political Parties. - London, 1954.

²⁵ Viz Sartori, Giovanni. Parties and Party Systems. - Cambridge, 1976.

principu nebo na základě široké koalice. Významný vliv na stav a tendence rozvoje stranického systému má stát prostřednictvím mechanismu institucionalizace politických uskupení a volebních zákonů.

Existují i další typy stranických systémů, například, systém dominance jedné strany, systém strany-hegemonu, dokonce oligarchický systém nebo systém kolegiální (spolupráce při výkonu moci)²⁶, ovšem pro danou diplomovou práci nejsou zmíněné typy systému, který tvoří politické strany, relevantní.

1.2. Historický úvod: případ Ukrajiny

V rámci této diplomové práce se bude zmiňovat regionální rozpor „východ vs. západ“ Ukrajiny, a proto je důležité učinit krátký historický úvod ohledně vzniku tohoto antagonismu. V této části diplomové práce plánuji stručně pojednat o problematice regionální rozdílnosti Ukrajiny a jejích příčin. Dále se krátce zastavím na charakterizování hlavních tendencí vývoje stranického systému Ukrajiny na začátku XX. století, detailní výklad nemá pro danou diplomovou práci zásadní význam²⁷.

Dnešní územní podobu získala Ukrajina až v roce 1954, kdy jí byl ke 300. výročí Perejaslavské rady a následného „sjednocení“ obou států Ruskem předán Krymský poloostrov. Do té doby byly jednotlivé regiony Ukrajiny součástí různých států a podmínky pro jejich vývoj byly odlišné. Obecně se dá vyčlenit pět velkých historických oblastí na Ukrajině. Jedná se o následující regiony:

²⁶ Партії та громадсько-політичні рухи: світовий досвід і Україна. - Київ, 2004, s. 33.

²⁷ Existuje mnoho publikací, které se podrobně zabývají politickými stranami Ukrajiny na konci XIX.-začátku XX. století, viz, například, Базів В. Політичні партії в незалежній Україні: генеза і типологія. - Львів 1999, Калмакан І., Бриндак О. Виникнення та еволюція національної партійної системи в Україні в XX столітті. - Одеса, 1997 ај.

1) Území bývalé Habsburské monarchie - sem patří historické regiony Haliče, Zakarpatské Ukrajiny a Bukoviny. Po rozpadu Habsburské monarchie připadla Halič Polsku, Zakarpatská Ukrajina byla přičleněna k tehdejšímu Československu, Bukovina se stala součástí Rumunska. Po pádu Německa v roce 1944 byly všechny tři zmíněné regiony převzaty Sovětským svazem. I přes značné rozdíly sjednocuje Halič, Bukovinu a Zakarpatsko jedna skutečnost - ze všech regionů Ukrajiny byly nejkratší dobu pod vlivem Ruska. Když použijí současné administrativní dělení Ukrajiny, součástmi daného regionu jsou Lvovská, Ternopilská, Ivano-Frankivská, Zakarpatská oblast a část Černivecké oblasti.

2) Západní Volyň - území bylo dlouhodobě součástí Polského království, avšak po rozdělení Polska bylo toto území přenecháno Rusku. Po 1. světové válce bylo Polsku navraceno, a až do 2. světové války byla Volyň pod polským vlivem. Do území Západní Volyně nyní spadají současná Volyňská a Rivenská oblast.

3) Území Pravobřežní²⁸ Ukrajiny - bývalo součástí Polského království až do roku 1793, kdy došlo k druhému dělení Polska, a dané území se ocitlo v carském Rusku. Nyní sem patří Kyjevská, Vinnycká, Žitomyrská, Kirovohradská, Chmelnycká, Čerkaská oblast a hlavní město Kyjev.

4) Levobřežní Ukrajina - tento region má největší zkušenosti s vládou Ruska. Území Levobřežní Ukrajiny jím bylo kontrolováno již od roku 1654. Nejmasivnější rusifikace regionu se však odehrála až v době Sovětského svazu, byla spojena s kolektivizací (v neposlední řadě i s hladomorem v letech 1933-34), industrializací a přistěhovalectvím etnických Rusů. Do Levobřežní Ukrajiny podle nynějšího administrativního členění patří: Poltavská, Černihivská,

²⁸ Pravobřežní a Levobřežní Ukrajina jsou už historickými názvy, mezníkem těchto dvou oblastí byla a je řeka Dněpr.

Sumská, Charkovská, Luhanská, Doněcká a Dnipropetrovská oblast a zároveň také sever Záporožské, Chersonské a Mykolajivské oblasti.

5) Území bývalé Otomanské říše - Rusko provádělo expanzi nejenom západním směrem, ale také směrem na jih. Po úspěšných rusko-tureckých válkách z let 1768-74 a z let 1787-91 se součástí Ruské říše, tzv. Novým Ruskem, staly jižní části Záporožské, Chersonské a Mykolajivské oblasti, Oděská oblast a také poloostrov Krym. Na území, které kdysi bylo jakousi přítěží, se v druhé polovině XIX. století začal bouřlivě rozvíjet průmysl a také počet obyvatel se několikanásobně zvětšil, a to především díky přistěhovalcům.

Když se pokusíme zobecnit regionální rozdělení Ukrajiny, nabízí se možnost použít chronologický faktor podle připojení území k Sovětské Ukrajině. S výjimkou Krymu, který má i v současnosti zvláštní status v rámci ukrajinského státu, to byly oblasti Západní Ukrajiny, které byly připojeny k Sovětskému svazu nejpozději, a tím pádem byly nejkratší dobu v kleštích sovětizace. Tak si zachovaly ukrajinskou identitu a prozápadní sympatie. Ostatní území Ukrajiny prošla masivní rusifikací spojenou s cíleným potlačováním ukrajinské národní identity. V době vyhlášení nezávislosti Ukrajiny byl východ země jednoznačně rusky mluvícím, prokomunisticky a proruský naladěným celkem.

Regionalismem na Ukrajině se zabývá poměrně velký počet badatelů²⁹, kteří právě s ním spojují veškeré krize politického vývoje současné Ukrajiny. Osobně si však myslím, že dominance daného konceptu není přínosnou, a může se stát i nebezpečným nástrojem pro umělé vyvolávání vnitrostátních konfliktů. Tímto nijak nepopírám, že Ukrajina je zemí

²⁹ Viz, například, publikaci Birch, Sarah. Interpreting the Regional Effect in Ukrainian Politics in: *Europe-Asia Studies*, Vol.52, No.6, s. 1017-1041 nebo Hesli, V. - Reisinger, W. - Miller, A. *Political Party Development in the Divided Societies: the Case of Ukraine in: Electoral Studies*, Vol. 17, No. 2 (1998), s. 235-256

rozdílů, že její západní a východní části mají odlišné politické sympatie a tudíž i názory na budoucí vývoj státu. Svědčí o tom také výsledky ukrajinských voleb (ohledně této skutečnosti viz kapitolu 4). Ztotožňuji se však s názorem ukrajinského politologa Mykoly Rjabčuka, že mezi Východem a Západem Ukrajiny (spíše však mezi Donbasem a Haličí) existuje také obrovské území Střední Ukrajiny, která je spolu s hlavním městem Kyjevem dosti ambivalentním celkem, o němž lze říci, že odráží většinovou politickou situaci na území Ukrajiny³⁰. Navíc, o existenci rozporu východ vs. západ v rovině spíše ideologické nežli faktické svědčí i ten fakt, že na Ukrajině nedošlo k žádnému ostrému konfliktu - ani k rozdělení státu, ani k občanské válce.

Vrátím se však k předmětu této diplomové práce. Příslušnost různých regionů Ukrajiny k rozdílným státním útvarům podminila proces vzniku prvních politických stran.

Během poslední dekády 19. století začala na Západní Ukrajině vznikat různá politická hnutí - např. Rusínsko-ukrajinská radikální strana (*Rus'ko-ukrajins'ka radykaľna partija*), Národně-demokratická strana (*Nacionalno-demokratyčne storonnyctvo*).

První politickou stranou na Východní Ukrajině se stala Revoluční ukrajinská strana (RUP - *revoljucijna ukrajins'ka partija*), založená 11. února roku 1900 v Charkově. Strana sdružovala lidi rozdílných názorů, jejichž vzájemným střetům nedokázala kompaktně čelit, a proto se od ní v roce 1902 odštěpila skupina nacionálních radikálů, kteří založili Lidovou ukrajinskou stranu (NUP - *Narodna ukrajins'ka partija*, jejímž lídrem se stal M.Michnovskyj, vizionář, který jako jeden z mála tehdejších politiků prosazoval samostatnost Ukrajiny). V roce 1903 na půdě RUP vznikla skupina, která se

³⁰ Рябчук М. Дві України: Реальні межі, віртуальні війни. - Київ, 2003, s. 251.

postupně sjednotila v Ukrajinskou socialistickou stranu (USP - *Ukrajins'ka socialistyčna partija*). Proces vzniku politických stran se nadále rozvíjel, na podzim roku 1904 vznikla Ukrajinská demokratická strana (UDP - *Ukrajins'ka Demokratyčna partija*), která obhajovala autonomii Ukrajiny a parlamentarismus. Téhož roku se od ní odštěpilo radikální křídlo v čele s B.Hrinčenkem, který založil Ukrajinskou radikální stranu (URP - *Ukrajins'ka radykaľna partija*), která se zabývala především kulturními a sociálně-ekonomickými otázkami.

Rok 1907 znamenal přelom pro Ruskou říši, začalo období utvrzování systému carské absolutní moci a činnost politických stran v Ruské říši oslabila. Na druhou stranu svou činnost obnovily nestrannické organizace, které sdružovaly lidi různých názorů. V roce 1908 byla například obnovena organizace „Sdružení ukrajinských pokrokovců“ (TUP - *Tovarystvo Ukrajins'kych Postupovciv*), která ovšem fungovala ilegálně.

Únorová revoluce v roce 1917 razantně změnila situaci - svou činnost začaly obnovovat již existující politické strany a taktéž začaly vznikat strany nové. V létě roku 1917 fungovalo na Ukrajině více než 30 politických stran, včetně stran, které působily na celém území bývalé Ruské říše. Nástup bolševismu však znamenal zastavení činnosti politických stran a vyhrocení celkového politického systému na území Ukrajiny.

Obecně se dá říci, že na území Ukrajiny (včetně území Západní Ukrajiny) převládaly strany levicové orientace, působily zde jak strany ukrajinské, vytvořené na místní půdě, tak i ukrajinské pobočky stran „celoruských“, jako například, RSDRP (Ruská sociálně-demokratická strana pracujících), Židovská sociálně-demokratická strana, strana bolševiků atp.

Následující vývoj politického života Ukrajiny je spojený

s vývojem politických stran na západní Ukrajině, především s nacionalistickým hnutím a politickými stranami Haliče, která (původně) nebyla součástí Sovětského svazu. V roce 1920 vzniká Ukrajinská vojenská organizace (UVO - *Ukrajins'ka vijs'kova organizacija*), která později založila Ukrajinskou stranu národní revoluce (UPNR - *Ukrajins'ka partija nacionalnoji revoluciji*). V roce 1922 vzniká v Československu v prostředí ukrajinských vojáků Skupina ukrajinské nacionální mládeže (HUNM - *Hrupa Ukrajins'koji nacionalnoji molodi*).

V období od 28. ledna do 3. února 1929 se konal I. Kongres ukrajinských nacionalistů, kterého se zúčastnilo 28 představitelů všech nacionalistických organizací (PUN, UVO, LUN, HUNM, SUNM). Na Kongresu byl schválen program ukrajinského nacionalismu a byla založena legendární Organizace ukrajinských nacionalistů (OUN - *Orhanizacija Ukrajins'kych Nacionalistiv*). Kvůli územním změnám se mnoho představitelů západo-ukrajinských politických stran a organizací ocitlo v situaci, kdy byli nuceni uprchnout do exilu, na Západě se vytvořila silná ukrajinská diaspora. Tím se zachovaly určité stranické tradice. Právě členové OUN ze křídla banderovců, většinou představitelé diaspory založili v roce 1993 jednu z nacionalistických stran Ukrajiny - Kongres ukrajinských nacionalistů.

Nesmí se opomenout velice významné období „tání“, spojené s příchodem Nikity Chruščova do funkce generálního tajemníka Komunistické strany SSSR. V Sovětském svazu vznikl fenomén disentu. Na Ukrajině se zformovala generace „šedesátníků“ (podle období, v němž působili), mnoho z nich se aktivně zapojilo do hnutí odporu³¹. Vznikala různá sdružení, například, organizace Sjednocená strana osvobození Ukrajiny (*Ob'jednana partija vyzvolenňa Ukrajiny*), ilegální

³¹ Detailně se otázkou ukrajinského disentu zabývá, například, Skůpová Kateřina ve své práci „Ukrajinské opoziční hnutí na konci 60. let 20. století a vliv československých událostí na jeho vývoj“. - Praha, 2004.

organizace ve Lvově - tzv. Ukrajinský národní výbor (*Ukrajins'kyj nacional'nyj komitet*). Na Ukrajině také působila ilegální organizace, spojená se jménem význačné osobnosti ukrajinské politické scény - L.Lukjanenkem. Jednalo se o Ukrajinský dělnicko-rolnický spolek (*Ukrajins'ka robotnyčoseljans'ka spilka*), jenž vznikl v roce 1959. Kvůli tomu, že si zmíněné organizace kladly za cíl bojovat za nezávislost Ukrajiny, působily poměrně krátce, brzy po jejich vzniku začala řada soudních stíhání, a všichni členové byli nakonec odsouzeni.

Význam daného období pro formování současného stranického systému Ukrajiny je spatřován také v tom, že se utvořila vrstva politicky aktivní a národně uvědomělé inteligence, která na sebe převzala úlohu bojovat o demokratizaci Ukrajiny. Mnozí představitelé hnutí odporu (například, V. Čornovil, bratři Horyňové, I. Kandyba, L. Lukjanenko, S. Chmara aj.) odehráli důležitou roli v politickém životě během posledních let existence Sovětského svazu a jejich přínos pro formování stranického systému současné Ukrajiny je nezpochybnitelný.

1.3. Periodizační schémata

Obecně lze vymezit dva přístupy pro způsob označení hlavních etap formování stranického systému na Ukrajině. První náhled charakterizující vznik a vývoj politických stran sleduje ukrajinskou stranickou historii od vzniku prvních politických stran na přelomu XIX. a XX. století přes vývoj stranických subjektů a jejich postavení až do dnešní doby³². Pokus zahrnout do zkoumaného období počátky vzniku stranických subjektů na ukrajinském území naznačuje na snahy

³² Daný postoj sdílí, například, autoři monografie „*Політичні структури та процеси в сучасній Україні*“, Київ, 1995, F. Rudyč aj., představitelé haličské školy politologie (viz Базів В. *Політичні партії в незалежній Україні: генеза і типологія*. - Львів, 1999).

politologů prokázat existenci politické a zejména stranické tradice a určitou provázanost politických procesů konce 20. století s událostmi na začátku století jednadvacátého.

Podobný postoj může být do určité míry přijatelným v případě některých ukrajinských nacionalistických stran. Existuje určitá kontinuita s nacionalistickými subjekty ze Západní Ukrajiny z 20.- 30. let, jak ideová, tak organizační, dokonce i personální³³. Velkou roli zde bezesporu odehrála silná ukrajinská diaspora. Například, i po pádu Sovětského Svazu ovlivňovala politickou scénu legendární Organizace ukrajinských nacionalistů, z iniciativy členů OUN-B (křídla OUN, vedeného S. Banderou) vznikla jedna z ukrajinských nacionalistických stran - Kongres ukrajinských nacionalistů.

Tak, například, autoři monografie „Politické struktury a procesy současné Ukrajiny“ určují následující fáze procesu formování stranického systému: předříjnové období (mezníkem je Říjnová revoluce v Rusku), období po Říjnové revoluci a současné období, od vzniku několika ilegálních spolků v 60.- 70. letech a dále Ukrajinského Helsinského Spolku až do doby, kdy byla monografie vydána.

Druhý přístup se vyznačuje menší chronologickým rozsahem, příslušní autoři se většinou shodují v tom, že přechod Ukrajiny k multipartismu lze pozorovat od přelomu let 1987-1988. I v tomto případě lze pozorovat určitou odlišnost názorů, spojenou především s určením mezníku nastartování politicko-sociálních změn v ukrajinské společnosti (buď existencí ukrajinského disentu a provázaností činnosti Ukrajinského helsinského spolku, nebo Černobylská tragédie a s ní spojený vznik ekologických hnutí atd.). Jednoznačně vymezené nejsou ani základní etapy přechodu Ukrajiny od monopolu komunistické strany k multipartismu, významnou roli

³³ Například, předsedkyně Kongresu ukrajinských nacionalistů se stála Jaroslava Stec'ko, manželka J.Stec'ka, který spolu s Banderou vyhlášoval v 1941 Akt obnovení ukrajinské svrchovanosti.

hraje doba, ve které byly vydány publikace, řešící tuto tematiku. Zatímco starší publikace často operují s dosti detailním rozdělením na různé etapy, v pozdějších publikacích se období, kterým se zabývám v dané diplomové práci, objevuje spíše jako jedna „počáteční“ etapa nebo je rozděleno do dvou etap - komunistické a postkomunistické.

Nicméně i zde existují dva postoje k periodizaci. Jeden nabízí poměrně jednoduché schéma rozdělení na základní etapy, které mají většinou tři fáze - předstranickou, etapu začátku multipartismu, která se vztahuje k období posledních dvou let existence SSSR a období rozvoje stranického systému v současném ukrajinském státě. Etapy se liší svými názvy, a to podle názoru autora na výběr určujícího kritéria - může to být jak postoj stran ke státní politice (opozičně předstátní období, fáze státně loajální a etapa předvolební³⁴), tak i organizační (etapa neformálních organizací, vznik politických stran) nebo chronologická spojitost s pádem sovětského státu (komunistická, postkomunistická).

Jako příklad je zde možné uvést koncept A.Bilousa, který tvrdí, že přechod od monopartismu k multipartismu proběhl v letech 1988-1994, a toto období lze rozdělit na tři etapy:

1. předstranickou,
2. etapu začátku multipartismu,
3. postkomunistickou.

První etapa se vyznačuje formováním opozice (především formou občanských sdružení) za trvajícího monopolu Komunistické strany SSSR. Velký vliv zde měly události v Pobaltí a myšlenka vytváření Lidových Front. Významnou roli v aktivizaci opozice sehrála Ukrajinská Helsinská Skupina.

Druhá fáze začala na konci roku 1989 vznikem první politické strany a trvala do srpna 1991. Pro tuto fázi je

³⁴ Tak vidí periodizaci autoři monografie *The political analysis of postcommunism: understanding postcommunist societies*. (ed. M. Polokhalo). - Kiev.

charakteristický přechod od opozičních organizací a spolků ke vzniku prvních politických stran. V daném období na Ukrajině vzniklo kolem 20-ti menších politických stran, které dohromady sdružovaly více než 50 tisíc osob.

Třetí etapa vzniku stranického systému současné Ukrajiny začala dnem 24. srpna roku 1991, tedy dnem vyhlášení nezávislosti Ukrajiny a trvala do prvních demokratických voleb do parlamentu v březnu 1994. Vyznačuje se vznikem většího počtu nových politických stran a hlavně obnovením Komunistické strany Ukrajiny, která se stala největší stranou v tomto období.

Podobně vidí daný proces i jiní vědci, jako například Lytvyn, Haraň či Bohomaz, ovšem používají poněkud jiné označení samotných etap³⁵.

Druhý přístup nabízí detailní schémata, vytvořená ve spojitosti s důležitými událostmi pro vývoj stranického systému Ukrajiny.

Kupříkladu, Peter Potichnyi ve své práci z roku 1992³⁶ sleduje pět etap vývoje stranického systému na Ukrajině, které jsou v podstatě dost těsně propojeny se základními etapami procesu perestrojky na Ukrajině. První etapa zahrnuje léta 1987–1988, druhá rok 1989 a leden až březen 1990, třetí – období od voleb v březnu 1990 až do konce téhož roku, čtvrtá – od konce roku 1990 do srpna 1991, a pátá – od prohlášení nezávislosti až do roku 1992 (autor ve své práci uvádí „dodnes“, což je pochopitelné, když vezmeme v úvahu kdy byl text napsán). Podobný koncept sdílí Oleksandr Bojko³⁷.

³⁵ Baluk, Walenty. Kształtowanie się systemu partyjnego na Ukrainie po odzyskaniu niepodległości in: *Z badań nad współczesną problematyką państw Europy Środkowej i Wschodniej. Pod redakcją Janusza Albina i Janusza M. Kupczaka. Acta Universitatis Wratislaviensis, No 2261.* –

Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskie, 2000, s. 20.

³⁶ Potichnyj, Peter J. *The Multi-Party System in Ukraine.* – Köln, 1992

³⁷ Бойко О.Д. Україна 1991–1995 рр.: тині минулого чи контури майбутнього? Нариси з новітньої історії. – Київ, 1996, s. 64–65.

Opatř ?

Periodizační schéma mladého politologa z brněnské univerzity a autora několika publikací věnovaných stranickému systému Ukrajiny Lubomíra Kopečka se prolíná s na Ukrajině dosti rozšířeným konceptem. Vývoj ukrajinského stranického systému Kopeček dělí na několik fází:

1) fáze předstranická (konec 80. let) - v období perestrojky se od roku 1988 vytvářejí alternativní občanská hnutí. Zvláštní význam mezi nimi mělo Ukrajinské helsinské sdružení (UHS), založené bývalými ukrajinskými disidenty. Okolo UHS se vytvořilo Lidové hnutí Ukrajiny - NRU nebo Ruch. V prvních částečně svobodných volbách v březnu roku 1990 získala národně demokratická opozice vedená Ruchem (tzv. Demokratický blok) kolem čtvrtiny křesel v Nejvyšší radě.

2) fáze embryonální (1990-1991) - v rámci národně demokratické opozice se rozběhl proces diferenciací. Z Ruchu se postupně vydělily Ukrajinská republikánská strana (L.Lukjanenko) a Demokratická strana Ukrajiny (V.Javorivkyj, D.Pavlyčko, I.Drač). Současně vznikla (opět na bázi Ruchu) řada dalších stran s různou orientací (křesťansko-demokratickou, ekologickou, sociálně-demokratickou atd.). Diferenciace proběhla i v rámci komunistické strany (vytvoření tzv. skupiny 239 - podle počtu komunistických poslanců, obhajujících zájmy strany moci).

3) fáze protopartijní (srpen 1991-1993) - Ruch po přerušení vazeb se stranami, které se od Ruchu odštěpily, byl zaregistrován roku 1993 jako politická strana. Paralelně vzniklo několik radikálních pravicových stran, a také po zániku Komunistické strany Ukrajiny na konci srpna 1991, několika levicových stran. V roce 1993 byla obnovena Komunistická strana Ukrajiny - KPU v čele s P. Symonenkem.

4) fáze volební strukturace (rok 1994): pro předčasně konané parlamentní volby v březnu a dubnu 1994 byl přijat nový volební zákon. Byl použit většinový volební systém

s jednomandátovými volebními obvody (podobně jako ve volbách v roce 1990). Zákon stanovil příliš přísné podmínky pro získání poslaneckého mandátu (detailněji viz kapitolu 4.1), proto ve volebním období 1994-1998 ze 450 poslanců zasedalo pouze 413. Uspěly především strany levicové (KPU, SPU, SelPU) a také některé národně demokratické strany a strany radikálně pravicové. Drtivá většina poslanců (227) ale byla bez stranické příslušnosti.

Výše jsem popsala hlavní schémata rozčlenění základních etap ukrajinské cesty k multipartismu. Vzhledem k určitým rozsahovým a obsahovým mezím této práce, jsem se rozhodla využít následující periodizaci:

1) Ukrajina před vyhlášením nezávislosti:

- 1987-konec 1989 - „přípravná“ fáze (vznik občanských sdružení) a
- přelom 1989-1990 až 1991 - vznik prvních politických stran.

2) Situace po vyhlášení nezávislosti na Ukrajině:

- srpen 1991-podzim 1993 - vývoj situace v podmínkách nezávislého státu a
- podzim 1993-1994 - vliv voleb roku 1994 na stranický systém.

Podobné schéma je jednoduché, přehledné a dle mého názoru znázorňuje nejdůležitější mezníky ve vývoji stranického systému Ukrajiny.

1.4. Klasifikace ukrajinských politických stran

Vznik politických stran na Ukrajině přiměl politology zahájit zkoumání jejich programů a statutů stran a následně vytvořit klasifikaci politických subjektů. Před srpnem 1991 se většinou používalo bipolární rozdělení „komunisté-antikomunisté, pravice-levice, komunisté-demokrati, formální-neformální“³⁸. S dalším vývojem politického života Ukrajiny se podobný postoj ukázal být nedostatečným, politologové se postupně propracovávali k vytvoření klasifikačních schémat, podle kterých by se dalo snadněji orientovat ve složitém spektru politických stran.

Základním kamenem pro všechna klasifikační schémata je ideologie. Můžeme si položit otázku, nakolik je takový způsob na místě, vždyť ukrajinské politické strany jsou mladé a jejich politické programy nejsou dostatečně zpracovány. Na druhou stranu jsou i přes přetrvávající vývoj ukrajinských stran hlavní znaky jejich ideologických doktrín podobné doktrínám tradičním, a proto je možno používat pro politické strany jejich obvyklé názvy. Zde je na místě zmínit, že se v ukrajinském prostředí na konzervativní strany obvykle vztahuje pojem „nacionalistické“, tato skutečnost se objasňuje historickými podmínkami, za kterých probíhalo formování politických tradic ukrajinské společnosti ve dvacátém století.

Klasifikace politických stran se uskutečňuje různými způsoby a zaleží nejenom na samotných politických cílech stran, ale také na přístupech autorů, zabývajících se danou tematikou. Situaci komplikuje také skutečnost, že mezi ukrajinskými politology nebyla stanovena přesná klasifikační kritéria, a proto se navrhuje různorodé varianty členění. Navíc podobná situace umožňuje nepřímý vliv na voliče

³⁸ Дикань К. Десять років по тому: від УРС до... Історія новітнього партійного будівництва. - Київ, 1999, s.60-61.

v předvolebním období, jelikož klasifikace politických stran může být ovlivněna postojem autora a jeho cílem.

Zde je potřeba zmínit, že v této otázce mezi ukrajinskými politology nepanuje shoda, existují různé klasifikace v závislosti na přístupu badatelů k určujícímu prvku a v neposlední řadě také v závislosti na době, kdy se publikace připravovaly. Jinými slovy se dá říci, že klasifikační schémata se upravovala spolu s vývojem vnitropolitické situace na Ukrajině. Tak například, Anatolij Sljusarenko a Mykola Tomenko v první práci, zabývající se novými politickými stranami hodnotili politická uskupení podle jejich postojů ke státnosti Ukrajiny (federalisté, příznivci konfederace a zastánci nezávislosti), zároveň také rozdělovali strany do širších skupin - liberálové, sociálně-demokratické strany a komunisté³⁹. Artur Bilous ve své publikaci (1993) určuje pět hlavních proudů - integrální-nacionalisté, národní demokraté, demokraté, státní byrokraté a socialisté⁴⁰.

Takové rozdělení podle mého názoru není zcela na místě, protože řadit do skupiny středu Ruch a sociální demokracii je poněkud odvážné. Dykaň ve své sedmisetstránkové práci z roku 1999 už navrhuje zařazovat ukrajinské strany do následujících skupin: nacionálně-radikální, nacionálně-liberální, liberální, proruské (tzv. integristé), sociálně-demokratické a komunistické⁴¹. Tímto ovšem představil poněkud upravenou škálu „pravice-levice“ s tím, že není úplně jasné, podle jakých kritérií autor rozlišuje strany liberální a nacionálně-liberální a také kam zařazuje strany, které usilují o získání sympatií proruský naladěné části obyvatelstva Ukrajiny. Velmi rozšířenou klasifikací je rozdělení politických stran na síly socialisticko-

³⁹ Слюсаренко А., Томенко М. Нові політичні партії України. -Київ, 1990, s. 5-7

⁴⁰ Білоус А.О. Політичні об'єднання України. - Київ, 1993, s. 63-68

⁴¹ Дикань К. Десять років по тому: від УРС до... s. 62.

komunistické, liberálně-centristické, národně-demokratické a radikálně-nacionalistické.

Volodymyr Lytvyn však používá tradiční schéma, kdy ukrajinské strany rozděluje do pěti skupin: levice, strany levého středu, střed, strany pravého středu a pravice⁴². Podobný model využívají i někteří zahraniční politologové. Například Luboš Kopeček se domnívá, že nejlepším způsobem vyřešil situaci německý politolog Henrik Bischof, který rozdělil ukrajinské strany do čtyř bloků: levice, levostředové strany, pravostředové strany (národně-demokratické strany) a pravice⁴³.

Taková pestrost klasifikačních schémat má podle mého názoru poměrně snadno objasnitelné příčiny. Stranická scéna Ukrajiny nebyla stabilní, od doby prohlášení nezávislého státu neustále vznikala nová politická uskupení, jejich politické cíle nebyly jasně čitelné a často se stávalo, že jejich volební programy zastávaly opačné názory a navzájem neslučitelné cíle.

Navíc byla v počáteční etapě vzniku stranického spektra Ukrajiny aplikace tradičního rozdělení politických stran na škále „levice - střed - pravice“ nesmírně komplikována z důvodů častých změn, neustalého vznikání nových subjektů a také kvůli štěpení uvnitř již existujících stran. Kromě toho se situace na Ukrajině rozvíjela svým zvláštním způsobem - vedle existence poměrně silných levicových stran (na Ukrajině jsou zakořeněny levicové sympatie), existovaly na druhé straně politické strany významného antikomunistického křídla, přičemž střed politického spektra zůstával nezaplňený (na Ukrajině nemá liberální směr tak silné zastoupení, a „strany

⁴² Potichnyj, Peter J. Formation of Political Parties in Ukraine. - Köln, 1994, s. 6.

⁴³ Luboš Kopeček. Formování politických stran na Ukrajině v letech 1988 až 1994 in: *Politologický časopis*, č. 1/98, s. 108.

středu" byly obvykle představovány stranami, které podporovaly politiku prezidenta, jinými slovy strany moci).

S ohledem na výše zmíněné skutečnosti jsem proto ve své diplomové práci zvolila členění dle systému levice-pravice, ovšem s určitými výhradami. Shodují se s názorem Marka Pavky z Masarykovy univerzity v Brně, že ztotožňování levicových stran s prorusky orientovanými stranami a pravicových politických stran výhradně se stranami proukrajinskými není zcela na místě⁴⁴. Sdílím také názor o určitém vakuu středu politického spektra Ukrajiny první poloviny devadesátých let minulého století.

G 70 Ukrajina?

⁴⁴ Marek Pavka. K vývoji a roli některých ukrajinských nacionalistických stran. in: *Nacionalistické strany v Evropě, Brno, 1999.* - s. 134

2. Počátky vzniku politických stran na Ukrajině: sovětská doba

2.1. Opoziční hnutí na území Ukrajinské SSR

Současné ukrajinské politické strany mají své kořeny v neformálních občanských sdruženích, které začaly na Ukrajině masově vznikat během období perestrojky.

Reformy socialistického systému, tzv. perestrojku, které zahájil M. Gorbačov po jeho nástupu do funkce generálního tajemníka KSSS, umožnily emancipaci sovětské společnosti. Samotná přestavba nebyla homogenním procesem a tudíž lze schématicky vymežit několik základních etap samotného vývoje reformních změn.

1) První etapa zahrnuje období let 1985-1986, kdy se v podstatě hledaly způsoby reforem. Hlavním cílem , který sledovalo sovětské vedení, bylo dosáhnout vědeckotechnického pokroku, technologicky modernizovat výrobu, aktivizovat lidský faktor atp. To všechno byly vlastně pokusy najít směr reformování sovětského systému.

2) Druhá etapa začíná rokem 1987 a trvá do konce roku 1988. Během tohoto období se začínají realizovat určité úkoly perestrojky, brzy bylo ovšem zřejmé, že ekonomické reformy nemají šanci na úspěch bez reforem politického systému. Začala tzv. perestrojka „shora“. Hlavním „ziskem“ veřejnosti se stala tzv. glasnost, která umožnila pluralitu názorů. Začaly se objevovat informace, zcela odlišné od informací poskytovaných státně-propagandistickým aparátem.

3) Třetí etapa začíná rokem 1989, vyznačuje se velkou mírou občanských aktivit. Začala tzv. perestrojka zdola. Podněty k reformám odteď přicházely z iniciativy občanů. Glasnost a iniciativy občanů vytvořily blahodárnou půdu pro vznik občanských sdružení a politických uskupení, jenž

vytvořily základ pro nové politické strany. Na tomto místě je nutno zmínit, že mnoho badatelů etapu od roku 1989 do konce roku 1991 rozděluje na několik menších fází, tak například se uvádí, že rok 1990 znamenal příklon sovětského vedení ke konzervativní linii⁴⁵. Domnívám se však, že i přes snahy státního aparátu omezit dopad svých reforem, se kurs nastavený na samoorganizování občanů, už nedal zabrzdit.

Skutečný boom konsolidace občanských aktivit na Ukrajině připadá na dobu po havárii atomové elektrárny v Černobyli v roce 1986. Příčinou toho je jak dopad této ekologické katastrofy na obyvatelstvo, tak i nečinnost vyšších vrstev svazového a republikánského vedení těsně po havárii. Po roce 1986 začala vznikat různá ekologická sdružení, nicméně řešení ekologických otázek nebylo jediným polem působnosti těchto organizací. Zároveň vznikaly politické kluby, studentské spolky, organizace vzdělávacího charakteru aj. Všechny zmíněné subjekty se velice brzy po svém vzniku politizovaly kvůli svému negativnímu postoji vůči politickému systému sovětského státu, jeho nadměrné centralizaci a neuspokojivé národnostní politice centra.

V různých spolcích se sdružovali lidé podle jejich zájmů a potřeb. Postupná demokratizace poměrů ve svazových republikách byla tím impulsem, který přispěl k prudkému nárůstu počtu různých spolků a sdružení: již k červnu roku 1989 fungovalo na Ukrajině více než 47 tisíc organizací. Z nich bylo 6957 spolky sociálně-politického charakteru, 1460 z těchto organizací bylo zaměřeno kulturně či historicky, 1946 spolků působilo v oblasti ekologie⁴⁶. Právě tři zmíněné skupiny (pětina všech spolků USSR) byly ve svém poli

⁴⁵ Viz Bojko Olexandr - Goněč Vladimír. Nejnovější dějiny Ukrajiny. - Brno: Jota, 1997, s. 229-232. Autoři publikace označují dokonce šest etap perestrojky.

⁴⁶ ЦДАГОУ, ф.1, оп.32, спр.2658. Довідка ідеологічної комісії ЦК КПУ "Про роботу партійних комітетів республіки з самодіяльними громадськими об'єднаннями" від 24 червня 1989р., арк. 76 in: Бойко О. Україна в 1985 - 1991 рр. - s. 56.

působnosti nejaktivnější a vytvořily základ pro budoucí politické strany.

Zde je zapotřebí se zastavit a popsat jeden velice důležitý moment. Základ budoucích národně-demokratických sil na Ukrajině tvořila inteligence - zejména Svaz spisovatelů Ukrajiny (SPU - *Spilka pys'mennykiv Ukrajiny*) a také akademická obec⁴⁷. Právě ukrajinská inteligence poprvé dala najevo svou nespokojenost se sovětským systémem během perestrojky (na tuto skutečnost se poměrně často zapomíná) - v červnu roku 1986 se konal IX. sjezd spisovatelů Ukrajiny, kdy se poprvé zveřejnil nesouhlas ukrajinské inteligence s politikou Komunistické strany. Tisk Svazu spisovatelů - noviny „Literární Ukrajina“ (*Literaturna Ukrajina*) se začaly využívat k veřejné diskuzi.

Následně začala vznikat různá uskupení. Tak, na podzim roku 1987 ve Lvově vzniklo „Sdružení Leva“ (*Tovarystvo Leva*). Sdružení se zabývalo především otázkami kulturně-etnografického života Ukrajiny, ale již v roce 1988 se v něm zformovala skupina lidí, zajímajících se o politiku a rozhodnutých zapojit se do politického života republiky.

V srpnu roku 1987 v Kyjevě vznikl Ukrajinský kulturologický klub (*UKK - Ukrajins'kyj kulturolohičnyj klub*), jehož činnost hned od počátku směřovala nad rámec kulturních otázek a byla spíše zaměřená na kritiku existujícího systému, tedy kritizování národnostní politiky centra.

Významným pro další oživení společensko-politického života Ukrajiny se stalo obnovení působení Ukrajinské helsinské skupiny (*UHH - Ukrajins'ka Heľsins'ka hrupa*), jenž byla založená již v roce 1976. Důvodem pro obnovení činnosti UHH byl návrat známých disidentů- mj. Vjačeslav Čornovil,

⁴⁷ Грицак Я. Нарис історії України: Формування модерної української нації XIX-XX століття. - Київ, 1996, s. 298.

Mychajlo a Bohdan Horyň⁴⁸ na území Ukrajiny, z důvodu jejich propuštění z vězení. S ohledem na nové historické události bylo na jejím základě v polovině roku 1988 utvořeno Ukrajinské helsinské sdružení (*UHS - Ukrajins'ka helsinska spilka*), které odehrálo významnou roli v procesu formování politické opozice na Ukrajině.

Ukrajinské Helsinské sdružení si položilo za cíl vytvořit masovou organizaci, podobnou Lidovým frontám v Pobaltí. 7. července roku 1988 byla publikována „Deklarace principů“ UHS. V deklaraci UHS zdůraznilo fakt, že za svého předchůdce považuje UHH, a že sdružení je „federativním spolkem místních organizací a skupin pro obranu lidských práv“, a že se nejedná o politickou stranu⁴⁹. Ovšem uskupení mělo za svou povinnost nejenom bránit lidská práva, ale i aktivizovat obyvatelstvo Ukrajiny, donutit ho účastnit se politického života republiky. Předsedou Ukrajinského Helsinského sdružení se stal Levko Lukjanenko, známý disident, který k okamžiku založení sdružení ještě vykonával trest odnětí svobody.

Již v březnu 1989 za aktivní podpory UHS proběhla první politická demonstrace na Ukrajině a záhy po ní první politická stávka. Bylo to UHS, kdo poprvé prohlásil nutnost budování samostatné Ukrajiny.

Ovšem různá sdružení vznikala i nadále, lze zmínit, například, „Memoriál“ (*Memorial*, předseda - Les Tanjuk, vzniklo 4. března 1989), „Zelený svět“ (*Zelenyj svit*, předseda - Jurij Ščerbak, vzniklo v říjnu 1988), Sdružení ukrajinského jazyka (*TUM - Tovarystvo ukrajins'koji movy*, předseda Dmytro Pavlyčko, které vzniklo 11. února roku 1989).

13. listopadu roku 1988 se v Kyjevě konalo velké ekologické shromáždění, které organizovala různá ekologická

⁴⁸ Гарань О. Убити дракона. (З історії Руху та нових партій України). - Київ, 1993, s. 10.

⁴⁹ Гарань О. Убити дракона, s. 12.

sdužení Ukrajiny. Význam pro zvolené téma má zmíněné shromáždění v tom, že právě na tomto ekologickém shromáždění zazněly výzvy k vytvoření lidové fronty po vzoru podobných front v pobaltských republikách SSSR. Projekt programu Lidového hnutí Ukrajiny za perestrojku byl připraven Svazem spisovatelů Ukrajiny, 16. února roku 1989 se v novinách „Literární Ukrajina“ otiskl projekt programu Lidového hnutí Ukrajiny za perestrojku (*NRU - Narodnyj ruch Ukrajiny za perebudovu*, pro označení Lidového hnutí Ukrajiny za perestrojku se široce využívá jeho zjednodušený název Ruch).

V projektu byla obsažena jak hesla spojená s demokratizací společnosti, tak i teze o vedoucí roli komunistické strany, což lze snadno pochopit vzhledem ke skutečnosti, že v řadách Ruchu působila i značná část členů Komunistické strany Ukrajiny. Nehledě na účast komunistů se Lidové hnutí Ukrajiny brzy přeměnilo na nejpočetnější sdužení opoziční vůči Komunistické straně Sovětského svazu.

Od 8. do 10. září roku 1989 se v Kyjevě konal zakládající sjezd Ukrajinského hnutí za perestrojku. Ruch obhajoval pluralitu v ekonomice, politice a ideologii, a proto sjednocoval ve svých řadách komunisty-reformátory, členy UHS a jiných antikomunistických organizací.

Sjezdu se zúčastnilo 1109 delegátů z různých regionů Ukrajinské Sovětské Socialistické republiky. Heterogenitu členské základny Ruchu ilustruje sociologický výzkum, který byl proveden účastníkem sjezdu, nyní známým sociologem Volodymyrem Paniottem. Účastníkům byly nabídnuty písemné dotazníky, které zodpovědělo celkem 720 delegátů sjezdu, což je podle mínění organizátora výzkumu reprezentativní výběr, na základě kterého se dají vyvodit určité výsledky o demografických a ideologických charakteristikách lidového hnutí⁵⁰).

⁵⁰ Viz Paniotto, Vladimir. The Ukrainian Movement for Perestroika -

Ve svém příspěvku Paniotto uvádí následující data: z 1109 delegátů bylo 85% ukrajinské národnosti, 20% bylo členy komunistické strany, 72% mělo dokončené vysokoškolské vzdělání, 11,6% bylo doktory vědy nebo kandidáty, 10% - dělníky, 2,5% - představiteli rolníků.

Delegáti byli vybráni z každé z 25-ti oblastí Ukrajiny (město Sevastopol tehdy nemělo statut administrativní jednotky), proporčně k počtu organizačních jednotek Ruchu v každé oblasti. Nicméně data ukazují určitou regionální disproporci v členské základně Ruchu (skoro polovina všech delegátů zakládajícího sjezdu pochází ze západní Ukrajiny, kdežto z její východní části pouze méně než 6 procent). Zjednodušeně řečeno, v řadách hnutí dominovali představitelé inteligence a západoukrajinských oblastí.

21. ledna roku 1990 byla k výročí sjednocení Ukrajinské Lidové republiky (UNR - *Ukrajins'ka Narodna Respublika*) a Západoukrajinské Lidové republiky (ZUNR - *Zachidno-ukrajinska Narodna Respublika*) provedena akce, která se stala významnou událostí v politickém životě Sovětské Ukrajiny. Jedná se o tzv. živý řetěz (podle vzoru podobných akcí z Pobaltí), který spojil hlavní města bývalých UNR a ZUNR Kyjev a Lvov. Akce se zúčastnilo na 450 tisíc osob. Událost otřásla politickou scénou Ukrajiny, společnost ukázala svou vyspělost a schopnost sjednotit se za účelem získání politické svobody. Navíc se upevnilo vůdčí postavení Ruchu mezi národně-demokratickými politickými organizacemi a od té doby lze pozorovat určité ztotožňování nekomunistických uskupení s Ruchem. Lze v podstatě říci, že se na Ukrajině zformovala masová organizace, podoba lidových front dalších zemí Sovětského bloku, která odrazila potřebu politických sil ke konsolidaci v boji proti režimu. Jako i mnoho dalších podobných hnutí, Ruch očekával podobný osud - právě kvůli

„Rukh“: a Sociological Survey in: *Soviet Studies*, Vol. 43, No. 1 (1991), s. - 177-181.

tomu, že byl nejmasovější organizací, brzy začal proces jeho rozštěpení a vzniku nových politických subjektů.

Ruch se velice často nechával inspirovat Lidovými frontami z Pobaltí. Pavlo Movčan, jeden z iniciátorů Lidového hnutí Ukrajiny, dokonce říkal, „měli jsme jako vzor programy, se kterými jsme již byli obeznámeni, byly to programy Estonského lidového hnutí, hnutí „Sajudis“ a Lotyšského lidového hnutí“⁵¹. Navíc, v Litvě a částečně i v Lotyšsku se tiskly ilegální noviny (v roce 1989 dosahoval jejich počet padesáti, v roce 1990 se jejich počet ztrojnásobil), které byly masově distribuovány na Ukrajině⁵².

Formálně začalo utváření multipartismu okamžikem zrušení článků 6 a 7 ústavy SSSR o vedoucí roli Komunistické strany na začátku roku 1990, což de iure zbavilo Komunistickou stranu Sovětského svazu politického monopolu a legalizovalo proces vzniku nových politických stran. Pak následovalo právní uznávání nových politických stran i na území Ukrajiny.

V říjnu 1989 ve Lvově vzniká Ukrajinská národní strana (UNP - *Ukrajins'ka nacionalna partija*). Tato strana se stala první politickou stranou, která vznikla v období perestrojky na Ukrajině. Strana ovšem neměla větší politický vliv, zůstala naprosto marginálním subjektem.

V dubnu roku 1990 zakládá další politický vězeň, známý disident Ivan Kandyba (1930-2002, právník, který působil spolu s L.Lukjanenkem při založení Ukrajinského dělnicko-rolnického spolku a posléze při založení UHH, za což byl dvakrát odsouzen a ve vězení strávil celkem 25 let⁵³) Celoukrajinské politické sdružení „Státní samostatnost

⁵¹ Muiznieks, Nils R.. The influence of the Baltic Popular Movements on the Process of Soviet Desintegration in: *Europe-Asia Studies*, vol. 47, No. 1 (1995), s. 12

⁵² Турій Р.І. Преса неформальних об'єднань та організацій (1988-1990) in: Грицак Я. Нарис історії України: Формування модерної української нації XIX-XX століття. - Київ, 1996, s. 302.

⁵³ Кормич Л.І., Шелест Д.С., Бабій С.І. Формування партійної системи сучасної України. - Одеса, 2000.- s. 186-187.

Ukrajiny" (DSU - *Vseukrajins'ke polityčne objednannja „Deržavna samostijnist Ukrajiny"*). Strana měla konspirativní charakter, neuznávala „okupační vládu" a volby do orgánů státní správy⁵⁴.

První zaregistrovanou politickou stranou se stala Ukrajinská republikánská strana (URP - *Ukrajins'ka respublikans'ka partija*). Tímto však byl zároveň zahájen i proces štěpení politických sil (v daném případě Ruchu), příznačný pro následující roky.

URP sjednotila ve svých řadách představitele národně-demokratických a nacionalistických sil. Strana vznikla na sjezdu Ukrajinského helsinského sdružení, který se konal 29.-30. dubna roku 1990. Přimo na sjezdu bylo učiněno prohlášení o vytvoření nové politické strany, která se stane nástupkyní UHH a UHS. Sjezd proběhl v silné antikomunistické a nacionalistické náladě. Po uplynutí šesti měsíců byla dne 5. listopadu 1990 URP zaregistrována jako první politická strana Ukrajiny. Proces formování multipartismu se nezadržitelně vyvíjel dále.

Ve dnech 25.-27. května se konal zakládající sjezd Sjednocené sociálně-demokratické strany Ukrajiny (OSDPU - *Objednana social-demokratyčna partija Ukrajiny*), ovšem už na samotném sjezdu došlo k rozdělení sociální demokracie na dva proudy - SDPU (Sociálně-demokratická strana Ukrajiny - *Social-demokratyčna partija Ukrajiny*) a OSDPU, rozdíly přetrvávají dodnes.

9. června 1990 se konal zakládající sjezd Ukrajinské rolnické demokratické strany. Avšak i přes aktivity jejího předsedy S. Plačyndy, známého spisovatele, se tato strana nikdy nestala relevantní politickou silou.

⁵⁴ Strana navzdory svému odmítavému postoji vůči politickému vedení Ukrajiny (které považuje v podstatě jako neukrajinské) se zaregistrovala jako politická strana na Ministerstvu justice 23.03.1993.

Ve dnech 28. až 30. září roku 1990 se konal ustavující sjezd Strany zelených Ukrajiny (PZU - *Partija zelenych Ukrajiny*), která vznikla na základě asociace „Zelený svět“ a také silných ekologických nálad, které na území Ukrajiny po černobylské havárii panovaly.

2.2. Demokratická platforma Komunistické strany Ukrajiny

Vzápětí po vzniku Ruchu se ve strukturách Komunistické strany Ukrajiny začaly projevovat určité snahy o reformování KPU zevnitř. Impulsy pro vznik těchto pokusů o reformy ovšem, stejně jako v případě Ruchu, přicházely z jiných svazových republik, především z Pobaltí. Již v prosinci roku 1989 vystoupila Komunistická strana Lotyšska z řad KPSS, v lednu 1990 následoval vznik opoziční „Demokratické platformy“ v rámci Komunistické strany SSSR. Nehledě na odpor konzervativního Ústředního Výboru KPU, v březnu roku 1990 vzniká tzv. „Demplatforma“ i v kruhu komunistů Ukrajiny. Na konferenci strany bylo usneseno, že Komunistická strana Ukrajiny nebude záviset na KPSS v organizační a finanční rovině, předpokládalo se, že KPU bude mít vlastní politický program, zároveň ovšem členové strany odhlasovali dobrovolný ideologický svaz samostatných komunistických stran republik⁵⁵.

Ovšem v Komunistické straně Ukrajiny vždycky dominovaly pozice konzervativců. Dá se to zčásti objasnit tím, že mezi členy strany převládali obyvatelé Jihu a Východu republiky na úkor obyvatel ze Západní Ukrajiny (viz příloha 3).

Prvním tajemníkem ÚV KPU se stal zastánce konzervativních názorů Stanislav Hurenko, který v této funkci vystřídal umírněného Volodymyra Ivaška. O snaze KPU o jisté změny nicméně, nehledě na kritiku komunistických konzervativců, svědčilo, že druhým tajemníkem byl zvolen Leonid Kravčuk.

⁵⁵ O vzniku „Demplatformy“ viz Гарань О. Убити дракона (З історії Руху та нових партій України). - Київ, 1993, s. 91-92, 112-113.

Na konci července roku 1990 bylo na konferenci „Demokratické platformy v KPU“ rozhodnuto, že v září - říjnu 1990 se začne s budováním regionálních buněk nové politické strany typu levicového středu, která nebude komunistickou ale zároveň nebude ani antikomunistickou. 27 poslanců Nejvyšší Rady Ukrajiny podepsalo společnou žádost o ukončení členství v KPSS.

„Demplatforma“ se stala základem pro Stranu demokratické obnovy Ukrajiny (PDVU - *Partija demokratyčného vidrodžennja Ukrajiny*). Ke dni konání zakládajícího sjezdu PDVU v prosinci roku 1990 bylo ve straně 2,3 tisíce členů. Hned po jejím založení stranu začala sužovat tendence, společná pro mnoho politických stran Ukrajiny - uvnitř Strany demokratické obnovy Ukrajiny vznikly dva proudy⁵⁶.

2.3. Volby roku 1990

Významnou událostí politického života Ukrajiny se roku 1990 staly volby do Nejvyšší Rady USSR a do orgánů místní samosprávy. Tyto volby se zásadně lišily od voleb předchozích, a to hlavně díky tomu, že se poprvé v historii Sovětské Ukrajiny prováděly na základě alternativní volby - boj za 450 poslaneckých mandátů vedlo celkem 3840 kandidátů.

Statistické údaje ohledně výsledků voleb vypadají následovně: ke dni 19. března roku 1990 bylo zvoleno 443 z celkového počtu 450 lidových poslanců Ukrajinské SSR a také 284647 z 307267 poslanců místních rad. Na první pohled se zdá, že partijsní nomenklatura slavila další výhru - skoro 85% ze zvolené Nejvyšší Rady USSR bylo tvořeno členy Komunistické strany Sovětského Svazu, 93 osoby (více než pětina) bylo stranickými funkcionáři⁵⁷. Na druhou stranu dokázaly národně-demokratické síly vytvořit v parlamentu Ukrajiny opozici

⁵⁶ Українські ліві: між ленінізмом і соціал-демократією./ За ред. О.Гараня, О.Майбороди. - Київ, 2000, s. 19.

⁵⁷ Войко О.Д. Україна в 1985 - 1991 рр.: основні тенденції суспільно-політичного розвитку. - Київ, 2002, s. 135.

komunistické většině (frakce národních demokratů spolu s tzv. demokratickou platformou KPU dostala název *Lidová Rada*, předsedou se stal Ihor Juchnovskij, její počet byl 115-133 poslanců)⁵⁸. Komunistickou většinu tvořilo 239 poslanců, podle jejího počtu se jí začalo říkat skupina 239 a právě z ní v budoucnu vyvinula strana moci.

2.4. Registrace politických stran

Dne 21. prosince roku 1990 přijala Rada Ministrů USSR ustanovení, které určovalo přechodná pravidla pro udělování statusu občanským sdružením. Podle těchto ustanovení získávala nová sdružení status republikánských sdružení, pokud se jejich aktivity uskutečňovaly na území celé republiky nebo alespoň většiny oblastí Ukrajinské SSR, tj. politická strana (nebo sdružení) měla disponovat regionálními zastoupeními ve většině oblastí republiky. Navíc platila ještě podmínka o minimálním počtu členů politických organizací, které žádaly o přiznání oficiálního statusu sdružení – strany měly potvrdit dostačující členskou základnu předložením seznamu s nejméně třemi tisíci jmen svých členů spolu s dalšími doplňujícími údaji (rok narození, adresa trvalého bydliště) Ministerstvu justice USSR. Právě nedostatečný počet členů organizací se stal omezením, kvůli kterému mnoho již fungujících stran nemohlo podat žádost o udělení oficiálního statusu republikánského politického sdružení. Z devíti politických stran, které si podaly žádost o udělení statusu republikánského sdružení, získaly oficiální uznání⁵⁹ pouze dvě – Ukrajinská republikánská strana a Ukrajinská rolnicko-demokratická strana.

⁵⁸ Грицак Я. Нарис історії України: Формування модерної української нації XIX-XX століття. – Київ, 1996, s. 305.

⁵⁹ Кормиш Л.Ш., Шелест Д.С., Бабій С.І. Формування партійної системи сучасної України. – Одеса, 2000. – s. 66.

Avšak politické události se již vyvíjely svým vlastním tempem a mohu předem konstatovat, že po puči a následném přijetí aktu o nezávislosti Ukrajiny se podmínky pro registraci politických stran razantně změnilly. Prezidium Nejvyšší Rady Ukrajiny se usneslo, že republikánskými politickými stranami a sdruženími jsou pouze ta seskupení, která sdružují nejméně 300 občanů Ukrajiny. Toto usnesení značně liberalizovalo podmínky pro registraci politických stran, a proto byly Ministerstvem justice Ukrajiny již ke dni 25. listopadu roku 1991 zaregistrovány všechny strany z různých částí politického spektra, vzniklé k tomu okamžiku (pro bližší informace viz tabulka 2).

Tab.2. Politické strany Ukrajiny zaregistrované k 1. lednu 1992⁶⁰

Název politické strany	Den konání zakládajícího sjezdu	Datum registrace	Počet členů	Počet stranických představitelů v parlamentu
Ukrajinská křesťansko-demokratická strana	13.01.1989	14.11.1991	7000	2
Ukrajinská republikánská strana	28-30.04.1990	5.11.1990	12000	10
Sjednocená sociálně-demokratická strana Ukrajiny	25-27.05.1990	15.11.1990	1300	1
Sociálně-demokratická strana Ukrajiny	25-27.05.1990	1.11.1990	1500	2
Ukrajinská rolnicko-demokratická strana	9.06.1990	15.11.1991	4000	1

⁶⁰ Zpracováno podle *Кормич Л.Ш., Шелест Д.С., Бабій С.І, Формування партійної систем.- Одеса, 2000, s.183-184* a Internetových stránek Ústřední volební komise www.cvk.gov.ua.

Lidová strana	22.09.1990	20.08.1991	4200	-
Strana zelených Ukrajiny	28-30.09.1990	24.05.1991	10000	-
Strana demokratické obnovy Ukrajiny	1-2.12.1990	27.09.1991	4000	36
Demokratická strana Ukrajiny	15-16.12.1990	28.06.1991	4000	43
Liberální strana Ukrajiny	12.09.1991	10.10.1991	400	-
Socialistická strana Ukrajiny	26.10.1991	25.11.1991	50000	30

Z důvodu omezené kapacity této diplomové práce ovšem nemám prostor se dopodrobna zabývat všemi politickými subjekty, jenž vznikly během posledních dvou let existence Sovětského svazu. Lze ovšem podotknout, že během popisovaného období došlo k významnému pokroku - na Ukrajině se začal formovat multipartismus, i když v omezené podobě. Dá se říci, že na Ukrajině již k momentu osamostatnění byly vytvořeny strany různých ideologických proudů a byl v podstatě vytvořen základ (i přes jeho častou nestabilitu) stranického systému současné Ukrajiny.

3. Stranický vývoj Ukrajiny po vyhlášení nezávislosti

Vyhlášením Aktu o nezávislosti Ukrajiny dne 24. srpna roku 1991 a jeho následném schválení v referendu 1. prosince téhož roku se Ukrajinci vydali cestou budování vlastního státu. Společně s referendem se konaly také prezidentské volby, se ziskem přes 61% hlasů byl prvním prezidentem Ukrajiny zvolen Leonid Kravčuk. Brzy poté bylo vedoucími představiteli Ruska, Ukrajiny a Běloruska vyhlášeno ukončení platnosti Svazové smlouvy z roku 1922, současně byl deklarován záměr vytvořit Společenství nezávislých států. Z právního hlediska Sovětský svaz přestal existovat.

Zmíněné události znamenaly razantní změny nejenom pro občany Ukrajiny, ale i pro politické strany. Ty se měly vypořádat se zcela novými podmínkami svého působení a od opozičního postoje přistoupit ke konstruktivním krokům ohledně budování státu. Je proto důležité zjistit, jak byl vymezen právní status politických stran a zda byly zajištěny podmínky pro další rozvoj stranického systému na Ukrajině.

3.1. Právní rámec pro fungování politických stran⁶¹

V právním řádu Ukrajiny existují normy, které regulují různé aspekty fungování politických stran. Na tomto místě je ovšem nutno zmínit fakt, že samotný zákon „O politických stranách Ukrajiny“ byl přijat až 5. dubna roku 2001, deset let po vyhlášení nezávislosti Ukrajiny. Do této doby obsahoval ukrajinský právní řád několik zákonů a vládních nařízení, které pouze nepřímo regulovaly různé aspekty fungování politických stran.

⁶¹ V dané části byly použité materiály internetových stránek ministerstva justice Ukrajiny (www.minjust.gov.ua) a projektu *Eastern European Elections* Univerzity v Essexu (www.essex.ac.uk/elections).

Právo občanů Ukrajiny sdružovat se v politických stranách garantovala pozměněná Ústava Ukrajiny z roku 1978. Pozměňovací zákon, pojednávající o politických stranách, byl přijat 24. října roku 1990⁶². Podle článku 49 Ústavy mají občané Ukrajiny právo sdružovat se v politických stranách či jiných občanských sdruženích... Realizace tohoto práva nepodléhá žádnému omezení s výjimkou situací, určených zákonem nebo případů týkajících se státní nebo společenské bezpečnosti. Navíc, politickým stranám Ústava garantovala podmínky pro uskutečňování svých stanov.

Článek 7 Ústavy Ukrajiny stanovil, že politické strany, občanská sdružení a hnutí se prostřednictvím svých představitelů, zvolených do Rad lidových poslanců, podílí na uskutečňování politiky republiky, vedení státních a společenských procesů na základě svých programů a stanov. Druhý odstavec článku 7 pojednával o případech, kdy činnost politických stran mohla být zakázána (bylo to v případech, pokud strany prohlašovaly za svůj cíl násilnou změnu ústavního řádu nebo územní integrity státu, podvracení státní bezpečnosti a podněcování národnostní nebo náboženské intolerance).

Mezi dalšími právními normami současného ukrajinského státu lze zmínit, například, zákon č. 2460-XII Sbírky „O sdruženích občanů“ přijatý 16. června roku 1992; nařízení vlády č. 140 ze dne 26. února roku 1993 „O přijetí pořádku legalizace občanských sdružení“; vládní nařízení č. 143 ze dne 26. února roku 1992 „O poplatcích za registraci občanských sdružení“; vládní nařízení č. 144 ze dne 26. února roku 1992 „O registraci symbolů občanských sdružení“. Do skupiny právních aktů, týkajících se politických stran Ukrajiny, patří také volební zákony z let 1993, 1997 a 2001,

⁶² Jedná se mimo jiné o zákon, který zrušil platnost článku 6 Ústavy o vedoucí roli Komunistické strany Ukrajiny. Text ústavy viz na stránkách http://www.nbuv.gov.ua/law/78_const.html

ovšem s ohledem na chronologické meze diplomové práce se zde budu detailněji zabývat pouze volebním zákonem z roku 1993 v kapitole o parlamentních volbách v roce 1994.

Jelikož ze všech zmíněných právních aktů měl pouze zákon „O sdruženích občanů“ nejvyšší právní moc, jelikož se v ostatních případech jedná pouze o vyhlášky, tj. podzákoné právní normy, podíváme se jakým způsobem on určoval a reguloval otázky, spojené s politickými stranami v době před přijetím výše zmíněného zákona „O politických stranách Ukrajiny“.

Politická strana je podle definice zákona sdružením občanů, kteří sdílí určitý celonárodní program státního vývoje, uvažují o participaci na vývoji státní politiky, formování orgánů státní moci, místní a regionální samosprávy jako o svém hlavním cílu (článek 2). Zákon upřesňoval, že pouze celostátní sdružení mohou mít status politické strany (článek 9).

Založit politickou strany mohli občané Ukrajiny starší 18-ti let, kteří jsou způsobilí k právním úkonům a nebyli trestaní (článek 11). Zákon zakazoval existenci sdružení, jejichž cílem je: *násilná změna ústavního systému nebo územní integrity státu; podvracení státní bezpečnosti ve prospěch jiných států; propagace války, násilí nebo brutality, fašismu a neofašismu; podněcování národnostní nebo náboženské intolerance; formování ilegálních vojenských útvarů; omezování lidských práv (článek 4).*

Tento zákon dále zakazoval založení a aktivity politických stran v případě, že se řídicí orgány nebo regionální pobočky strany nacházely mimo území Ukrajiny a také, když organizační buňky strany byly propojené s orgány státní moci, armádou a státními, nebo vzdělávacími institucemi. V tomto případě je jasně vidět reflexi sovětské negativní zkušenosti se „směřující a řídicí“ Komunistickou

stranou, a tento odstavec se pokusil vyloučit propletení důležitých státních institucí se členstvím ve straně. Danou tezi potvrzuje i článek 7 zákona „O sdruženích občanů“, který zakazoval omezovat lidská práva v oblasti nabývání členství v občanských sdruženích. Podle zákona *nikdo nemohl být nucen stát se členem sdružení občanů; členství nebo odmítnutí členství ve sdružení nemohlo být příčinou omezování lidských práv a svobod, ani být důvodem pro poskytování privilegií a výhod za strany státu. Navíc, zákon zakazoval odmítat žádost o členství nebo vylučovat z řad sdružení osobu na základě pohlaví nebo národnostní příslušnosti.*

Článek 14 nařizoval politickým stranám povinnou registraci (oficiální uznání) na Ministerstvu justice, čímž jim byl přiznán právní status. Mnoho politických stran, zaregistrovaných dříve se muselo podrobit opakované registraci. Náležitosti pro registraci určoval následující článek zákona, a až na povinnost pro politické strany doložit své programy, se tyto náležitosti shodovaly s náležitostmi pro registraci občanských sdružení.

Zákon také omezoval využití finančních prostředků pro politické strany. Kupříkladu, článek 22 stanovil, že *politické strany, jejich instituce a organizační útvary nemohou získávat finanční prostředky od zahraničních států a organizací, zahraničních občanů a osob bez státního občanství; státních institucí a organizací, vyjímaje zákonem určené případy; podniků, založených ve smíšené formě vlastnictví, pokud státní podíl nebo podíl zahraničních účastníků převyšuje 20%; neregistrovaných občanských sdružení; anonymních přispěvatelů.*

Politické strany nemohly také disponovat účty v zahraničních bankách a ukládat tam finanční prostředky. Politickým stranám bylo zakázáno vedení jakékoliv podnikatelské činnosti, kromě vydávání agitační a propagační

produkce, vlastních masmédií, přednáškové činnosti apod. (článek 24 zákona).

Hned si můžeme povšimnout markantní charakteristiky ukrajinského právního řádu před rokem 2001 a totiž, že zde pro politické strany nebyly zformované žádné zvláštní právní náležitosti. Neexistoval zákon, který by se pokusil určit status politických stran a právně zajistit jejich fungování ve společnosti. Tento přístup ukrajinského vedení lze osvětlit určitými negativními zkušenostmi a obavami z návratu vyhroceného politického systému sovětské doby. Situace se řešila polovičatě. Na jednu stranu byl přece jen přijat zákon „O sdruženích občanů“, který se týkal mimo jiné i politických stran, na druhou stranu jejich status prakticky ztotožňoval s ostatními občanskými sdruženími. Podobná situace nepřispívala k rozvoji stranického systému, což se projevilo i ve volbách z roku 1994, kdy volební zákon nevytvořil vhodné podmínky pro volební účast politických stran. Jako důsledek této polovičatosti získali většinu křesel v ukrajinském parlamentu nestraníci, takže přijetí politických rozhodnutí bylo velice komplikovaným a zdlouhavým procesem. Mimo jiné se právě díky nefunkčnosti parlamentu postupně posilovala pozice prezidenta.

3.2. Pravicové spektrum

Vyhlášením Aktu o nezávislosti Ukrajiny dne 24. srpna roku 1991 a jeho následném schválením referendem ze dne 1. prosince roku 1991 se splnil hlavní politický cíl ukrajinských stran pravicové orientace. Ukrajina se stala samostatným státem, jež uznala většina států, byl zvolen prezident, SSSR ukončil svou existenci, Komunistická strana byla zakázána. Pravicové strany přestaly být opozicí vůči režimu. Strany národně-demokratické orientace se ocitly bez strategických politických cílů, protože jejich programové

*maximum se splnilo ještě před tím, než strany stihly zesílit své pozice*⁶³.

Nové podmínky umožnily formální uspořádání pravicových stran. Strany pravice se mohly účastnit procesu realizace státní politiky. Dosažení nezávislosti ovšem znamenalo i určitou překážku pro jejich další působení – nacionalistické strany měly odlišné pohledy na politický a sociálně-ekonomický rozvoj státu, a také na priority státní politiky. Strany nebyly připravené na tak jednoduché splnění jejich hlavních politických cílů, uskupení musela přehodnotit svůj postoj ke vládním strukturám. Mnoho stran zůstalo i nadále ve své podstatě opozičními vůči staro-nové politické elitě Ukrajiny, některé souhlasily spolupracovat se státní úřednickou elitou ve snaze podpořit ukrajinskou státnost a ochránit ji před vnějším nepřítelem (za kterého se často považovalo Rusko). Po vstupu národně-demokratických stran na politickou scénu se z úspěšné monolitní síly začal stávat rozštěpený, rozhádaný blok, charakteristický pro mnoho politických stran Ukrajiny v daném období.

Strany národně-demokratické orientace se v roce 1992 pokusily překonat fragmentaci a založily Kongres národně-demokratických sil, který by měl sloužit ke sjednocení politických stran⁶⁴. Ovšem z důvodu osobních rozporů mezi čelními představiteli URP a Ruchu, se Lidové hnutí nezapojilo do koalice. Významnou roli v ukrajinské politice Kongres národně-demokratických sil neodehrál. Ani další pokus o vytvoření bloku národně-demokratických sil, kdy v roce 1993 ukrajinská pravice vyzývala antikomunistické uskupení sjednotit se v Antiimperální Antikomunistické frontě, nebyl úspěšným. Rozvoj kooperace se zastavil u deklarací o možné

⁶³ Політичні структури та процеси в сучасній Україні. – Київ, 1995. – с. 108.

⁶⁴ Білоус А.О. Політичні об'єднання України. – Київ, 1993, с. 60-61.

spolupráci v případě ohrožení státních zájmů⁶⁵, než aby došlo k vytvoření reálné politické koalice. Tím byla také naznačena tendence rozporů mezi stranami, jimiž bylo spíše jejich soupeření o vedoucí postavení jednotlivých stran na základě osobních ambicí lídrů, než rozpory na základě ideologických neshod⁶⁶.

Hlavním problémem ukrajinské pravice se stalo mimo jiné také regionální omezení jejich působení - strany oslovovaly především voliče ze Západní Ukrajiny, co se jasně prokázalo během voleb roku 1994.

Přes obtížnost rozlišit strany dané orientace na strany konzervativní a strany pravého středu (používá se spíše termín národně-demokratické strany), rozhodla jsem se je představit v níže uvedené kapitole.

Kongres ukrajinských nacionalistů

KUN (*Konhres ukrajins'kych nacionalistiv*) má ze všech ukrajinských politických stran nejdelší historii. Navazuje na činnost Organizace ukrajinských nacionalistů (křídlo banderovců - OUN-B), kteří působili v exilu především v prostředí ukrajinské diaspory. Strana byla založena 17.-18. října 1992. Jako politická strana byl KUN zaregistrován v roce 1993. Mezi členy KUNu je mnoho bojovníků UPA ze 40. a 50. let. Předsedkyní strany se stala Jaroslava Stec'ková, manželka J. Stec'ka, který v roce 1941 spolu se S. Banderou vyhlásil ve Lvově Akt obnovení ukrajinské státnosti. Také díky těmto vazbám je KUN finančně podporován ukrajinskou diasporou v Kanadě a USA. Počet členské základny se blíží k sedmi tisícům⁶⁷.

⁶⁵ Duleba A. Ukrajina a Slovensko. - Bratislava: VEDA vydavateľstvo SAV, 2000 s. 138.

⁶⁶ Duleba A. Ukrajina a Slovensko, s. 138.

⁶⁷ Pavka M. K vývoji a roli některých ukrajinských nacionalistických

Jaroslava Stec'ková se narodila v roce 1920. Vystudovala Lvovský polytechnický institut a školu politických věd v Münchenu. Od roku 1938 je členkou OUN. Aktivně působí v zahraničí (například, je předsedkyní Antibolševického svazu národů). Ve volbách roku 1994 nekandidovala z důvodu absence ukrajinského občanství. Zemřela v březnu roku 2003.

Hlavním cílem strany je *budování a posílení ukrajinského národního (nacionálního) státu*. Podle této strany *může pouze nacionální stát zajistit rozvoj všech duchovních a materiálních sil národa*⁶⁸.

V parlamentních volbách roku 1994 strana získala 5 křesel - 3 ve Lvivské oblasti, jedno v Ternopilské a jedno v Ivano-Frankivské.

Ukrajinská republikánská strana

Další stranou, která má delší historii, je Ukrajinská republikánská strana (URP - *Ukrainska Respublikanska Partija*). URP vznikla na základě Ukrajinského helsinského sdružení jako první nekomunistická politická strana, která byla v zemi v moderní době zaregistrována. URP je spojená především se jménem zakladatele UHH, a potom UHS L. Lukjanenkem.

Levko Lukjanenko se narodil v roce 1928 v Čerhihovs'ké oblasti. Vystudoval Moskevskou univerzitu Lomonosova, obor - právník. Aktivní účastník disidentského hnutí, zakladatel občanských spolků. V roce 1961 ho odsoudili k rozsudku smrti, který byl však posléze změněn na 15 let odnětí svobody. V roce 1976 zakládá UHH, v roce 1977 následuje další trest 10-ti let odnětí svobody a 5-ti let vyhnanství. Po návratu se zapojuje do politického

stran in: *Nacionalistické politické strany v Evropě*. - Brno, 1999, s. 142.

⁶⁸ Citováno z programu KUN, detailně viz ЯБЛОНСЬКИЙ В.М. Сучасні політичні партії України. - Київ, 1996. -s. 121-122.

života, zakládá UHS, pak URP. V letech 1992-1994 je velvyslancem Ukrajiny v Kanadě⁶⁹. V roce 1994 zvolen do parlamentu.

Od roku 1992 byl předsedou strany M. Horyň, předseda lvivs'ké oblastní rady. Od roku 1992 je čestným předsedou L. Lukjanenko. Počet členů na konci 1994 převyšoval 12 tisíc⁷⁰, tím pádem se jedná o nejpočetnější stranu konzervativců. Ve volbách z roku 1994 získali představitelé strany 10 křesel.

V nových podmínkách se URP pokusila plnit roli vedoucí strany národně-demokratických sil. Přeorientování ze strany, která tvořila opozici vládě se konalo již na konci roku 1991, kdy URP začala vyzývat občany a politická hnutí Ukrajiny sjednotit se v podpoře prezidenta L.Kravčuka. Důvodem pro sjednocování byla vyhlášena nutnost bránit samostatnost Ukrajiny⁷¹. Představitelé ukrajinské republikánské strany se nezůstali stranou také v procesu budování orgánů státní moci. Podobná pozice nebyla vstřícně přijata všemi členy strany. V roce 1992 došlo k rozkolu, kdy ze strany odešel S. Chmara, který poté založil Ukrajinskou konzervativní republikánskou stranu.

Ukrajinská konzervativní republikánská strana

UKRP (*Ukrajins'ka konservatyvna respublikans'ka partija*) byla založena 7. června roku 1992 po odchodu bývalého disidenta S. Chmary z URP. Zaregistrována byla dne 21. července roku 1992. Strana není početná, počet členů je pouze 1 tisíc (ovšem i při tak nízkém počtu členů strana deklaruje existenci svých poboček ve 13-ti oblastech Ukrajiny).

⁶⁹ Українська республіканська партія: Довідник: 46 біопр.— Київ, 1996 (k dispozici na www.ucipr.kiev.ua)

⁷⁰ Яблонський В.М. Сучасні політичні партії. - Київ, 1996, s.118.

⁷¹ Білоус А.О. Політичні об'єднання України. - Київ, 1993, s. 59.

Stepan Chmara se narodil v roce 1937 ve Lvovské oblasti. Vystudoval Lvovský medicínský institut. Po ukončení studia se aktivně zapojuje do disidentského hnutí, za což byl v roce 1980 odsouzen na 7 let odnětí svobody. V letech 1990 a 1994 zvolen do parlamentu.

UKRP *bojuje za vybudování silného ukrajinského státu, proti budování státu na základě kosmopolitismu, proti falešné integrační politice, rusifikačním praktikám a proti komplexu méněcennosti Ukrajinců*⁷². V ekonomické oblasti se hlásí k tržnímu hospodářství a soukromému vlastnictví.

Ukrajinské národní shromáždění

V červenci 1990 vzniká Ukrajinské mezistranické shromáždění jako koordinační centrum několika politických organizací. Ještě v roce 1990 bylo Ukrajinské mezistranické shromáždění po rozkolu v SNUM (Svaz nezávislé ukrajinské mládeže, která byla součástí UMA) přejmenováno na Ukrajinskou národní asociaci, která je konečně v roce 1991 přejmenována Ukrajinské národní shromáždění (UNA - *Ukrajins'ka nacionalna asambleja*). 19. srpna roku 1991 vzniká ozbrojené křídlo této organizace - Ukrajinská lidová sebeobrana (UNSO - *Ukrains'ka narodna samooborona*).

Jako politická strana byla UNA zaregistrována 24. prosince roku 1994. Prvním předsedou UNA byl v roce 1990 zvolen bývalý politický vězeň A. Lupynis, po něm převzal vedení organizace J. Šuchevyč. Potom se předsedou strany stal O. Vitovyč.

Oleh Vitovyč se narodil roku 1967. Vystudoval Lvovskou polytechnickou univerzitu, obor - politologie.

⁷² Citováno z programu KUN, detailně viz Яблонський В.М. Сучасні політичні партії України. - Київ, 1996. - s.137-138.

V letech 1992-1993 řídil lvovský oddíl UNSO. V dubnu roku 1994 zvolen do parlamentu⁷³.

Vojenská problematika má pro UNA velký význam, během několika let se členové strany zúčastnili několika akcí, například, v roce 1992 v ozbrojeném konfliktu v Podněsteří, v roce 1993 v Abcházii, v roce 1995 dokonce v Čečensku.

Politickým programem UNA je *formování organizované síly, jež by byla schopná svrhnout režim (na mysli se má administrativní a hospodářská nomenklatura), nastolit pořádek, převzít zodpovědnost za stát, reformy a vládu, zformovat nový státní aparát a kontrolovat ho*⁷⁴. Zajímavým bodem programu je také tvrzení, že garantem obranyschopnosti Ukrajiny jsou jaderné zbraně, a jejich absence může provokovat sousední státy na ... ozbrojené vměšování se do vnitřního života Ukrajiny⁷⁵.

V parlamentních volbách z roku 1994 strana získala 3 křesla. Po účasti strany na skandálním pohřbu metropolitů v roce 1995 byla straně odejmuta registrace. Strana není početná, členskou základnu tvoří 3 tisíce osob.

Lidové hnutí Ukrajiny

Lidové hnutí Ukrajiny (NRU - *Narodnyj ruch Ukrajiny*) bylo založeno na sjezdu v září roku 1989 jako hnutí na podporu demokratizačních procesů na Ukrajině. Ruch se brzy stal organizací, která sdružovala zastánce rozdílných názorů. Podobná pestrost názorů ovšem vedla hnutí k rozkolům - od Ruchu se začaly odštěpovat skupiny, a tím byl započat proces formování politických stran protikomunistického tábora.

⁷³ Українська національна асамблея: Довідник. - Київ, 1998 (k dispozici na www.ucipr.kiev.ua)

⁷⁴ Citováno z programu UNA, detailně viz Яблонський В.М. Сучасні політичні партії України. - Київ, 1996. - s.146-147.

⁷⁵ Яблонський В.М. Сучасні політичні партії України, s. 148.

Proces rozštěpení tohoto nejsilnějšího a nejpočetnějšího subjektu se nezastavil ani po vyhlášení státní nezávislosti Ukrajiny. Projevilo se to již v únoru roku 1992, kdy na třetím sjezdu byla zvolena třetice předsedů - V.Čornovil, I.Drač a M.Horyň. Dva posledně jmenovaní brzy opustili řady NRU a již v prosinci roku 1992 sjezd Ruchu přijal pozměňovací návrhy ohledně svých stanov a politického programu. Jako politická strana bylo Lidové hnutí Ukrajiny zaregistrováno 1. února roku 1993. Předsedou se stal V. Čornovil.

Vječeslav Čornovil se narodil roku 1938 v Čerkasské oblasti. Vystudoval Kyjevskou univerzitu, fakulta žurnalistiky. Za účast v disidentském hnutí na obranu lidských práv byl roku 1967 uvězněn, potom následoval trest odnětí svobody od roku 1972. V roce 1980 byl zase odsouzen na pět let. V roce 1988 - spoluzakladatel UHS. V roce 1990 se stal předsedou lvovské oblastní rady, byl také zvolen do Nejvyšší Rady USSR. Kandidoval ve volbách na prezidenta v roce 1991, skončil druhý se 23,27% hlasů. Od března roku 1992 zastával funkci předsedy Ruchu. V roce 1994 byl zvolen do parlamentu⁷⁶. Zemřel v roce 1999 při autonehodě za nevyjasněných okolností⁷⁷.

I přes značné rozpory uvnitř strany a následnému štěpení zůstal Ruch nejpočetnější stranou pravicové části politického spektra: v roce 1990 měl Ruch jako občanské sdružení na 600 tisíc členů, po transformaci na politickou stranu tvořilo členskou základnu NRU na 50 až 60 tisíc osob⁷⁸. V parlamentních volbách z roku 1994 strana obsadila druhé místo (pokud nebudeme považovat nestráníky za vítěze voleb).

⁷⁶ Народний Рух України: Довідник: 60 біоігр. - Київ, 1996 (k dispozici na www.ucipr.kiev.ua)

⁷⁷ Spekuluje se o tom, že úmrtí Čornovola bylo politickou vraždou.

⁷⁸ Калмакан І., Бриндак О. Виникнення та еволюція національної партійної системи в Україні в ХХ столітті: Дослідження. - Одеса, 1997, s. 115; Українські ліві: між ленінізмом і соціал-демократією./ За ред. О.Гараня, О.Майбороди. - Київ, 2000, s. 36-37.

Zajímavým fenoménem se stal také vznik politických stran, které se hlásily ke křesťanským hodnotám. I v daném případě ovšem proces vzniku křesťanských stran provázelo rozštěpení: základem pro obě strany byla Ukrajinská křesťansko-demokratická strana (UChDP), jež byla založena v dubnu roku 1990 Vasylem Sičkem. Po odchodu umírněné skupiny v čele s V. Žuravským z řad UChDP vznikly dvě strany - Ukrajinská křesťansko-demokratická strana (UChDP - *Ukrajins'ka chrystyjans'ko-demokratyčna partija*; předseda - V. Sičko, zaregistrována 14. listopadu roku 1991, v nynější době již nepůsobí) a Křesťansko-demokratická strana Ukrajiny, která byla založena v červnu roku 1992 (ChDPU - *Chrystyjans'ko-demokratyčna partija Ukrajiny*, předseda - V. Žuravský, registrace proběhla dne 23. listopadu roku 1992). Ze zmíněných politických stran se v roce 1994 do parlamentu dostali pouze představitelé ChDPU (viz příloha - *výsledky voleb*).

Shrnutí

Ukrajinské pravicové (nacionalistické, konzervativní, národně-demokratické) strany mají ze všech stranických subjektů nejdelší politické kořeny. Předchůdci současných politických stran se zformovali v podmínkách ohrožování ukrajinské státnosti a utlačování ukrajinského národa. To se velkou měrou podepsalo na charakteru politických cílů a vizích budoucího rozvoje státu ukrajinské pravice. Rovněž politické priority se týkaly především otázek budování ukrajinského národního státu, národnostní politiky apod. To se dá také objasnit společným rysem mnoha podobných stran - jejich lídry jsou většinou bývalí političtí vězni, kteří si odpykávali tresty právě za propagaci ukrajinské národní identity a také ukrajinské nezávislosti. Například, L. Lukjanenko (URP) byl odsouzen k trestu odnětí svobody na 26

let, S. Chmara (UKRP) k trestu odnětí svobody na 7 let, I. Kandyba (DSU) k 25-ti letému trestu odnětí svobody a V. Čornovil na 16 let pobytu za mřížemi⁷⁹.

Ovšem za podmínek prohlubující se hospodářské a sociální krize už, národnostní rétorika pravicových stran voliče neoslovovala tak, jako dříve. Největší zkouškou pro jednotnost pravicových stran se stal jejich postoj k vládním politickým špičkám - vládní elitu Ukrajiny tvořili většinou bývalí komunisté, kteří ještě před nedávnem představovali hlavního nepřítele nacionálních demokratů. V budoucnu v politickém systému Ukrajiny tahle (vyjímaje Ruch) málo početná pravicová uskupení (počty 12 tisíc a 7 tisíc jejich členů jsou zanedbatelné, pokud je srovnáme s celkovým počtem obyvatel Ukrajiny, jež se pohybuje kolem 50 milionů) nemohla konkurovat se mnohem početnějšími politickými stranami levice.

3.3. Mezi pravicí a levicí: specifika středu politického spektra Ukrajiny

Střed politického spektra Ukrajiny byl již od začátku formování stranického systému velice pestrý a velice nestabilní. Navíc, velký počet menších politických stran způsobuje to, že tato část politického spektra je nejméně přehlednou. Lze sem s určitým nadhledem zařadit veškeré politické strany Ukrajiny, které nezastávaly výrazné levicové nebo pravicové názory.

Do této skupiny lze zařadit Ukrajinskou rolnickou demokratickou stranu (USDP - *Ukrajins'ka seljans'ka demokratyčna partija*, registrace v r. 1991), Stranu zelených Ukrajiny (PZU - *Partija zelenych Ukrajiny*, 1991), Demokratickou stranu Ukrajiny (DemPU - *Demokratyčna partija*

⁷⁹ Кормич Л.І., Шелест Д.С., Бабій С.І. Формування партійної системи сучасної України. - Одеса, 2000.- s. 186-187.

Ukrajiny, 1991), Stranu demokratické obnovy Ukrajiny (PDVU - *Partija demokratyčného vidrodžennja Ukrajiny*, 1991), Liberální stranu Ukrajiny (LPU - *Liberaľna partija Ukrajiny*, 1991), Ukrajinskou stranu milovníků piva (UPŠP - *Ukrajins'ka partija šanuvalnykiv pyva*, 1992), Strana podpory domácího výrobce (PPDV - *Partija pidtrymky domašnjoho vyrobnyka*, 1992), Liberálně-demokratickou stranu Ukrajiny (LDPU - *Liberaľno-demokratyčna partija Ukrajiny*, 1992), Stranu práce (PP - *Partija praci*, 1993), Ukrajinskou stranu spravedlnosti (UPS - *Ukrajins'ka partija spravedlivosti*, 1993), Stranu ekonomické obnovy Krymu (později z názvu byl vyloučen Krym, PEVK/PEV - *Partija ekonomičného vidrodžennja Krymu*, 1993), Ústavně-demokratická strany (KDP - *Konstytucijno-demokratyčna partija*, 1993), Strana národní záchrany Ukrajiny (PNVU - *Partija narodnoho vrjatuwannja Ukrajiny*, 1993), Strana svobodných rolníků a podnikatelů Ukrajiny (PVSPU - *Partija vilnych seljan i pidpryjemciv Ukrajiny*, 1993), Občanský kongres Ukrajiny (HKU - *Hromadžans'kyj kongres Ukrajiny*, 1993), Ukrajinská strana solidarity a sociální spravedlnosti (UPSSS - *Ukrajins'ka partija solidarnosti na socialnoji spravedlivosti, Ukrajinská strana solidarity a sociální spravedlnosti*, 1993), Pracující kongres Ukrajiny (TKU - *Trudovyj Kongres Ukrajiny*, 1993), Strana slovanské jednoty Ukrajiny (PSEU - *Partija slovjans'koji jednosti Ukrajiny*, 1993), Sociálně-demokratickou stranu Ukrajiny (SDPU - *Socail-demokraticka partija Ukrajiny*, 1993), Celoukrajinskou stranu středu „Občanská shoda“ (VPC HZ - *Vseukrajins'ka partija centru „Hromadžans'ka zhoda“*, 1994), Stranu duchovního, ekonomického a sociálního pokroku (PDESP - *Partija duchovnoho, ekonomičného ta socialnoho prohresu*, 1994), Celoukrajinské sdružení „Hromada“ (VOH - *Vseukrajins'ke objadnannja „Hromada“*, 1994) Stranu rehabilitace těžce

nemocných Ukrajiny (PRTU - *Partija rehabilitaciji tjažkochvorych Ukrajiny*, 1994)⁸⁰.

Jak je vidět, paleta politických stran je opravdu bohatá. Jsou zde i strany, které jasně aspirují k tradičním ideologickým proudům (liberálové, sociální demokrati), jsou i strany, které se orientují spíše na úzkou vrstvu obyvatelstva (těžce nemocní), existovaly i strany kuriózní (milovníků piva). Velké množství těchto stran ukončilo své působení (viz příloha - zánik stran). Dá se říci, že v této části politického spektra v období do prvních parlamentních voleb roku 1994 nebyla prakticky žádná výrazná politická strana, která by sdružovala větší počet členů a byla tak schopná konkurovat stranám levice a pravice. Navíc, na Ukrajině existovala tendence politického pragmatismu - vytváření politických stran „pro konkrétního lídra“ nebo skupinu (klan), a ne podle sdílení společných ideologických zásad⁸¹. Až na výjimky strany měly velmi malý počet členů (používá se polský termín „kanapowe“ v tom smyslu, že celkový počet členů strany se může vejít na jednu sedačku). Kvůli skutečnostem, uvedeným výše, a kvůli nepatrnému vlivu zmíněných subjektů na politický život Ukrajiny první poloviny 90. let, jsem se rozhodla nezabývat se těmito stranami dopodrobna.

Určitou alternativou silných politických stran středu a významnou politickou silou se na Ukrajině stala zvláštní politická formace, tzv. strana moci. Jedná se o představitele bývalé stranické nomenklatury různých úrovní (centrální, regionální, místní), kteří se přeorientovali z komunistických pozic na pozice proukrajinské. Tato formace v podstatě u národních demokratů převzala hesla o nezávislosti Ukrajiny. Společným rysem těchto pragmatických funkcionářů byla také

⁸⁰ Viz detailněji, například, Яблонський В.М. Сучасні політичні партії України: Довідник. - Київ, 1996.

⁸¹ Білецький М.- Погребинський М. Політичні партії у взаємодії зі структурами влади in: Становлення владних структур в Україні (1991-1996 рр.) / За ред. О.Гараня та ін. - Київ, 1997, s. 30.

skutečnost, že převážná většina z nich se neztotožňovala s žádnou politickou stranou. Organizačně se tento útvar zakládal na odborových organizacích, vojensko-průmyslovém komplexu a na orgánech státní správy. Právě ony se staly kádrovým základem výkonné moci mladého ukrajinského státu, a to díky svým praktickým zkušenostem ve výkonu řídicích funkcí a také díky koncentraci finančních a materiálních zdrojů⁸². Tuto politickou silu lze personifikovat jménem prezidenta L. Kravčuka.

3.4. Ukrajinská levice

Předpoklady pro levicovou renesanci na Ukrajině

Obnova popularity levicových stran a dlouhodobý vzrůst jejich preferencí nebyl překvapením. Mezi hlavní příčiny obnovení silných prolevicových sympatií na Ukrajině patří hluboká ekonomická krize, změny sociální struktury společnosti, jež některé vrstvy obyvatelstva vnímaly jako životní tragédii, nepodařené řízení státu, obavy o zánik obvyklého jazykově-kulturního prostředí (obzvláště na jihu a východě Ukrajiny), a také vliv nostalgie po časech vlády komunistické strany. Navíc nesmíme zapomínat na to, že se během sedmi desetiletí na Ukrajině stihla zformovat generace lidí, kteří vnímali skutečnosti z hlediska levicové, sovětské mentality.

Bezesporu, hlavní příčinou byla ekonomická krize. Hospodářský úpadek Ukrajiny byl katasrofický, podle údajů Státního statistického úřadu Ukrajiny činil hrubý domácí produkt v roce 1991 91,3% v poměru k úrovni HDP z roku 1990, v roce 1992 to bylo 82,3%, v roce 1993 se jednalo o 70,6% a v roce 1994 činil hrubý domácí produkt dokonce pouze 54,4%

⁸² Білоус А.О. Політичні об'єднання України. - Київ, 1993, с. 61-62.

hospodářského výsledku z roku 1990⁸³. Navíc se ukázalo, že Ukrajina byla závislá na dovozu ropy a zemního plynu z Ruska a přitom neměla dostatek finančních zdrojů na jejich úhradu, výrobní cyklus ukrajinské ekonomiky byl přerušen/přerušován, protože výroba finální produkce byla závislá na dovozu polotovarů z ostatních republik SSSR a kvůli narušení hospodářských vztahů výrobní ukazatele rychle klesaly (se stejným problémem se potýkaly i jiné bývalé republiky SSSR).

Životní úroveň ukrajinského obyvatelstva se prudkým tempem zhoršovala. Během prvních dvou let existence nezávislého státu vzrostly ceny o neuvěřitelných 1605%, a množství peněžních prostředků v oběhu o 1152%, což prudce zvyšovalo inflaci. Její úroveň představovala v říjnu 1993 skoro 70-ti% nárůst oproti roku 1991, v posledních měsících roku 1993 již činila 80%. Tempo inflace však vzrůstalo ještě víc: v lednu 1994 inflace zakotvila na 112-ti%, v únoru - 119%, v březnu - 105%, v dubnu - 106%⁸⁴. Růst spotřebitelských cen znázorňuje tabulka A.

Tab.3. Index spotřebitelských cen (v %) ⁸⁵

Rok	Poměr prosince k prosinci předcházejícího roku				Poměr roku k předcházejícímu roku	
	Veškeré zboží a služby	Potravinářské zboží	Nepotravinářské zboží	Služby	Veškeré zboží a služby	
1991	390,0	431,0	348,0	365,0	n/a	
1992	2100,0	1792,0	2113,0	3589,0	1627,0	
1993	10256,0	12178,0	11201,0	9206,0	4835,0	
1994	501,0	473,2	473,1	881,4	991,2	

Podle sociologického šetření, provedeného fondem „Demokratické iniciativy“ v květnu-červnu 1994, na otázku

⁸³

http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/vvp/vvp_ric/vvp_u.htm

⁸⁴ Duleba A. Ukrajina a Slovensko, Bratislava:VEDA, 2000. - s. 125-126.

⁸⁵ Zdroj : Státní statistický úřad Ukrajiny,

http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/ct/cn_rik/isc/isc_u/2003.html

„Zhodnoťte současnou ekonomickou situaci na Ukrajině v bodovém zhodnocení od 0-nejhorší do 10-nejlepší“, 38,7% respondentů přiřadilo nulu, celkem 97,5% respondentů dalo najevo svou nespokojenost známkami od nuly do pěti⁸⁶.

Hospodářská krize zapříčinila ostré sociální konflikty. Pád sovětského systému hospodaření způsobil rozpor mezi malou vrstvou velice bohatých lidí a drtivou většinou zbídačených obyvatel. V obzvlášť tíživé situaci se ocitli důchodci, kterých na Ukrajině bylo téměř 14 milionů⁸⁷ (tedy čtvrtina celkového počtu obyvatelstva). Důchodci těžce snášeli přechod do nového režimu, většinou byli zvyklí na stabilitu sovětského penzijního systému a také na svou vysokou prestiž ve společnosti. Připravení o materiální a psychologický komfort, se důchodci stali velice nadějnou sociální a voličskou základnou pro levicové strany. Kromě důchodců oslovovala levice i pracující obyvatelstvo, což bylo způsobeno velkou mírou nezaměstnanosti, a také proto, že lidé nedostávali včas nebo vůbec své platy (velmi rozšířenou formou výplaty mzdy byla tzv. naturální výplata, kdy zaměstnanci dostávali mzdy v jednotkách zboží, vyráběného podnikem).

Nečekaná krize a soustavná kritika demokratických reforem ze strany představitelů levice způsobila rozčarování obyvatelstva k tržní ekonomice a západnímu modelu demokracie. Situaci komplikovalo také zklamání společnosti politikou národně-demokratických stran a jejich podporou politiky prezidenta Ukrajiny L. Kravčuka (je na místě zmínit se také o patologickém strachu určitých vrstev obyvatelstva z nacionalismu). Pravicové síly nejenom, že nedokázaly úspěšně realizovat politiku demokratizace, ale i dohodnout se na vizi budoucnosti Ukrajiny. Více a více lidí s nostalgií

⁸⁶ Archiv výzkumu fondu „Demokratické iniciativy“
www.queensu.ca/csd/ukarchive/index.html

⁸⁷ Українські ліві: між ленінізмом і соціал-демократією./ За ред. О.Гараня, О.Майбороди. - Київ, 2000, s. 29.

vracelo své pohledy ke stabilitě sovětských časů a spojovali levici, zejména Komunistickou stranu se silou, schopnou udělat pořádek a postarat se o ekonomický blahobyt obyvatelstva. Návrat levicových sympatií obyvatelstva vyústil v nepochybné vítězství levicových stran v parlamentních volbách v roce 1994.

Socialistická strana Ukrajiny (SPU)

SPU byla první levicovou stranou, která vznikla na území nezávislé Ukrajiny. Její lídrem se stal Oleksandr Moroz.

Oleksandr Moroz se narodil v 1944 roce v Kyjevské oblasti. Vystudoval na Ukrajinské zemědělské akademii. Roku 1985 absolvoval Vyšší stranickou školu při ÚV Komunistické strany Ukrajiny. V letech 1976 - 1990 pracoval ve stranických strukturách, nejvyšší funkce - předseda agrárního odboru výboru KPU v Kyjevské oblasti. V letech 1990 - 1994 - náměstek předsedy parlamentní komise Nejvyšší Rady Ukrajiny z otázek zemědělské politiky. Od roku 1994 - předseda ukrajinského parlamentu.

Aktivita bývalých komunistů značně urychlila založení SPU. Základající sjezd se uskutečnil 26. října 1991 v Kyjevě. Předseda Ruchu Ivan Drač se sjezdu také zúčastnil a vyjádřil svůj kladný postoj vůči nově založené straně, pokud se opravdu bude jednat o levicovou stranu nového typu, která odsuzuje komunistickou minulost⁸⁸. Předsedou politického výboru strany byl jednomyslně zvolen O.Moroz.

Sjezd přijal vyhlášku „O protiústavnosti zákazu činnosti Komunistické strany Ukrajiny“ (Moroz vystoupil proti tomu, aby se SPU označovala jako nástupkyně KPU). SPU vyzvala své příznivce, aby hlasovali pro nezávislost Ukrajiny na

⁸⁸ Українські ліві: між ленінізмом і соціал-демократією./ За ред. О.Гараня, О.Майбороди. - Київ, 2000, s.35.

referendu, konaném 1. prosince roku 1991. Socialistická strana byla zaregistrována 25. listopadu roku 1991.

Velký zájem komunistů na co nejrychlejším založení SPU svědčil podle některých autorů o tom, že část komunistů vnímala SPU jako určitý taktický krok, směřující k obnovení KPU. Podle údajů Lidové Rady (demokratická frakce parlamentu v letech 1990-1994), tvořili komunisté⁸⁹ až 90% členů SPU. Existuje ovšem i jiný názor, podle něhož vývoj událostí svědčil o tom, že nehledě na různorodost výchozích postojů zakladatelů SPU, začala strana postupně upouštět od ortodoxní komunistické ideologie a hodnotila své místo na politickém poli Ukrajiny pragmaticky. Vhodným se jeví tvrzení, že základnu SPU tvořili průměrní členové Komunistické strany USSR - podle místa ve stranické hierarchii a podle ideologických názorů: mezi členy SPU nebyli ani zastánci reformy z „Demokratické platformy“, ani příznivci ortodoxního bolševizmu⁹⁰.

Socialistická strana Ukrajiny svým cílem spatřovala *postup k socialismu přes přechodný lidově-demokratický společenský systém, jehož nejvyšším bodem (a vlastně i mezníkem pro budování socialismu) je politicko-ekonomický státní monopol pracujícího obyvatelstva za podmínek právního státu. Za současných podmínek je klíčovým článkem stranické politiky zastavení ekonomické krize, prevence národního zhroutilí, zachování sociálních a politických výdobytků pracujících*⁹¹.

V dobách, kdy ještě nebyla obnovena činnost KPU, konkurovala Socialistická strana Ruchu jako jedna z

⁸⁹ Wilson, Andrew. The Ukrainian Left: In Transition to Social Democracy or Still in Thrall to the USSR? in: *Europe-Asia Studies*, vol. 49, No. 7, 1997, s. 1297.

⁹⁰ Білецький М.- Погребинський М. Політичні партії у взаємодії зі структурами влади in: *Становлення владних структур в Україні (1991-1996 рр.)*. / За ред. О.Гараня та ін. - Київ, 1997, s. 44.

⁹¹ Citováno z programu-minima SPU, detailně viz Яблонський В.М. Сучасні політичні партії України. - Київ, 1996. -s. 22-23.

nejpočetnějších politických stran na Ukrajině. K okamžiku zakládajícího sjezdu bylo v řadách SPU na 30 tisíc členů, pak se počet členů zvýšil na 60-80 tisíc v roce 1994⁹². Na druhou stranu, velký počet komunistů v SPU nepřispíval vnitrostranické stabilitě. Hluboký rozpor se projevil v momentě, kdy zahájila svou politickou činnost obnovená KPU. Řady Socialistické strany Ukrajiny začali aktivně a masově opouštět příznivci komunistické ideologie. Snížení počtu členské základny SPU ovšem přispělo ke konsolidaci členů strany a sjednocení ideologických názorů. Počet členů SPU k 1. lednu roku 1995 byl 29233⁹³.

Komunistická strana Ukrajiny

Po zákazu činnosti Komunistické strany Ukrajiny v srpnu roku 1991 doufala významná část jejích bývalých členů v obnovení činnosti strany v budoucnu, ovšem po založení SPU se připojila do jejích řad. Zároveň byl založen Svaz komunistů Ukrajiny (SKU - *Sojuz komunistiv Ukrajiny*), který sdružoval zastánce komunistické ideologie, kteří již po zákazu činnosti KPU doufali v její obnovení.

V srpnu roku 1992 Ministerstvo justice Krymu zaregistrovalo Svaz komunistů Krymu, který se posléze transformoval v Komunistickou stranu Krymu. Oficiální registrace komunistické organizace v autonomní republice byla i tím mezníkem, od kterého začalo obnovení Komunistické strany v celorepublikovém měřítku.

Zakládající konference SKU se uskutečnila dne 19. prosince roku 1992, a již 11. března roku 1993 bylo SKU státem formálně uznáno jako občanské sdružení. Ke dni registrace Svaz sčítal 2 tisíce členů ve 13-ti oblastech

⁹² Wilson A. *The Ukrainian Left*, s. 1298.

⁹³ Яблонський В.М. *Сучасні політичні партії України*, s. 22.

Ukrajiny, nejpočetnější byla pobočka SKU v Luhans'ké oblasti⁹⁴.

Aktivisté Svazu komunistů Ukrajiny a Socialistické strany zahájili kampaň, zaměřenou na rehabilitaci KPU a tím vlastně začali vytvářet pobočky na místní úrovni. Počátkem roku 1993 se rozběhla akce opakované registrace členů KPU a sběr podpisů pro obnovení jejího působení. Navíc, členem parlamentu Ukrajiny se stal Borys Olijnyk, známý básník, který v sobě spojoval image disidenta-šedesátníka zastávající sociální spravedlnosti a levicové ideologie. Na půdě ukrajinského parlamentu aktivně prosazoval myšlenku obnovení Komunistické strany republiky B.Olijnyk⁹⁵.

6. března roku 1993 se konala 1. část Celoukrajinské konference komunistů. Značnou část delegátů tvořili členové SKU, což určilo charakter přijatých deklarácí - zvláště byla sepsaná žádost k parlamentu o zrušení zákazu KPU a zrušení platnosti Belověžské smlouvy. Podobné radikální pohledy nesdíleli organizátoři procesu obnovení KPU, a to z toho důvodu, že podobné ultralevicové názory SKU mohly způsobit určitou reakci ze strany nové vlády, jako například, obvinění nové politické strany z protiústavního chování. Proto organizační výbor KPU vybíral delegáty na příští etapu zakládajícího sjezdu KPU podle přísných kritérií.

14. května roku 1993 se Prezidium Nejvyšší Rady Ukrajiny rozhodlo zrušit právní překážky pro provádění komunistických sjezdů. Touto vyhláškou parlament nezměnil své rozhodnutí o zákazu Komunistické strany Ukrajinské Sovětské Socialistické republiky, přijaté 30. srpna roku 1991, ale umožnil občanům Ukrajiny, kteří zastávají komunistickou ideologii, sdružovat se v stranách, které dodržují platný právní řád⁹⁶.

⁹⁴ Později se z místní organizace stála základna radikálních sil v rámci Komunistické strany Ukrajiny.

⁹⁵ Українські ліві, s. 45.

⁹⁶ Яблонський В.М. Сучасні політичні партії України, s. 16.

19. června roku 1993 se v Doněcku konala druhá část Všeukrajinské konference komunistů, a na návrh předsedy organizačního výboru Petra Symonenka sjezd schválil rozhodnutí o tom, že druhou část sjezdu lze považovat „sjezdem obnovené KPU“. Očekávalo se, že prvním tajemníkem Ústředního výboru KPU se stane známý právník, poslanec Oleksandr Kocjuba. Kocjuba však zastával pro komunisty velice netradiční názory - vystupoval například, proti obnovení SSSR a ostře kritizoval komunismus⁹⁷. Tím se stal nepřijatelným kandidátem na post předsedy strany pro většinu členů KPU. Prvním tajemníkem se tak stal Petro Symonenko.

Petro Symonenko se narodil v roce 1952 v Doněcku. Vystudoval Doněcký polytechnický institut, obor - inženýr-elektromechanik. V 1991 absolvoval Kyjevský institut politologie a sociálního managementu, obor - politologie. V 1975-1988 pracoval jako komsomolský funkcionář. Od 1978 - člen Komunistické strany SSSR, od 1988 - pracoval v stranických strukturách. V březnu 1994 zvolen do ukrajinského parlamentu.

Hesla o nástupnických právech KPU se stala překážkou pro registraci strany Ministerstvem justice. Strana byla nucena provést změny svých stanov a zřít se svých nástupnických nároků. 5. října roku 1993 byla Komunistická strana Ukrajiny oficiálně zaregistrována. Z KPU se rychle stála nejpočetnější politická strana Ukrajiny, ke konci roku 1993 měla strana na 120 tisíc členů⁹⁸.

Program KPU obsahoval tradiční komunistická hesla, například, strana svým cílem prohlašovala *odsunout od státní moci buržoazně-nacionalistické, antisocialistické síly, změnit politický směr společnosti, obnovit socialistický*

⁹⁷ Українські ліві, s. 47.

⁹⁸ Українські ліві, s. 48. Počty členské základny se různí, například, Wilson uvádí, že k momentu registrace v říjnu roku 1993 KPU hlásila počet 130 až 140 tisíc - viz Wilson A. *The Ukrainian Left*, s.1302.

charakter rozvoje, založeného na společné formě vlastnictví. KPU byla pro obnovení svazu rovnoprávných bratrských národů⁹⁹.

Ve volbách roku 1994 získala KPU celkem 90 křesel, což jí umožnilo vytvořit v parlamentě 14. volebního období nejpočetnější frakci.

Rolnická strana Ukrajiny

Rozpuštění Komunistické strany Ukrajiny dalo exkomunistické zemědělské elitě tj. předsedům kolchozů, sovchozů a jiným šéfům agroprůmyslu možnost sdružit se v politické straně levicové orientace, založené ovšem na sociální základně, určené příslušností k oboru. Podobnou stranou se stala Rolnická strana Ukrajiny (SelPU). Základem pro její založení se stal Rolnický spolek Ukrajiny (SSU - *Selans'ka spilka Ukrajiny*), který vznikl v září roku 1990 jako protiklad národně-demokratické Ukrajinské rolnické demokratické strany.

Rolnická strana Ukrajiny byla založena na zakládající konferenci, která se konala dne 25. ledna roku 1992 v Chersonu. Konference se zúčastnilo 217 delegátů z 11-ti oblastí Ukrajiny. Předsedou SelPU se stal Serhij Dovhaň.

Serhij Dovhaň se narodil v roce 1952. Vystudoval Chersonský zemědělský institut, obor - agronom. Pracoval jako ředitel sovchozu v Chersonské oblasti. V roce 1994 zvolen lidovým poslancem.

Registrace SelPU na Ministerstvu justice proběhla 3. března roku 1992 (ovšem rok poté strana podstoupila opakovanou registraci). V prosinci roku 1993 se v Kyjevě konal I. sjezd SelPU, na kterém byl přijat program strany, podle něhož se uznávala *suverenita Ukrajiny, multipartismus a pluralita názorů*. Sociálně-ekonomický rozvoj Ukrajiny strana

⁹⁹ Citováno z programu KPU, detailně viz ЯБЛОНСЬКИЙ В.М. Сучасні політичні партії України, Київ, 1996, s. 16-17.

viděla v *obnovené socialistické orientaci na základě různých forem vlastnictví*. Strana uznávala i *privatizaci*, ale pouze v případech *odvětví, která již vyčerpala svůj potenciál* (nepřípustnou se jevila privatizace kolchozů a sovchozů)¹⁰⁰.

K okamžiku registrace v roce 1992 strana čítala na 65 tisíc členů, šlo ovšem spíše o formální členství¹⁰¹. Díky své orientaci na ukrajinské obyvatelstvo žijící na venkově, byla SelPU nejméně rusifikovanou levicovou stranou. Převážnou většinu parlamentské frakce tvořili etničtí Ukrajinci - dle údajů bylo k červnu 1994 ze 36 členů frakce agrárníků 32 členů ukrajinské národnosti. Pro srovnání z 25-ti socialistů se k ukrajinské národnosti hlásilo 22 osob a z 84 komunistů - 47¹⁰². Navíc, ze třech levicových stran, které se dostaly do parlamentu, byl pouze jediný poslanec, právě představitel Rolnické strany, zvolen na Západní Ukrajině (viz příloha 6).

Strana komunistů (bolševiků) Ukrajiny

Historie vzniku této radikálně levicové politické strany sahá do dob perestrojky, kdy lektorka leningradské univerzity Nina Andrejeva vytiskla dne 13. března 1988 článek „Nemohu se zříci principů“, kde ostře kritizovala politiku Gorbačova. Ukázalo se, že komunistů, kteří nejsou srozuměni se změnami je víc, a proto se dne 8. listopadu 1991 konal ustavující sjezd Celosvazové komunistické strany bolševiků (*VKPB - Vsesojuznaja kommunističeskaja partija bolševikov*), na němž byli přítomni i delegáti z Ukrajiny. Jelikož strana vedená N. Andrejevou měla představovat unitární celosvazový celek, rozhodli se ukrajinští komunisté založit svou vlastní stranu. Ve dnech 18.-19. července roku 1992 se konal zakládající sjezd Strany komunistů Ukrajiny. Na sjezdu byli představitelé

¹⁰⁰ Citováno z programu-minima SPU, detailně viz Яблонський В.М. *Сучасні політичні партії*, s. 25-26.

¹⁰¹ Українські ліві, s. 42.

¹⁰² Wilson A. *The Ukrainian Left*, s. 1299, 1302.

pouze ze sedmi oblastí Ukrajiny, a proto Ministerstvo justice odmítlo stranu registrovat (pro registraci politické strany je zapotřebí mít regionální zastoupení nejméně v polovině oblastí Ukrajiny). Druhý zakládající sjezd strany se konal 13.-14. února roku 1993 v Doněcku a strana přijala nový název - Strana komunistů (bolševiků) Ukrajiny (PK(b)U - *Partija komunistiv (bolševyktiv) Ukrajiny*). I přesto, že se straně podařilo rozšířit svou regionální strukturu - na druhém sjezdu stranu zastupovalo 14 oblastí, oficiální registrace strany se odehrála až po parlamentních volbách 1994.

PK(b)U svým cílem viděla *budování komunismu, bolševizaci komunistických myšlenek, orientaci na socialistickou revoluci a sovětizaci státu a ekonomiky*¹⁰³.

PK(b)U zůstala marginální politickou silou, s jinými levicovými stranami nespolupracovala. Dnes již nepůsobí (viz příloha Zánik stran).

Shrnutí

Zákaz Komunistické strany Ukrajiny se nestal příčinou zániku levicových stran. Naopak po krátké pauze, která byla zapříčiněna antikomunistickou propagandou, zvláště během prvních dvou let nezávislosti, ukrajinská levice úspěšně využila nespokojenost obyvatelstva Ukrajiny vládními reformami a celkovou krizí společnosti ke svému prospěchu. Také uplatnění principu pluralismu odehrálo klíčovou roli při legalizaci levice.

„Levicová renesance“ se stala příčinou vzniku hned několika politických organizací na Ukrajině. Perestrojka, a potom i legalizace politického pluralismu vytvořily podmínky ke vzniku různých uskupení a platforem už v rámci bývalé KPSS. Svoboda politického života vybudla značnou část

¹⁰³ Яблонський В.М. Сучасні політичні партії України, s. 14-15.

bývalých komunistických funkcionářů k osamostatnění, politické události roku 1991 navíc otevřely možnost zastávání a realizaci různých směrů levicového hnutí.

Na rozdíl od Ruska a dalších států SNS získali komunisté Ukrajiny v osobě Socialistické strany dost silného partnera a zároveň konkurenta, který rovněž zastával levicové myšlenky a pocházel z politického předchůdce společného s komunisty, ale přesto se nacházel blíž ke středu politického spektra Ukrajiny. Zde je vhodné zmínit se o tom, že na Ukrajině nejsou „historické“ levicové strany, jinými slovy strany, které by byly zničeny komunistickým režimem a pak obnovily svou činnost. Veškeré levicové strany vznikly na základě bývalé Komunistické strany Ukrajinské SSR. Politologové sdílí názor, že v případě ukrajinské levice nelze aplikovat termín *successor parties* (nástupnické strany), jelikož většinu materiálních a organizačních zdrojů využila ta část bývalé komunistické nomenklatury, která se transformovala do bezpartijní vládnoucí elity (používají se také termíny strana moci, státní byrokratická elita).

4. Volby v roce 1994 z hlediska formování stranického systému na Ukrajině

Parlamentní a prezidentské volby v roce 1994 představovaly významný mezník ve vnitropolitickém vývoji Ukrajiny. V případě voleb do parlamentu šlo o první volby uskutečněné v podmínkách demokracie. Pro tuto diplomovou práci jsou parlamentní volby zajímavé z toho důvodu, že byly završením počáteční etapy stranického vývoje Ukrajiny.

Volby, které se uskutečnily na Ukrajině v roce 1994, byly volby předčasné. K tomu, že předchozí politická reprezentace nevydržela vládnout po celé řádné volební období, přispělo sociální napětí v státě, hrozivá ekonomická situace, zbídačení značné části obyvatelstva, rostoucí nedůvěra ukrajinských obyvatel k novým politickým silám a v neposlední řadě také nostalgie vyvolaná vzpomínkami na relativní stabilitu za sovětských časů.

Hospodářský úpadek Ukrajiny byl katastrofický a životní úroveň ukrajinského obyvatelstva se prudce zhoršovala. Situaci komplikovala krize v politickém životě Ukrajiny - kromě toho, že byl zničen původní systém správy, a představitelé různých odvětví politické moci se mezi sebou nemohly dohodnout, dosáhla hrozivého měřítka také kriminalizace všech sfér fungování společnosti¹⁰⁴.

Situaci navíc komplikoval tzv. paralelní systém, spojený se jménem prvního prezidenta Leonida Kravčuka. Jedná se o zvláštní situaci, kdy postavení prezidenta Ukrajiny v systému orgánů státní moci nebylo právně definované. Až do roku 1996 platila na Ukrajině Ústava z roku 1978 se změnami, zakotvenými pozměňovacím zákonem ze dne 14. února 1992. Tento

¹⁰⁴ Кремень В.Г., Базовкін Є.Г., Білоус А.О., Міщенко М.Д., Небоженко В.С., Ситник П.К., Шиловцев Ю.В. Вибори до Верховної Ради України: Досвід та уроки. - Київ, 1994. - с. 5-7.

nový zákon sice definoval prezidenta jako hlavu státu a nejvyššího představitele výkonné moci, ale nejvyšším orgánem státní moci de facto zůstával parlament Ukrajiny. Proto L. Kravčuk v zájmu rozšíření svého vlivu usiloval o vládnutí pomocí dekretů. Vydal například „Dekret o místní státní správě“, který upravoval postavení a pravomoci nově zřízené státní správy v čele s představiteli jmenovanými prezidentem.

Na základě těchto aktů se síť bývalé správy komunistické strany stala novou osou státního aparátu. Vytvořil se tím v podstatě dualismus státní správy, kdy parlament disponoval pravomocemi kontrolovat orgány výkonné moci, kdežto prezident měl částečné legislativní pravomoci¹⁰⁵. Ostré konflikty mezi legislativou a exekutivou prohlubovala absence akceschopného soudního systému a tím se v podstatě vytvořilo právní vakuum a chaos ve státě.

Parlament Ukrajiny 12. volebního období měl na svém kontě přijetí několika pro Ukrajinu historicky důležitých prohlášení (kupříkladu akt o prohlášení nezávislosti ukrajinského státu), avšak postupně ztratil schopnost zabezpečovat právní rámec pro rychle se měnící společnost uvnitř mladého státu¹⁰⁶.

Mimoto byla občany Ukrajiny vyvíjena aktivita ohledně sběru podpisů pro vyhlášení celoukrajinského referenda o předčasném ukončení funkčního období parlamentu Ukrajiny. V rámci průzkumu veřejného mínění, uskutečněného v březnu roku 1994, vyjádřilo 37% dotázaných souhlas s předčasnými volbami do Nejvyšší Rady Ukrajiny, proti bylo 15% a 48% respondentů nebylo rozhodnuto¹⁰⁷. I když iniciativa ukrajinských občanů nakonec nebyla realizována a referendum nebylo vyhlášeno, parlament Ukrajiny vzal tuto iniciativu občanů na vědomí a

¹⁰⁵ Duleba A. Ukrajina a Slovensko, Bratislava 2000, s. 206-207

¹⁰⁶ Вибори до Верховної Ради України: Досвід та уроки, s. 8.

¹⁰⁷ Політичний портрет України. - 1994, № 13 in: Кормич Л.І., Шелест Д.С., Бабій С.І. Формування партійної системи сучасної України. - Одеса, 2000, s. 122.

24. září roku 1993 přijal zákon „O předčasných volbách Nejvyšší Rady Ukrajiny a prezidenta Ukrajiny“¹⁰⁸. Kvůli předčasným volbám bylo nutno přijmout nový volební zákon.

4.1. Volební zákon

Právní rámec pro volby lidových poslanců do parlamentu zabezpečoval zákon „O volbách lidových poslanců Ukrajiny“ přijatý 18. listopadu roku 1993 Nejvyšší Radou Ukrajiny¹⁰⁹.

Nový volební zákon byl přijat na základě reformované Ústavy z roku 1978, ale i nových legislativních aktů, jako například, zákony „O občanských sdruženích“, „O občanství Ukrajiny“, „O názvu, struktuře a složení nového parlamentu Ukrajiny“. Nový volební zákon zabezpečoval právo každého občana Ukrajiny staršího osmnácti let svobodně, rovně, přímě a tajně volit jednoho z 450 poslanců ukrajinského parlamentu v jednomandátových obvodech. Je ovšem nutno říci, že byl v podstatě zachován sovětský volební systém absolutní většiny, přičemž také samotný průběh hlasování, kdy volič musel vyškrtávat jména kandidátů na lidové poslance a nechat pouze jméno osoby, kterou volí¹¹⁰, byl pozůstatek sovětského volebního systému. Tato procedura dobře fungovala za sovětské doby, v průběhu voleb do ukrajinského parlamentu v roce 1994 však značně zdržovala volební proces (ve volebních listinách jednotlivých obvodů bylo až 29 jmen kandidátů)¹¹¹.

Kandidáti na lidové poslance měli být podle zákona občany Ukrajiny staršími 25-ti let a museli strávit na území

¹⁰⁸ Рябець М.М. Актуальні проблеми становлення і вдосконалення виборчого законодавства в Україні за роки незалежності, *in* *Вибори і референдуми в Україні: проблеми теорії і практики*. – Київ, 2001. – s. 13-14.

¹⁰⁹ Text zákona lze najít na webových stránkách Univerzity v Essexu: <http://www2.essex.ac.uk/elect/database/legislationAll.asp?country=UKRAINE&legislation=ukr94&print=true#top>

¹¹⁰ Viz kapitolu 9, odstavec 3 článku 40 volebního zákona.

¹¹¹ Marko Bojcun. The Ukrainian Parliamentary Elections in March - April 1994, *in* *Europe-Asia Studies*, Vol.47, No.2, 1995, s. 231.

Ukrajiny alespoň dva předcházející roky (odstavec 2 článku 2 zákona). Existovaly tři možnosti navržení kandidátů na poslance, a to buď jménem deseti voličů, kteří bydlí v daném obvodu (podle odstavce 3 článku 23 zákona voliči museli předložit žádost se svými údaji - jmény, adresami a čísla svých občanských průkazů), nebo jménem pracovního kolektivu (k tomu stačilo předložit obvodní volební komisi žádost, podepsanou zástupcem pracovního kolektivu zplnomocněným k tomu schůzi pracovníků - článek 23, odstavec 7). Kandidáta v daném obvodě mohla navrhnout také politická strana.

Tento stav ovšem nezajišťoval rovné výchozí podmínky pro všechny subjekty předvolebního procesu - politické strany musely předložit úplné údaje o svém kandidátovi spolu s údaji zplnomocněného představitele této politické strany. K žádosti o navržení jednotlivých volebních kandidátů musely strany doložit: a) zápis schůzi členů regionální pobočky politické strany s detailními informacemi o straně (název, adresu, počet členů místní buňky této strany, počet zúčastněných na schůzi osob, výsledky hlasování); b) seznam 100 členů místní organizace strany s kompletními údaji - jména, adresy, čísla pasů atd. K tomu, aby okružní volební komise uznala žádost politické strany za platnou, byla zákonem stanovena podmínka dvoutřetinové účasti členů krajské pobočky politické strany na schůzi, již se účastnilo alespoň 50 stranických příslušníků¹¹².

Avšak největší komplikaci představovala nadměrně přísná kritéria volební účasti, která byla stanovena volebním zákonem. Odstavec 3 článku 43 stanoví, že volby se považují za neuskutečněné, pokud se jich zúčastnilo méně než 50% oprávněných voličů daného okruhu (druhou podmínkou bylo stažení kandidatur všemi kandidáty). Odstavec 4 článku 43 dále stanoví, že zvolen je ten kandidát, který ve volbách

¹¹² Proces nominace svých členů k účasti ve volbách regulují odstavce 4-6 článku 23 volebního zákona.

získal přes polovinu hlasů voličů, kteří se zúčastnili voleb, avšak ne méně, než 25% všech oprávněných voličů, což se při delším promyšlení zdá být duplicitní formulací: polovina zúčastněných voličů z poloviny všech voličů daného okruhu tvoří totiž právě 25%. Pokud dvě kandidatury získaly stejný počet hlasů voličů, nařizoval zákon opakované hlasování v daném okruhu, avšak podmínka získat více než 50% hlasů zúčastněných voličů byla i v tomto případě zachována (článek 46 zákona).

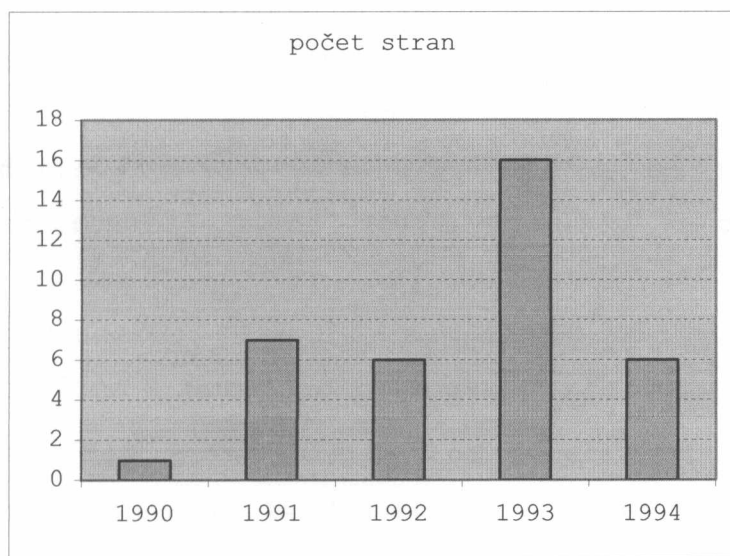
V místech, kde se volby neuskutečnily nebo nebyl zvolen žádný z navržených kandidátů, zákon předepisoval opakované volby, které se měly konat nejpozději měsíc po řádném termínu. Podmínky pro minimální volební účast se neměnily, beze změn zůstávaly i seznamy voličů z předchozích kol, nicméně kandidáti, kteří nezískali nadpoloviční většinu hlasů voličů v předchozích kolech, se už nemohli účastnit opakovaných voleb (článek 48 zákona). Toto dost kuriózní omezení lze chápat i jako určité porušení práv občanů Ukrajiny být zvolen ve volbách poslanců do parlamentu Ukrajiny.

Během několika měsíců před volbami byl zákon ostře kritizován několika politickými silami. Tak představitelé Ruchu a také jiných pravicových stran zastávali názor, že volební systém stanovený zákonem nepodporuje rozvoj politických stran. Někteří kritici šli ještě dál: prohlašovali, že postkomunistická většina v ukrajinském parlamentu a v ministerstvech záměrně vyloučila proporční metodu voleb, aby se nemusela otevřeně ztotožňovat s nově obnovenou komunistickou stranou Ukrajiny, socialistickou stranou neboli obecně s postsovětskou nomenklaturou, a tím zmenšovat své šance ve volbách¹¹³.

¹¹³ Marko Bojczun. The Ukrainian Parliamentary Elections, s.232

Volební zákon, nazývaný také „protistranický“¹¹⁴, nepodporoval snahy stran vybojovat místa v poslanecké sněmovně Ukrajiny. Proto lze tvrdit, že mnoho politických stran na Ukrajině bylo založeno za účelem určitých osobních politických zisků jejích lídrů. Svědčí o tom také statistika registrace politických stran po vyhlášení nezávislosti: jestliže v roce 1992 bylo ministerstvem zaregistrováno 6 politických stran, v roce 1993 jich bylo již 16. V roce 1994 sice nastal prudký pokles a bylo registrováno opět pouze 6 stran - viz graf N. Na druhou stranu, mezi stranami, které již nepůsobí, je nejvíce politických stran, zaregistrovaných těsně před volbami (viz příloha 5).

Graf 1. Registrace nových politických stran v letech 1990-1994¹¹⁵

Závěrem lze zmínit, že volební zákon, podle kterého se konaly volby v roce 1994, byl velice nepromyšleným a

¹¹⁴ Розвиток демократії в Україні: 1994-1996 роки / Авт. В. Піховшек, С. Конончук. - Київ, 1998 (k dispozici na www.ucipr.kiev.ua)

¹¹⁵ Graf sestaven podle údajů Jablonského (s. 12-13), Dykaně (s.703-706).

neodpovídal realitě politického života na Ukrajině - značnou mírou se na něm podepsal spěch, ve kterém byl přijat. Volební zákon z listopadu 1993 zkomplikoval samotný průběh voleb a znevýhodnil politické strany jako účastníky volebního procesu. Poslanci nově zvolené Nejvyšší Rady Ukrajiny volební zákon ještě několikrát přepracovávali (podle bývalého předsedy Ústřední volební komise M. Rjabce se volební zákon z roku 1993 měnil celkem sedmkrát)¹¹⁶, aby křesla parlamentu byla kompletně obsazena, avšak tento systém se stále jevil jako nevyhovující. Následující volby se *proto* konaly podle zcela jiného volebního systému - zákon přijatý v 1997 roce upřednostnil smíšený volební systém, což lze považovat za krok kupředu pro zakotvení podmínek fungování politických stran na Ukrajině.

4.2. Kandidáti na lidové poslance Ukrajiny¹¹⁷

Ve 450-ti volebních okruzích bylo zaregistrováno 5 833 kandidátů na funkce lidových poslanců Ukrajiny, avšak počet kandidátů se lišil okruh od okruhu - nejméně jich bylo zaregistrováno ve třech okruzích, a to v Dnipropetrovské, Doněcké oblasti a na Krymu po dvou kandidátech v každém okruhu. Oproti tomu nejvíce jich bylo zaregistrováno v Leningradském volebním okruhu č.8 města Kyjeva, a to 31 kandidátů na 1 poslanecký mandát¹¹⁸.

Jak již bylo zmíněno, volební zákon umožňoval několik způsobů navržení kandidátů na lidové poslance Ukrajiny. Statistika uvádí, že z celkového počtu kandidátů na poslanecké mandáty bylo 3 633 osoby (62,3%) navrženo voliči,

¹¹⁶ Рябець М.М. Актуальні проблеми становлення та вдосконалення виборчого законодавства за роки незалежності in: *Вибори і референдуми в Україні: проблеми теорії і практики*. - Київ, 2001, s. 12.

¹¹⁷ Veškerá použitá data se zakládají na údajích Ústřední volební komise Ukrajiny.

¹¹⁸ *Вибори до Верховної Ради України: Досвід та уроки*. - Київ, 1994. - s. 14.

1 557 osob (26,7%) pracovními kolektivy a pouhých 643 kandidátů (11%) bylo navrženo politickými stranami Ukrajiny. Nejvíce kandidátů nominovala Komunistická strana Ukrajiny (3,47% z celkového počtu navržených osob), za ní následoval Ruch (1,72%), Socialistická strana Ukrajiny (1,68%) a Ukrajinská Republikánská strana (1,51% celkového počtu kandidátů)¹¹⁹.

Převážná většina kandidátů na lidové poslance Ukrajiny se nehlásila k žádné politické straně - 72,6% z celkového počtu navržených kandidátů byli bezpartijní; 6,6% se hlásilo ke Komunistické straně Ukrajiny; 4,1% - k Ruchu; 3% - k Socialistické straně Ukrajiny; 2,4% - k Ukrajinské Republikánské straně; 1,4% - Liberální straně Ukrajiny; 1,3% - k Demokratické straně Ukrajiny; 1,1% - k Rolnické straně Ukrajiny; 1% - ke Kongresu ukrajinských nacionalistů. Předsedové politických stran nebo jejich regionálních orgánů představovali 0,7% ze všech kandidátů nebo-li 42 osoby¹²⁰.

Zmíněná čísla dávají představu o stavu rozvoje politických stran na Ukrajině v okamžiku konání parlamentních voleb - i v případě kandidátů navržených politickými stranami, i v případě stranické příslušnosti samotných kandidátů se jedná o čísla téměř bezvýznamná, avšak symptomatická pro úroveň politické vyspělosti ukrajinské politické sféry.

4.3. Průběh voleb

Rok 1994 byl pro ukrajinské voliče nesmírně náročným ve smyslu plnění jejich občanských práv. Během jediného roku Ukrajinci volili nové složení parlamentu, ale také nového prezidenta (ve dvou kolech 26. června a 10. července 1994, zvolen byl Leonid Kučma).

¹¹⁹ Вибори до Верховної Ради України.- s. 14.

¹²⁰ Вибори до Верховної Ради України.- s. 15.

Samotný průběh parlamentních voleb na Ukrajině v roce 1994 byl velice komplikovaný a zdlouhavý (na vině byl bezesporu už zmíněný volební zákon z listopadu 1993). Volby se odehrávaly na území prakticky celé Ukrajiny v několika kolech, výjimkou nebyla ani opakovaná hlasování v případech úmrtí zvolených poslanců či opakované volby, pouze ve čtyřiceti devíti (z celkem 450-ti) volebních obvodech v 18-ti oblastech Ukrajiny byli lidoví poslanci zvoleni již v prvním kole řádných voleb, které proběhlo 27. března 1994¹²¹. Celkem se volební proces na Ukrajině v roce 1994 odehrával v několika etapách (počítaje v to jak řádné termíny, tak i termíny opakovaného hlasování a opakovaných voleb¹²²), o kterých je pojednáno níže:

- 27. března - 1. kolo řádných voleb.

Volební účast v prvním kole přesáhla předvolební prognózy - na celé Ukrajině činila v průměru 75,6% (nejvíce lidí se zúčastnilo voleb v Ternopiłské oblasti, a to 90% oprávněných voličů), avšak kvůli vysokému počtu kandidátů v jednotlivých obvodech a zákonem stanoveného kvora ve věci potřeby absolutní většiny hlasů voličů pro získání poslaneckého mandátu bylo dosažení výsledku v podobě zvolení nějakého z kandidátů dosti problematické.

Celkem bylo v tomto kole zvoleno 49 lidových poslanců v 18 oblastech Ukrajiny, přičemž nejvíc - ve dvou západních oblastech: 9 poslanců bylo zvoleno ve Lvovské, 6 - v Ivano-Frankivské oblasti, a dvou východních: v Luhanské a Doněcké oblastech bylo zvoleno po sedmi poslancích. Mezi nejznámějšími představiteli ukrajinské politické scény lze jmenovat v tomto kole zvoleného P. Symonenka (KPU), V. Čornovola (NRU), S. Chmaru (UKRP), I. Pljušče (předseda

¹²¹ Вибори в Україні 1994 року. - Київ, IFES, 1995. - s. 10-12.

¹²² Ukrajinské volební právo rozlišuje pojmy „opakování voleb“ a „opakování hlasování“. V zmiňovaném zákoně opakované hlasování je regulováno článkem 46, opakované volby - článkem 48.

parlamentu), L. Kučmu (budoucí prezident Ukrajiny) a jiné¹²³. Nutnost vyhlásit druhé kolo voleb se jevila zřejmou, ale jednotný termín pro celé území státu stanoven nebyl, Ústřední volební komise pravomoc vyhlášení termínů voleb přenechala obvodním volebním komisím¹²⁴.

- 2. a 3. dubna - opakované hlasování.

Během těchto dvou dnů bylo v osmi oblastech Ukrajiny zvoleno 29 poslanců (přičemž skoro polovina - 14 poslanců - bylo zvoleno v Charkovské oblasti). Mezi známé osobnosti, které byly ve druhém kole zvoleny, lze jmenovat O. Moroze (předseda Socialistické strany Ukrajiny)¹²⁵.

- 9. dubna - opakované hlasování, zvoleno pouze 11 poslanců ve dvou oblastech Ukrajiny¹²⁶.

- 10. dubna - opakované hlasování.

Výsledky voleb 10. dubna se podstatně lišily od výsledků třech předchozích kol. Ve všech 26 administrativních celcích Ukrajiny byli zvoleni lidoví poslanci. Přestože jejich počet mnohanásobně převyšoval počet zvolených v předchozích kolech - 245 jedinců získalo dne 10. dubna poslanecký mandát - zůstala Nejvyšší Rada Ukrajiny naplněna pouze ze tří čtvrtin (celkem bylo ve čtyřech kolech zvoleno 334 členů parlamentu)¹²⁷. Ukázalo se, že bez vyhlášení dalšího kola (resp. opakovaných voleb) nebude obsazení parlamentu Ukrajiny kompletní.

- 24. července - kolo vyhlášených opakovaných voleb, zvoleno bylo pouze 20 poslanců.

¹²³ Вибори в Україні 1994 року. - Київ, IFES, 1995. - s. 10-12.

¹²⁴ Marko Wojcun. The Ukrainian Parliamentary Elections, s. 238.

¹²⁵ Вибори в Україні 1994 року, s. 12-13.

¹²⁶ Вибори в Україні 1994 року, s. 14.

¹²⁷ Вибори в Україні 1994 року, s. 15-25.

• 31. července - opakované hlasování opakovaných voleb. Složení Nejvyšší Rady Ukrajiny se doplnilo o 12 nových členů.

• 7. srpna - opakované hlasování opakovaných voleb. V tomto kole bylo zvoleno 28 lidových poslanců.

• 25. září - speciální kolo voleb.

Toto kolo bylo vyhlášeno ve volebním okruhu Ternopiřské oblasti v důsledku úmrtí poslance zvoleného zde 10. dubna. Umožňoval to článek 49, odstavec 1 zákona „O volbách lidových poslanců Ukrajiny“. Nově zvoleným zástupcem se v daném obvodě stal bývalý prezident Ukrajiny L. Kravčuk¹²⁸.

• 20. listopadu - další kolo opakovaných voleb a také speciální kolo voleb.

V opakovaných volbách bylo zvoleno 8 lidových zástupců (mezi nimi L. Lukjanenko a B. Horyň z Ukrajinské republikánské strany).

V důsledku zvolení L. Kučmy prezidentem Ukrajiny se v obvodě, kde získal 27. března poslanecký mandát, muselo konat speciální kolo voleb (prezident Kučma složil svůj poslanecký mandát)¹²⁹.

• 4. prosince - speciální kolo voleb.

Podobně jako v případě speciálního kola voleb ze dne 25. září, bylo i toto kolo vyhlášeno v důsledku úmrtí zvoleného lidového poslance. Nově zvolenou zástupkyní 346. volebního obvodu Sumské oblasti se stala N. Vitrenková (SPU)¹³⁰.

Je však zapotřebí podotknout, že zde uváděné termíny a výsledky hlasování nejsou konečné - volební proces na

¹²⁸ Вибори в Україні 1994 року, s. 28.

¹²⁹ Вибори в Україні 1994 року, s. 29.

¹³⁰ Вибори в Україні 1994 року, s. 29.

Ukrajíně trval téměř do okamžiku dalších parlamentních voleb v roce 1998¹³¹.

4.4. Výsledky parlamentních voleb

Volby roku 1994 byly určitou zkouškou pro politické strany Ukrajiny. Volební zákon totiž v podstatě přinutil strany konkurovat s pracovními kolektivy, ovšem výchozí podmínky zdaleka nebyly stejné (viz článek 23 volebního zákona). Z celkového počtu 31 politických stran, zaregistrovaných na začátku předvolební kampaně uznala Ústřední volební komise 28 politických stran, které se rozhodly nominovat své kandidáty na lidové poslance Ukrajiny. Nakonec bylo pouze 13 politických stran zastoupeno v nově zvoleném parlamentu Ukrajiny.

Je však zapotřebí zmínit skutečnost, že celkový počet politických stran, které se dostaly do parlamentu, neodráží úspěch politických stran jako účastníků volebního procesu - velké množství z představitelů politických stran bylo nominováno v tom či onom volebním okruhu skupinou voličů, ne politickou stranou. Tím se výrazně zvýšil počet představitelů politických stran v Nejvyšší Radě Ukrajiny 14. volebního období. Potvrdit zmíněnou tezi lze srovnáním přírodních sloupců následující tabulky. Ovšem i takové výsledky prokázaly přizpůsobivost ukrajinských politických stran k politickým procesům mladého státu, zejména k diskriminujícímu volebnímu zákonu.

¹³¹ Tak, například, Julija Tymošenkova byla zvolena do Nejvyšší Rady Ukrajiny až v prosinci 1996 s výsledkem 91,3% získaných hlasů (С. Рахманін, Ю. Мостова. Україна партійна. Частина III in: *Дзеркало ТИЖНЯ*, № 7 (382), 23.02 - 1.03 2002)

Tab.4. Složení Nejvyšší Rady Ukrajiny 14. volebního období (počet poslanců podle stranické příslušnosti)¹³²

Politická strana	Celkový počet poslanců příslušné strany	Počet poslanců, nominovaných politickou stranou
Komunistická strana Ukrajiny	90	61
Lidové hnutí Ukrajiny (Ruch)	20	13
Rolnická strana Ukrajiny	19	-
Socialistická strana Ukrajiny	15	7
Ukrajinská republikánská strana	11	8
Kongres ukrajinských nacionalistů	5	2
Strana práce	5	2
Strana demokratické obnovy Ukrajiny	4	-
Demokratická strana Ukrajiny	2	-
Sociálně-demokratická strana Ukrajiny	2	-
Občanský kongres Ukrajiny	2	-
Křesťansko-demokratická strana Ukrajiny	1	-
Ukrajinská konzervativní republikánská strana	1	-
Strana ekonomické obnovy Krymu	1	-
Nestraníky	227	-
Celkem:	405	94

Zdroj: údaje Ústřední volební komise Ukrajiny.

Kompletní údaje o výsledcích parlamentních voleb z r. 1994 dle regionů lze nalézt v příloze (viz příloha 6). Nabízené údaje lze použít k určení stranických preferencí voličů různých regionů Ukrajiny. Jelikož tři levicové strany (KPU, SPU a SelPU), které získaly 124 mandátů v těchto volbách, výrazně dominovaly nad ostatními stranami, uvádějí různé studie takové pojmy, jako „levicová renesance“ nebo

¹³² Вибори в Україні 1994 року, s. 32 a s.

„rudé pásmo Ukrajiny“¹³³. Preference ukrajinských voličů v parlamentních volbách znázorňuje příloha 7, kde lze zřetelně pozorovat rozdělení Ukrajiny podle osy východ-západ.

Neúspěch zaznamenaly naopak národně-demokratické strany. Voliči s těmito stranami spojovali hospodářskou krizi. Tak podle sociologického výzkumu, provedeného fondem „Demokratické iniciativy“ v listopadu 1993, 42,8% respondentů souhlasilo s tvrzením, že za špatnou situaci na Ukrajině může neschopnost demokratů řídit stát. Částečně s tvrzením souhlasilo 31,2% respondentů, nesouhlasilo s ním pouze 11,7%¹³⁴. Nejvíce mandátů z těchto stran získal Ruch (20). Příliš se neprosadily ani strany levého středu a krajní pravice.

Nakonec nebylo zvoleno během roku 1994 45 poslanců, a to i v obvodech, kde byla zaznamenána volební účast větší než 50%.

4.5. Volby do orgánů místní samosprávy v roce 1994

Místní volby roku 1994 nikterak nepřispěly rozvoji regionálních organizačních buněk ukrajinských politických stran - politické strany byly stejně jako v ukrajinských volbách do parlamentu, znevýhodněny volebním zákonem z 24. února roku 1994 - platil totiž stejný volební mechanismus. Lze říci, že těmito volbami do orgánů místní samosprávy, byla zahájena fáze formování regionálních elit - místní byrokratické nomenklaturní kádry byly fakticky legalizovány, a tak začala cesta rozvoje regionů jakožto zakonzervovaných samostatných subjektů jak ve smyslu vzniku elit, tak i ve smyslu hospodářském.

¹³³ Українські ліві: між ленінізмом і соціал-демократією. - Київ, 2000, s. 28 nebo Fontaine, Roger W. Red Phoenix rising?: Communist resurgence in Eastern Europe in: USA Today; Nov 1996; 125, s. 48-53.

¹³⁴ Archiv dat sociologických výzkumů fondu se nachází na stránkách www.queensu.ca/csd/ukarchive/index.html

Podle výsledků místních voleb bylo pouze 5% celkového počtu zvolených představitelů orgánů samosprávy (celkem 7711 osob) členy politických stran. Stranická příslušnost v regionech v podstatě kopírovala situaci v Nejvyšší Radě Ukrajiny - 4005 osob bylo členy Komunistické strany Ukrajiny, 965 - Lidového hnutí Ukrajiny, 932 - Rolnické strany Ukrajiny, 428 - Ukrajinské republikánské strany, 378 - Socialistické strany Ukrajiny, 297 - Kongresu ukrajinských nacionalistů, 144 - Demokratické strany Ukrajiny, 109 - Sociálně-demokratické strany Ukrajiny. Ostatní strany byly reprezentovány v regionálních orgánech dohromady 100 osobami¹³⁵.

Nutno ovšem podtrhnout, že diferenciací stranických preferencí voličů se ztotožňovala s formulí ukrajinské volební geografie „východ vs. západ“¹³⁶, ale v případě místních voleb lze hovořit o určitých „ukázkových“ případech: počet příslušníků určité politické strany, která dominovala v daném regionu, mnohanásobně převyšoval počet členů ostatních stran. Například, v Ternopiľské oblasti se mezi 7339 představitelů místní samosprávy pouze 503 jednotlivců (pouhých 7%) hlásilo k té či jiné politické straně převážně z pravicové části politického spektra. Tak 309 osob byly členy Lidového hnutí Ukrajiny, 116 - Ukrajinské republikánské strany, 32 - Kongresu ukrajinských nacionalistů, 21 - Demokratické strany Ukrajiny, 12 - Křesťansko-demokratické strany Ukrajiny, 3 - Ukrajinské konzervativně-republikánské strany. Strany levice byly reprezentovány pouze třemi svými představiteli - Ukrajinská sociálně-demokratická strana, Socialistická strana Ukrajiny a Komunistická strana Ukrajiny každá jednou osobou.

¹³⁵ Горшков Д.М., Кампо В.М., Петрешко Є.М. Політичні партії та місцеві вибори. - Київ, 2001, s. 13-14.

¹³⁶ Pro znázornění viz přílohu 8 s výsledky levicových stran ve volbách místní samosprávy.

Opačná tendence se projevovala v Luhanské oblasti - z celkového počtu 5494 osob zvolených do orgánů místní samosprávy, 485 (8,8%) z nich mělo stranickou legitimaci. Dominantní zde byla opačná ideologická linie - Komunistická strana Ukrajiny byla reprezentována 465 poslanci, Socialistická strana Ukrajiny - 18-ti. Spíše jako výjimka se jeví účast dvou dalších stran v orgánech místní samosprávy - Občanský kongres Ukrajiny a Strana zelených Ukrajiny byly ztělesněny každá jedním členem¹³⁷.

Tyto příklady lze však používat k ilustraci stranické reprezentace regionů pouze do určité míry: v případě západní Ternopiłské i východní Luhanské oblasti byli poslanci místních orgánů samosprávy převážně bezpartijní - stranickou legitimaci měla v obou případech méně než desetina všech místních poslanců (7% a 8,8%).

Shrnutí

Kromě problémů se zdlouhavým volebním procesem v roce 1994 a s neobsazenými křesly v parlamentu se jako ještě vážnější ukázala fragmentovanost nového parlamentu. Více než polovina zvolených poslanců byla bez stranické příslušnosti (viz tabulka 4). Schopnost nového parlamentu dohodnout se na přijetí politických rozhodnutí byla od začátku ohrožena, ale díky nutnosti nacházet řešení v obtížné hospodářské a politické situaci se tento problém podařilo do určité míry překonat¹³⁸. Přispěla tomu mimo jiné i vynikající schopnost předsedy Nejvyšší Rady Ukrajiny O. Moroze k politickým kompromisům¹³⁹.

¹³⁷ Горшков Д.М., Кампо В.М., Петрешко Є.М. Політичні партії та місцеві вибори. - Київ, 2001, s. 14.

¹³⁸ Кореček L. Formování politických stran na Ukrajině v letech 1988 až 1994 in: *Politologický časopis*, č. 1/98, s. 110.

¹³⁹ Українські ліві: між ленінізмом і соціал-демократією. - Київ, 2000 s. 38-39.

Situaci komplikovala skutečnost, že v daném období neexistoval zvláštní zákon, který by upravoval postavení politických stran. Politické strany byly de facto srovnány s postavením běžného občanského sdružení (viz kapitola 3.1). Volební zákon podobný stav nejenom nevyřešil, ale dokonce i prohloubil tím, že do jisté míry ztížil politickým stranám podmínky pro realizaci jejich cílů.

Zvolený volební systém nebyl prospěšný pro strukturalizaci stranického systému Ukrajiny, naopak přispěl k jeho atomizaci. Skutečnost, že se dá poslanecký mandát získat na základě zvolení v jednomandátovém obvodu, vytvořila precedent, na jehož základě posléze vznikl mechanismus zneužití hlasů voličů („protahování svých“ kandidátů, kteří neuspěli ve volbách na základě stranické kandidátky). Navíc, byla nastíněna tendence „předvolebního“ růstu počtu politických stran, která přetrvává dodnes. Špatné zkušenosti z většinového volebního systému vedly k tomu, že byl v roce 1997 schválen nový volební zákon a volební systém byl pozměněn na smíšený (50% mandátů se volilo většinově, 50% podle stranických kandidátek).

Stranickopolitický systém nebyl zralý nést důsledky zavedení většinového systému¹⁴⁰. Parlamentní volby jasně prokázaly, že žádná strana na Ukrajině v podstatě nemá celostátní podporu voličů. Většině stran chyběla početná členská základna a síť regionálních poboček po celé zemi což výrazně ovlivnilo státoprávní uspořádání země. Došlo k posílení centralizačních tendencí, které v dalším vývoji výrazně ovlivnilo politický život ukrajinského státu.

¹⁴⁰ Kopeček L. Formování politických stran na Ukrajině v letech 1988 až 1994 in: *Politologický časopis*, č. 1/98, s. 109

Závěr

V dané diplomové práci jsem se zabývala otázkou formování stranického systému na Ukrajině během období posledních let perestrojky až do parlamentních voleb roku 1994. Reformy socialistického systému, které zahájil M. Gorbačov po nástupu do funkce generálního tajemníka KSSS umožnily emancipaci sovětské společnosti. Perestrojka „shora“ se brzy změnila na demontáž sovětského politického systému z iniciativy občanů. Glasnost a iniciativy občanů vytvořily blahodárnou půdu pro vznik občanských sdružení a politických uskupení, jenž vytvořily základ pro nové politické strany.

V ukrajinském kontextu sehrálo důležitou roli několik faktorů - Černobylská katastrofa, odmítavý postoj komunistických špiček republiky vůči změnám, vrstva inteligence (zejména Svaz spisovatelů Ukrajiny), která na sebe převzala průkopnickou pozici ve společnosti, politicky aktivní disent, jenž se v podstatě stal fundamentem nové politické elity Ukrajiny. Pozoruhodným fenoménem se pak stalo Lidové hnutí Ukrajiny (září roku 1989), které spojilo lidi rozdílných názorů, ale zároveň se společným cílem, jímž bylo podporovat demokratizaci politického života Ukrajiny. Období samoorganizace občanů se vyznačovalo konsolidací úsilí a zájmů různorodých sil ve snaze probojovat se ke společné metě.

Formálně začalo utváření multipartismu okamžikem zrušení článků 6 a 7 ústavy SSSR o vedoucí roli Komunistické strany. Pak následovalo právní uznání nových politických stran i na území Ukrajiny. První zaregistrovanou politickou stranou se stala Ukrajinská republikánská strana. Tímto však byl zároveň zahájen i proces štěpení politických sil (v daném případě Ruchu), příznačný pro následující roky.

I Komunistická strana Ukrajiny prožívala změny, v jejích řadách se zformovalo reformní křídlo. To bylo zdrojem pro

nové strany levicové orientace. Ovšem procesy rozvoje politických sil se náhle ocitly v nových podmínkách - vzápětí po neúspěšném puči vyhlásil ukrajinský parlament Akt o nezávislosti Ukrajiny, schválený posléze v referendu. Ukrajina se stala samostatným státním útvarem.

Tato událost představovala nové podněty pro mladé politické strany Ukrajiny. Pro pravici to znamenalo naplnění jejího hlavního cílu, možnosti účastnit se na výkonu státní moci, na druhou stranu si tábor národně-demokratických sil uvědomil rozdílnost vlastních představ pro rozvoj státu, což způsobilo další fragmentaci pravicových stran. Pro levici to znamenalo boj o formální uznání (zvláště po zákazu KPU), ale i možnost zakládat další levicové strany. Tehdy vznikly silné stranické subjekty - Socialistická strana Ukrajiny, obnovená Komunistická strana, které konkurovaly stranám národně-demokratických sil. Nejpružnější adaptaci na nové podmínky projevíli straničtí funkcionáři - bývalá nomenklatura ucítala nové možnosti, prakticky ke vzniku nezávislého státu se na Ukrajině zformovala tzv. strana moci, zvláštní formace státních činitelů, kteří již dříve zastávali vysoké funkce ve straně, a i za nových podmínek zůstali u moci.

Společným rysem pro politické strany popisovaného období byla jejich slabá organizace, nízký počet jejich členů, ztotožňování politické strany s osobou lídra, absence jasných politických programů, duplikace cílů apod. Na druhou stranu se během daného období zformovaly hlavní politické síly ukrajinské společnosti - NRU a KPU, a také další politické strany, jež působí i v současnosti (i přes jejich vnitřní organizační změny).

Hluboká hospodářská, sociální a politická krize přivedla Ukrajinu v roce 1994 k předčasným volbám. I přes možnost využít tuto situaci ve prospěch politických stran a vytvořit pro ně důstojné podmínky pro plnění jejich funkcí, tak nebylo

učiněno. Volební zákon postavil politické strany prakticky naroveň s občanskými sdruženími a pracovními kolektivy, a většinový volební systém ještě více zkomplikoval situaci. To vše nejenom, že nepřispělo ke stabilizaci a strukturalizaci politických sil na Ukrajině, ba naopak, to znevýhodňovalo politické strany ve srovnání s dalšími politickými subjekty.

Mezi podmínkami a faktory, které ovlivnily formování stranického systému Ukrajiny lze zmínit zejména:

- postkomunistický, posttotalitní charakter ukrajinské společnosti, přerušení státních, demokratických, politických a stranických tradic;

- přechodný charakter ekonomiky, razantní propad životní úrovně většiny obyvatel Ukrajiny, následující sociální a politická polarizace společnosti, kriminalizace ekonomiky a politiky;

- existence vlivné formace tzv. strany moci neboli státní úřednické elity a tím pádem i sjednocení politických a ekonomických elit, jejich velký vliv na přijetí politických rozhodnutí;

- neukončený proces právní regulace systému státní moci, politicko-právní neurčenost jejich statusu, rolí a podmínek pro fungování politických stran, jejich vztahů se zákonodárnou, výkonnou mocí;

- nepatrný vliv ukrajinských stran na politická rozhodnutí, nízká podpora jejich činnosti ze strany společnosti a nepočetnost členských základů politických stran;

- ideologická polarizace mezi stranami levice a pravice, konfliktní charakter mezistranických vztahů, slabost centristických stran, nezřetelnost jejich politických programů.

Tak, ke konci roku 1994 existovalo na Ukrajině 32 politických stran různých ideologických proudů, celkový počet členů stran ovšem nepřevyšoval 400 tisíc osob¹⁴¹ (při celkovém počtu obyvatelstva Ukrajiny kolem 50-ti milionů).

Po zvážení výše uvedených skutečností a s použitím definicí typů stranických systémů na základě kvantitativního kritéria a kritéria ideologické vzdálenosti politických stran lze konstatovat, že stranický systém na Ukrajině vykazuje během popisovaného období charakter atomizovaného systému s náznaky systému polarizovaného pluralismu. Přechod Ukrajiny od systému jedné strany k multipartismu se uskutečnil poměrně rychle, delší čas bude ovšem vyžadovat stabilizace a strukturalizace stranického systému.

¹⁴¹ Політичні структури та процеси в сучасній Україні. Політологічний аналіз./ під ред. Рудича Ф.М. - Київ, 1995, с. 109

SUMMARY

The policy of Gorbachov's Perestroika stimulated the emancipation of soviet society. At the same time it also launched the process of the political life democratization - different opposition associations and political parties started to appear. An impulse for the rise of the opposition movement in Ukraine was connected to the tragedy of Chernobyl, which influenced public and political life in the country. Many ecological and cultural organizations, which occurred right after the Chernobyl tragedy, became the base for the mass Ukrainian opposition movement named Rukh few years after. From the very start it was just the organization which gathered together people with different political views. In a few years Rukh became the strongest political subject in the opposition to the ruling power and gave the foundation for the rise of the new political parties.

Despite the fact that the Communist party of Ukraine lost its absolute power and control over society, the sympathy to the left ideology among Ukrainian population still remained strong. New left-wing parties began to appear in the political stage soon after the prohibition of the Communist party. The forbidden party served as the base for newly appeared parties with the leftist ideology (similar as Rukh for national oriented parties). Renewed Ukrainian Communist party became the serious competitor for its party rivals. Hardships connected to the transition from the totalitarian state to the democracy as well as the consequences of economical and political crises created a fruitful field for strengthening of the communist ideology. Communist party became the biggest and the strongest political party in the independent Ukraine with well-structured regional organization and mass and steady electoral support. In the first Ukrainian parliamentary elections held in 1994 the

Communists gained 90 seats in the newly elected parliament. Its strongest opponent Rukh held the second place with only 20 seats. Other political parties turned out to be weak competitors because of poor and unstable electoral base, unclear programs and political aims. Among few exceptions were the Socialist Party of Ukraine and the Ukrainian Republican party.

The Ukrainian state did not show much support for the political parties. The only law which regulated the juridical status for the parties was the Law of Ukraine on Public Associations introduced in 1992. In spite of the certain reluctance of the state and unstable status of the party, the process of gradual transition to democratization was obvious. For the Ukrainian political system the period of 1988-1994 could be characterized as the beginning stage of multi-party system formation.

Seznam literatury a jiných použitých zdrojů

Prameny

- Закон України „Про вибори народних депутатів України“ від 18 листопада 1993 р.
- Закон України „Про об'єднання громадян“ від 16 червня 1992р.
- Конституція (Основний Закон) України: Прийнята на позачерговій сьомій сесії Верховної Ради Української РСР дев'ятого скликання 20 квітня 1978 року (http://www.nbuv.gov.ua/law/78_const.html)
- Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. (http://www.nbuv.gov.ua/law/96_const.html)
- Programy politických stran in: *Слюсаренко А., Томенко М. Нові політичні партії України: Довідник. – Київ, 1990; Яблонський В.М. Сучасні політичні партії України: Довідник. – Київ, 1996.*
- Data sociologických šetření fondu „Demokratické iniciativy“ z let 1993 a 1994 (www.queensu.ca/csd/ukarchive/index.html)

Literatura

- Базів В. Політичні партії в незалежній Україні: генеза і типологія. – Львів, 1999.
- Базовкін Є., Кремень В. Політичні партії України: порівняльний аналіз програмних документів. – Київ, 1993.
- Білоус А.О. Політичні об'єднання України. – Київ, 1993.
- Білоус А.О. Політико-правові системи: світ і Україна.– Київ, 1997.

- Бойко О.Д. Україна 1991-1995 рр.: тіні минулого чи контури майбутнього? Нариси з новітньої історії. - Київ, 1996.
- Бойко О.Д. Україна в 1985 - 1991 рр.: основні тенденції суспільно-політичного розвитку. - Київ, 2002.
- Вибори в Україні 1994 року. - Київ, IFES, 1994.
- Вибори в Україні 1994 року. - Київ, IFES, 1995.
- Вибори і референдуми в Україні: проблеми теорії і практики. - Київ, 2001.
- Гарань О.В. Від створення Руху до багатопартійності. - Київ, 1992.
- Гарань О.В. Убити дракона. (З історії Руху та нових партій України). - Київ, 1993.
- Гарань О.В. Становлення та діяльність політичної опозиції в Україні у 1989-1991 рр. - Київ, 1996.
- Горшков Д.Н. Політичні партії та місцеві вибори. - Київ, 2001.
- Грицак Я. Нарис історії України: Формування модерної української нації XIX-XX століття. - Київ, 1996.
- Дикань К. Десять років по тому: від УГС до... Історія новітнього партійного будівництва. - Київ, 1999 (к диспозиці на www.polit.com.ua).
- Дунаєва Л.М. Роль політичних партій у процесі переходу від експансії до консолідації демократії. - Одеса, 2000.
- Журавський В.С. Политическое развитие Украины: Субъекты и объекты. - Киев, 1995.
- Здіроук С.І., Бичек В.В. Проблеми функціонування політичних партій України в системі владних відносин. - Київ, 2001.
- Калмакан І., Бриндак О. Виникнення та еволюція національної партійної системи в Україні в XX столітті: Дослідження. - Одеса, 1997.

- Комуністична партія України / Уклали: С. Конончук, Ю. Плесюк. – Київ, 1998 (к диспозиці на www.ucipr.kiev.ua).
- Кормич Л.І., Шелест Д.С., Бабій С.І. Формування партійної системи сучасної України. – Одеса, 2000.
- Кремень В.Г., Базовкін Є.Г., Білоус А.О., Міщенко М.Д., Небоженко В.С., Ситник П.К., Шиловцев Ю.В. Вибори до Верховної Ради України: Досвід та уроки. – Київ, 1994.
- Кулик В. Український націоналізм у незалежній Україні. – Київ, 1999.
- Лівоцентристська перспектива України. Збірник експертних матеріалів. – Київ, 1997 (к диспозиці на www.ucipr.kiev.ua).
- Майборода О. Російський націоналізм в Україні (1991-1998 рр.). – Київ, 1999.
- Музика І.В. Конституційно-правовий статус політичних партій в Україні. – Київ, 1998.
- Народний Рух України: Довідник: 60 біоґр. / Уклали: Д. Кублицький та ін. – Київ, 1996 (к диспозиці на www.ucipr.kiev.ua).
- Орієнтири виборця 2002. Довідник/ В.Замніус, Д.Кривориженко, Д.Котляр та ін. – Київ, 2002.
- Партії та громадсько-політичні рухи: світовий досвід і Україна. – Київ, 2004.
- Піховшек В., Конончук С., Тищенко Ю., Ганжа В. Політичний процес в Україні: сучасні тенденції та історичний контекст. – Київ, 1998 (к диспозиці на www.ucipr.kiev.ua).
- Політична система сучасної України: особливості становлення, тенденції розвитку. – Київ, 1998.
- Політичні партії в незалежній Україні: роль і місце у політичній трансформації суспільства. – Харків, 2001.
- Політичні партії України: Інформаційно-довідкове видання. – Київ, 2001.

- Політичні структури та процеси в сучасній Україні. Політологічний аналіз./ під ред. Рудича Ф.М. – Київ, 1995.
- Політологія: терміни, поняття, персоналії, схеми, таблиці. Навчальний словник-довідник для студентів. – Київ, Львів, 2001.
- Примуш М.В. Політико-правове регулювання діяльності політичних партій. – Донецьк, 2001.
- Пространственные факторы в формировании партийных систем. Диалог американистов и постсоветологов. – Саппоро, 2002.
- Розвиток демократії в Україні: 1994–1996 роки / Авт. В. Піховшек, С. Конончук. – Київ, 1998 (k dispozici na www.ucipr.kiev.ua).
- Романюк А.С. Політико-правові аспекти фінансування політичних партій: світовий досвід і Україна. – Львів, 2003.
- Рябчук М. Дві України: Реальні межі, віртуальні війни. – Київ, 2003.
- Рябчук М. Від Малоросії до України: парадокси запізненого націотворення. – Київ, 2000.
- Слюсаренко А., Томенко М. Нові політичні партії України: Довідник. – Київ, 1990.
- Соціально-економічні концепції партійних програм та економічні розділи передвиборчих платформ партій та громадських об'єднань України: Аналітичні матеріали. – Київ, 1994.
- Становлення владних структур в Україні (1991–1996 рр.)./ За ред. О.Гараня та ін. – Київ, 1997.
- Токар П., Токарчук Н. Політичні партії в Закарпатті. – Ужгород, 1998.
- Томенко М., Олійник В. Партійна еліта України. – Київ, 2000.

- Три дні вересня вісімдесят дев'ятого: Матеріали Установчого з'їзду Народного Руху України за перебудову. – Київ, 2000.
- Україна: становлення демократії. / Уклали: С. Конончук, В. Піховшек, Д. Клочко. – Київ, 1997 (k dispozici na www.usipr.kiev.ua).
- Українська громадська група сприяння виконанню Гельсінських угод: В 4 т. Т. 4: Документи і матеріали: 10 грудня 1978 – 11 березня 1988/ Упорядник В.В.Щвсієнко. – Харків, 2001.
- Українська національна асамблея: Довідник. Інформ. станом на 25 грудня 1997 р. / Уклали: Я. Єрофеев, С. Конончук. – Київ, 1998 (k dispozici na www.usipr.kiev.ua).
- Українська республіканська партія: Довідник: 46 біоґр.: Інформ. станом на 25 трав. 1996 р. / Уклали: Д. Кублицький та ін. – Київ, 1996 (k dispozici na www.usipr.kiev.ua).
- Українське суспільство 1994–2004: соціологічний моніторинг. – Київ, 2004.
- Українські ліві: між ленінізмом і соціал-демократією./ За ред. О.Гараня, О.Майбороди. – Київ, 2000.
- Українські ресурси Інтернет: громадсько-політичне життя. – Київ, 2003.
- Чорноволівські читання. – Київ, 2003.
- Яблонський В.М. Сучасні політичні партії України: Довідник. – Київ, 1996.
- Arter, David. Parties and Democracy in the Post-Soviet Republics. – Dartmouth 1996.
- Bojko Olexandr – Goněc Vladimír. Nejnovější dějiny Ukrajiny. – Brno: Jota, 1997.

- Dančák, B. - Fiala, P. (eds.). Nacionalistické politické strany v Evropě. - Brno: MPU, 1999.
- Duleba A. Ukrajina a Slovensko. - Bratislava: VEDA vydavateľstvo SAV, 2000.
- Fiala, P. - Strmiska, M. Teorie politických stran. - Brno: MPU, 1998.
- Hloušek V. - Kopeček L. (eds.). Rudí a růžoví. Transformace komunistických stran. - Brno: MPU, 2002.
- Komunistické strany v postsovětských stranicko-politických soustavách. - Brno: MPU, 2000.
- Politické strany ve střední a východní Evropě. - Brno: MPU, 2002.
- Post-Soviet Political Order: Conflict and State Building/ [Ed. by Barnett R. Rubin]. - London, 1998.
- Potichnyj, Peter J. Formation of Political Parties in Ukraine. - Köln, 1994.
- Potichnyj, Peter J. The Multi-Party System in Ukraine . - Köln, 1992.
- Skůpová, Kateřina. Ukrajinské opoziční hnutí na konci 60. let 20. století a vliv československých událostí na jeho vývoj /rukopis/. - Praha, 2004.
- The political analysis of postcommunism: understanding postcommunist societies. (ed. M. Polokhalo). - Kiev, 1995.
- Z badań nad współczesną problematyką państw Europy Środkowej i Wschodniej. Pod redakcją Janusza Albina i Janusza M. Kupczaka. Acta Universitatis Wratislaviensis, No 2261.- Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskie, 2000.

Články

- Birch, Sarah. Electoral Behaviour in Western Ukraine in National Elections and Referendums, 1989-91 in: *Europe-Asia Studies*, vol. 47, No. 7 (Nov., 1995), s. 1145-1176.
- Birch, Sarah. Electoral Systems and Party System Stability in Post-Communist Europe. Paper prepared for presentation at the 97th annual meeting of the American Political Science Association, San Francisco, 30 August - 2 September, 2001.
- Birch, Sarah. Interpreting the Regional Effect in Ukrainian Politics in: *Europe-Asia Studies*, vol. 52, No. 6 (Sep., 2000), s. 1017-1041.
- Bojcun, Marko. The Ukrainian Parliamentary Elections in March-April 1994 in: *Europe-Asia Studies*, vol. 47, No. 2 (Mar., 1995), s. 229-249.
- Chytilek R. - Šedo J. Politické strany, teritoriální homogenita a postkomunistické země. *Teoreticko-metodologická poznámka*. In: *Central European Political Studies Review* (<http://www.cepsr.cz/clanek.php?ID=187>)
- Fontaine, Roger W. Red Phoenix rising?: Communist resurgence in Eastern Europe in: *USA Today*; Nov 1996; 125, s. 48-53.
- Hesli, Vicki - Reisinger, William - Miller, Arthur. Political Party Development in the Divided Societies: the Case of Ukraine in: *Electoral Studies*, Vol. 17, No. 2 (1998), s. 235-256.
- Ishiyama, John T. The Communist Successor Parties and Party Organizational Development in Post-Communist Politics in: *Political Research Quarterly*, Vol. 52, March 1999, s. 87-112.
- Kopeček, Luboš. Formování politických stran na Ukrajině v letech 1988 až 1994 in: *Politologický časopis*, č. 1/98, ročník V.

- Kopeček, L. - Strmiska M. Regionální rozrůzněnost, teritoriální cleavages a utváření stranicko-politických soustav: ukrajinský případ in: *Central European Political Studies Review, Part 3, Vol. III., Summer 2001* (<http://www.cepsr.cz/clanek.php?ID=78>).
- Kubicek, Paul. Regional Polarisation in Ukraine: Public Opinion, Voting and Legislative Behaviour in: *Europe-Asia Studies, vol. 52, No. 2 (March, 2000), s. 23-294.*
- Kuzio, Taras. "Nationalising states" or nation-building? A critical review of the theoretical literature and empirical evidence in: *Nations and Nationalism, 7, part 2, 135-154.*
- Kuzio, Taras. Nationalism in Ukraine: Towards a New Framework in: *Politics, 2000, 20(2), s. 77-86.*
- Kuzio, Taras. Nationalism in Ukraine: Towards a New Theoretical and Comparative Framework in: *Journal of Political Ideologies, 2002, Vol. 7, s. 133-161.*
- Miller, Arthur H., Klobucar, Thomas F. The Development of Party Identification in Post-Soviet Societies in: *American Journal of Political Science, Vol. 44, No. 4, October 2000, s. 667-685.*
- Muiznieks, Nils R. The influence of the Baltic Popular Movements on the Process of Soviet Desintegration in: *Europe-Asia Studies, vol. 47, No. 1 (1995), s. 3-25.*
- O'Loughlin, John. The Regional Factor in Contemporary Ukrainian Politics: Scale, Place, Space or Bogus Effect? University of Colorado, 2000.
- Paniotto, Vladimir. The Ukrainian Movement for Perestroika. "Rukh": A Sociological Survey in: *Soviet Studies, vol. 43, No.1, 1991, s. 177-181.*
- Tucker, Joshua. The First decade of Post-Communist Elections and Voting: What Have We Studied, and How Have

We Studied It? *in: Annual Review. Political Science, 2002, No. 5, s. 271-304.*

- Wilson, Andrew and Bilous, Artur. Political Parties in Ukraine *in: Europe-Asia Studies, vol. 45, No. 4, 1993, s. 693-703.*
- Wilson, Andrew. The Ukrainian Left: In Transition to Social Democracy or Still in Thrall to the USSR? *in: Europe-Asia Studies, vol. 49, No. 7, 1997, s. 1297-1316.*
- Wilson, Andrew and Birch, Sarah. Voting Stability, Political Gridlock: Ukraine's 1998 Parliamentary Elections *in: Europe-Asia Studies, vol. 51, No. 6, 1999, s. 1039-1068.*
- Wise, Charles and Brown, Trevor. The Internal Development of the Ukrainian Parliament *in: Public Administration and Development, Vol. 16, Aug. 1996, s. 265-279.*

Internet

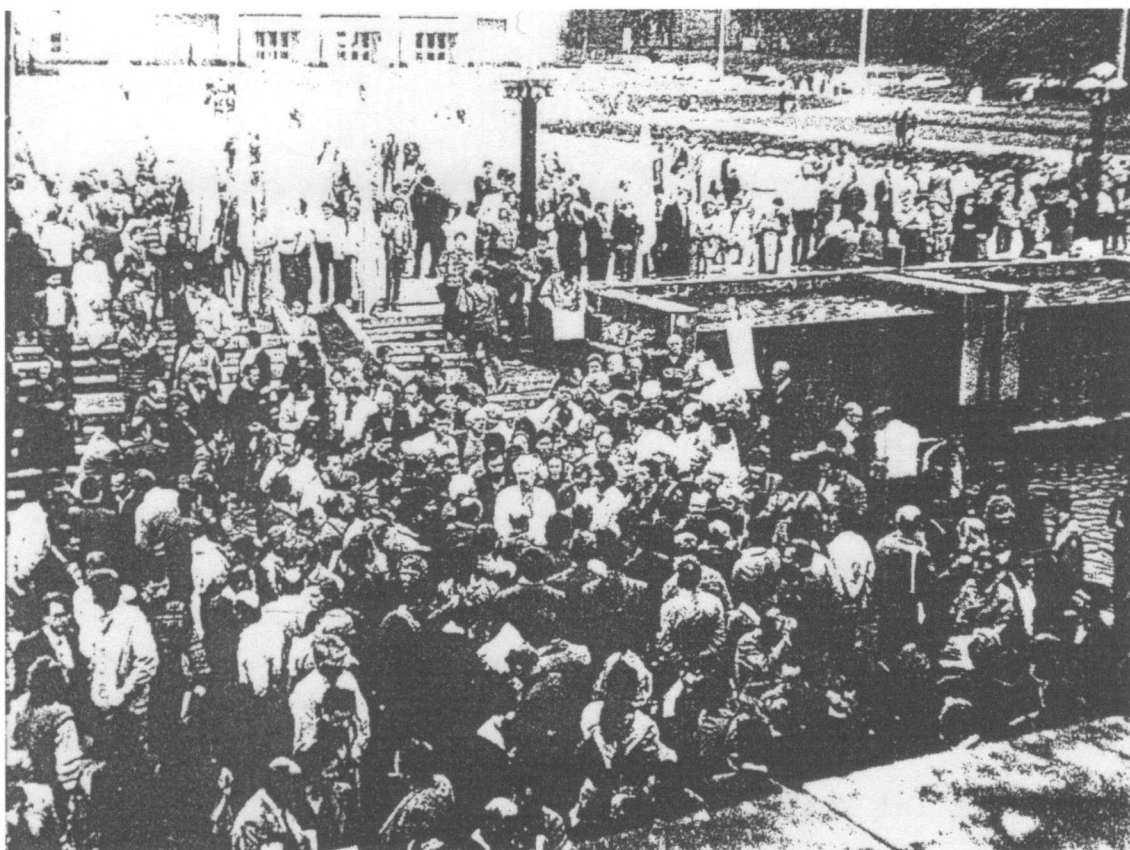
- Верховна Рада України www.rada.gov.ua
- Державний комітет статистики України www.ukrstat.gov.ua
- Дзеркало тижня – суспільно-політичний тижневик www.zn.kiev.ua
- Інститут глобальних досліджень www.igls.com.ua
- Міжнародний центр перспективних досліджень www.icps.kiev.ua
- Міністерство юстиції України www.minjust.gov.ua
- Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського www.nbuv.gov.ua
- Національний інститут стратегічних досліджень www.niss.gov.ua
- Політична Україна – інформаційно-політичний сервер України www.polit.com.ua

- Український незалежний центр політичних досліджень www.ucipr.kiev.ua
- Фонд "Демократичні ініціативи" www.dif.org.ua
- Центральна виборча комісія України www.cvk.gov.ua
- Школа політичної аналітики www.spa.org.ua
- Eastern European Elections: Results and Legislation www.essex.ac.uk/elections
- International Foundation for Election Study www.ifes.kiev.ua
- Středoevropské politické studie www.cepsr.cz

Příloha 1. Mapa Ukrajiny

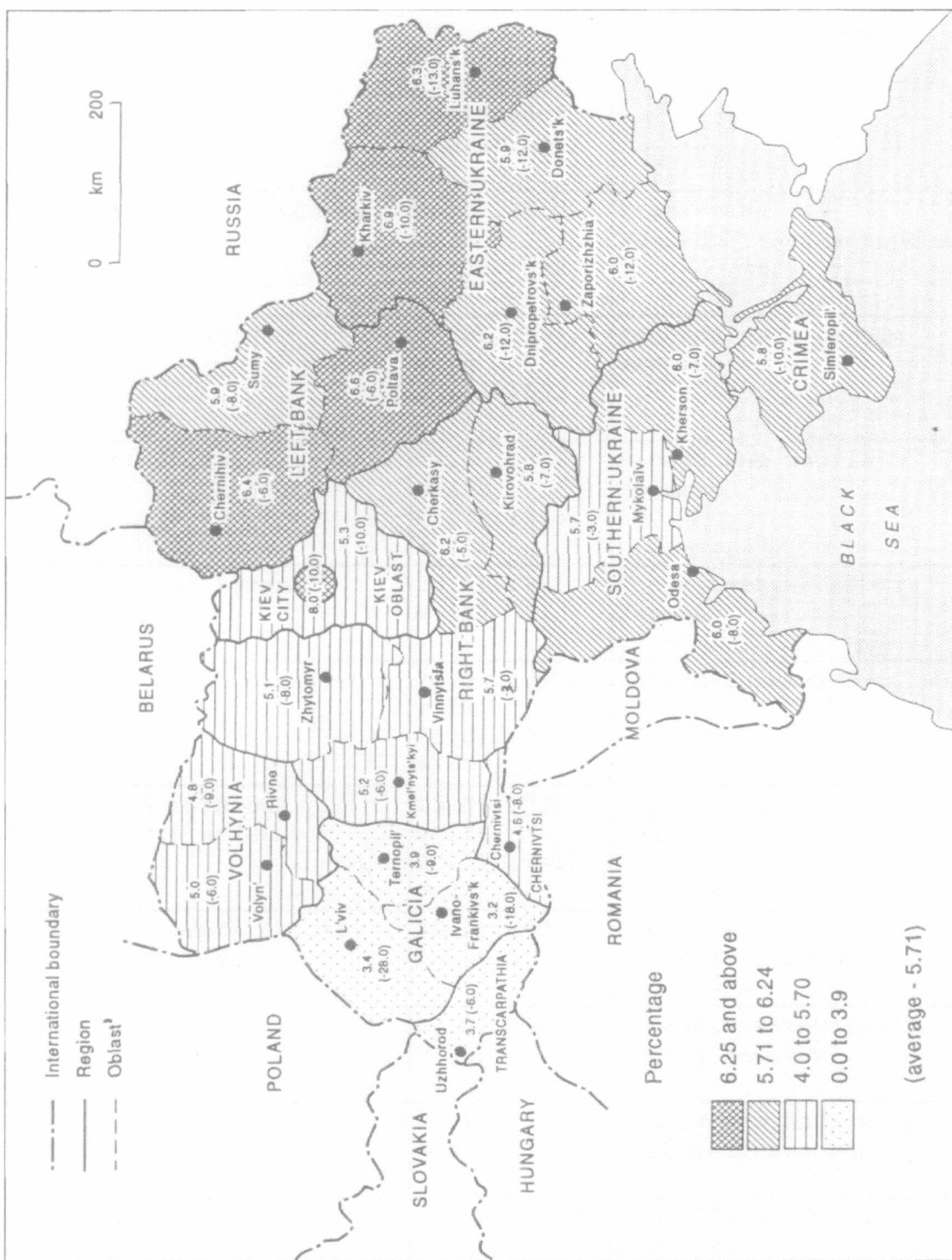

Пříloha 2. Zakládající sjezd Lidového hnutí za perestrojku:
v sále a na náměstí

Zdroj: Три дні вересня вісімдесят дев'ятого: Матеріали
Установчого з'їзду Народного Руху України за перебудову. -
Київ, 2000.

Příloha 3. Členství v Komunistické straně Ukrajiny k lednu roku 1991 (v procentech)

Převzato z: Wilson, Andrew. The Ukrainian Left in: *Europe-Asia Studies*, vol. 49, No. 7, 1997, s.1296

Příloha 4. Registrace politických stran Ukrajiny
(mimo strany, které již nepůsobí)

Název strany	Datum a číslo registrace (opakované registrace)	Název v ukrajinštině
Ukrajinská republikánská strana	05.11.1990, № 4 28.12.1992,	Українська Республіканська партія
Demokratická strana Ukrajiny	30.06.1991, № 94 30.03.1993	Демократична партія України
Liberální strana Ukrajiny	10.10.1991, № 132 03.06.1993, № 132	Ліберальна партія України
Socialistická strana Ukrajiny	25.11.1991, № 157	Соціалістична партія України
Strana zelených Ukrajiny	24.05.1991, № 80 25.01.1993, № 80	Партія Зелених України
Ukrajinská rolnická demokratická strana	15.01.1991, № 33 03.11.1993, № 33	Українська селянська демократична партія
Křesťansko-demokratická strana Ukrajiny	23.11.1992, № 325	Християнсько- демократична партія України
Liberálně-demokratická strana Ukrajiny	17.07.1992, № 268 10.02.1993	Ліберально-демократична партія України
Ukrajinská národní konzervativní strana	30.10.1992, № 318	Українська національна консервативна партія
Komunistická strana Ukrajiny	05.10.1993, № 505	Комуністична партія України
Kongres ukrajinských nacionalistů	26.01.1993, № 385 24.10.1995, № 385	Конгрес Українських Націоналістів

Lidové hnutí Ukrajiny (Ruch)	01.02.1993, № 391	Народний Рух України
Rolnická strana Ukrajiny	12.01.1993, № 14 03.03.1992, № 214	Селянська партія України
Ústavně-demokratická strana	14.05.1993, № 457	Конституційно-демократична партія
Organizace ukrajinských nacionalistů na Ukrajině	17.11.1993, № 518	Організація Українських націоналістів в Україні
Slovanská strana (Občanský kongres Ukrajiny)	10.06.1993, № 469	Слов'янська партія (Громадянський конгрес України)
Strana svobodných rolníků a podnikatelů Ukrajiny	21.05.1993, № 460	Партія вільних селян і підприємців України
Sociálně-demokratická strana Ukrajiny	04.03.1993, № 419	Соціал-демократична партія України
Ukrajinská strana Spravedlnosti - Svaz veteránů, invalidů, osob, postižených po Černobylu, afgánských vojáků	09.02.1993, № 398	Українська партія Справедливості - Союз ветеранів, інвалідів, чорнобильців, афганців
Politická strana „Celoukrajinské sdružení „Hromada“	22.03.1994, № 551	Політична партія "Всеукраїнське об'єднання "Громада"
Strana rehabilitace těžce nemocných Ukrajiny	22.12.1994, № 614	Партія реабілітації тяжкохворих України
Ukrajinské národní shromáždění	29.12.1994 №617 29.09.97 №923	Українська національна асамблея

Zdroj: Ústřední volební komise Ukrajiny: www.cvk.gov.ua

Příloha 5. Strany, které již ukončily svou činnost (dle údajů Ústřední volební komise Ukrajiny ke konci roku 2003)

Název strany	Datum a číslo registrace	Název v ukrajinštině
Celoukrajinská strana středu „Občanská shoda“	09.02.1994, № 539	Всеукраїнська партія Центру "Громадянська злагода"
Celoukrajinské politické sdružení „Státní nezávislost Ukrajiny“	23.03.1993, № 433	Всеукраїнське політичне об'єднання "Державна самостійність України"
Strana duchovního, ekonomického a sociálního pokroku	22.06.1994, № 573	Партія духовного, економічного і соціального прогресу
Strana ekonomické obnovy	11.03.1993, № 426	Партія економічного відродження
Strana komunistů (bolševiků) Ukrajiny	14.07.1994, № 579	Партія комуністів (більшовиків) України
Strana národní záchrany Ukrajiny	20.05.1993, № 458	Партія національного врятування України
Strana podpory domácího výrovc	08.05.1992, № 243	Партія Підтримки Вітчизняного Виробника
Strana práce	27.01.1993, №388	Партія труда
Strana slovanské jednoty Ukrajiny	21.10.1993, № 510	Партія слов'янської єдності України
Ukrajinská konzervativní republikánská strana	21.07.1992, № 270	Українська консервативна республіканська партія
Ukrajinská křesťansko-demokratická strana	14.11.1992, № 153 19.02.1993, № 153	Українська Християнсько-демократична партія
Ukrajinská strana solidarity a sociální spravedlnosti	28.07.1993, № 484	Українська партія солідарності та соціальної справедливості

Zdroj: Ústřední volební komise Ukrajiny: www.cvk.gov.ua

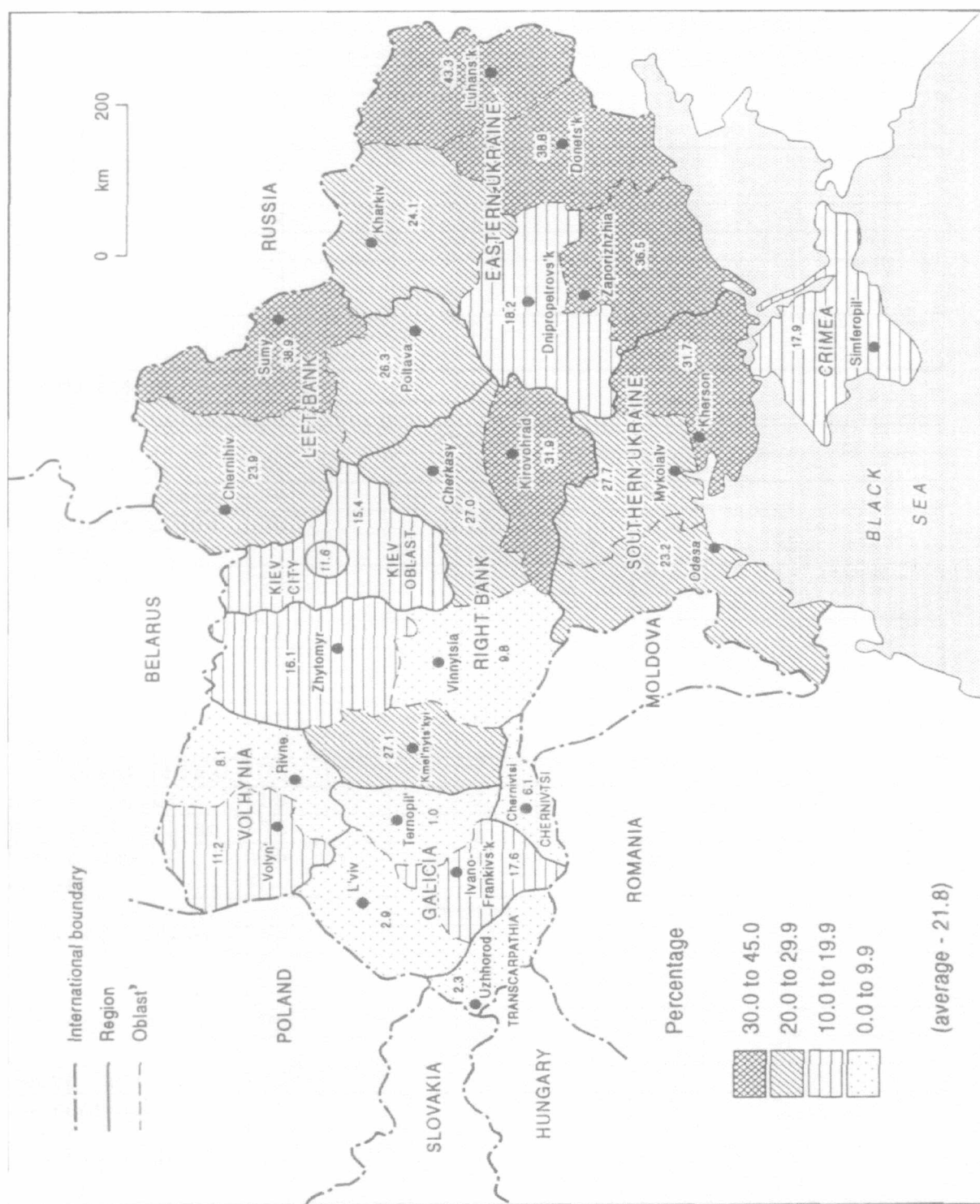
Příloha 6. Výsledky parlamentních voleb podle administrativních celků Ukrajiny

Administrativní celek	Celkový počet mandátů	Zvoleno poslanců	Stranická příslušnost poslanců	Průměrná volební účast v regionu		
				27.března	10.dubna	24.července
Západ						
Černivecká oblast	8	7	4 - bezpartijní 1 - NRU 1 - DemPU 1 - SDPU	81,32%	75,32%	54,6%
Ivano-Frankovská oblast	12	12	10 -bezpartijní 1 - KUN 1 - URP	88,17%	82,66%	-
Lvovská oblast	23	22	10 -bezpartijní 5 - NRU 3 - KUN 2 - PDVU 1 - UKRP 1 - URP	82,94%	79,35%	51,16%
Rivnenská oblast	10	10	4 - bezpartijní 4 - NRU 2 - URP	84,59%	87,82%	60,5%
Ternopilská oblast	10	10	4 - bezpartijní 3 - URP 2 - NRU 1 - KUN	90,29%	84,16%	57,87%
Volyňská oblast	9	8	6 - bezpartijní 1 - URP 1 - SelPU	84,21%	77,77%	49,2%
Zakarpatská oblast	10	9	8 - bezpartijní 1 - ChDPU	71,96%	66,43%	49,9%
Střed						
město Kyjev	23	6	3 - NRU 2 - bezpartijní 1 - URP	56%	46,3%	28,26%
Kyjevská oblast	17	15	9 - bezpartijní 3 - NRU 1 - SPU 1 - SelPU 1 - URP	75,58%	64,09%	49,08%
Dnipropetrovská oblast	34	33	24 -bezpartijní 3 - PP 3 - SelPU 1 - PDVU 1 - KPU 1 - SPU	71,11%	59,67%	52,4%
Chmelnická oblast	13	12	7 - bezpartijní 2 - SPU 1 - KPU 1 - SelPU 1 - URP	85,47%	77,97%	58,1%
Čerkaská oblast	13	12	7 - bezpartijní 3 - SelPU 2 - KPU	79,12%	64,89%	56,96%
Černihivská	12	12	7 - bezpartijní	82,33%	72,94%	52,2%

oblast			3 - KPU 1 - SelPU 1 - PP			
Kirovohradská oblast	11	11	5 - bezpartijní 4 - KPU 1 - NRU 1 - DemPU	77,46%	68,03%	58,2%
Poltavská oblast	16	15	12 - bezpartijní 2 - KPU 1 - SelPU	84,03%	79,19%	69,4%
Sumská oblast	13	11	3 - bezpartijní 3 - KPU 3 - SPU 1 - NRU 1 - SelPU	78,42%	71,1%	49,5%
Vinnycká oblast	17	16	15 - bezpartijní 1 - KPU	60,76%	61,5%	41,6%
Žytomyrská oblast	13	12	8 - bezpartijní 3 - KPU 1 - SelPU	82,94%	77,87%	53,65%
Východ						
Doněcká oblast	47	47	22 - KPU 19 - bezpartijní 3 - SPU 1 - PP 1 - SelPU 1 - HKU	60,76%	61,5%	41,6%
Charkovská oblast	28	25	16 - bezpartijní 6 - KPU 2 - SPU 1 - HKU	71%	-	45,4%
Luhanská oblast	25	25	16 - KPU 8 - bezpartijní 1 - SPU	74,83%	64,93%	63,3%
Jih						
Autonomní republika Krym	19	15	9 - bezpartijní 5 - KPU 1 - PDVK	60,76%	61,5%	41,6%
město Sevastopol	4	2	1 - bezpartijní 1 - KPU	50,47%	53,33%	30,7%
Chersonská oblast	11	10	5 - KPU 3 - bezpartijní 1 - SPU 1 - SelPU	72,12%	66,28%	43,5%
Mykolajivská oblast	11	9	5 - bezpartijní 3 - KPU 1 - SelPU	72,21%	61,79%	45,9%
Oděská oblast	23	21	13 - bezpartijní 5 - KPU 2 - SelPU 1 - SDPU	64,14%	60,23%	48,3%
Záporožská oblast	18	18	8 - bezpartijní 7 - KPU 1 - SPU 1 - PDVU 1 - SelPU	68,47%	62,81%	-

Zpracováno podle údajů publikace *Вибори в Україні 1994 року*. - Київ, IFES, 1995, s. 36-175.

Príloha 7. Regionálne rozdelenie voličských preferencií vo voľbách 1994 podľa hlasů, odevzdaných ľavicovým stranám (v percentech)

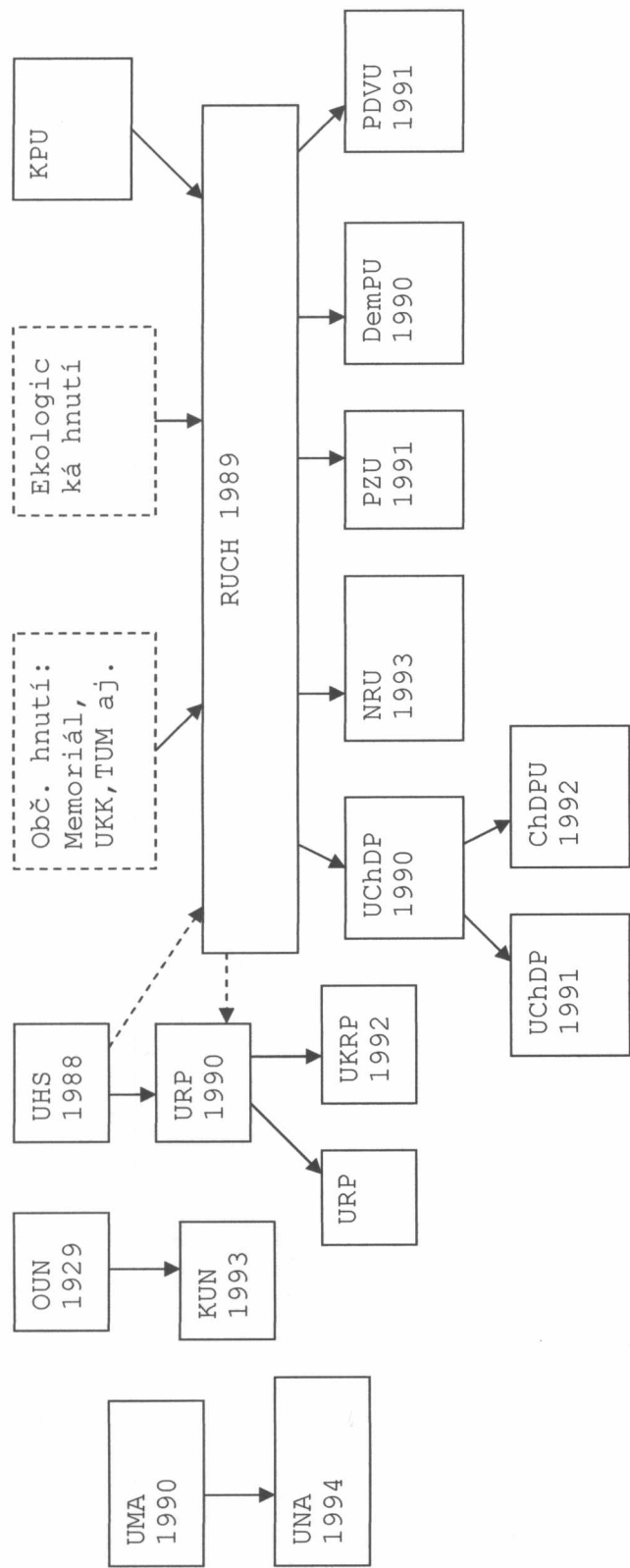
Převzato z: Wilson, Andrew. The Ukrainian Left, s.1305

Příloha 8. Reprezentace levicových stran v orgánech místní samosprávy (počet v oblastních radách)

Oblast	Oblastní rada celkem	Komunistická strana	Socialistická strana	Rolnická strana
Západ				
Černivecká oblast	50	1	-	-
Ivano-Frankovská oblast	49	-	-	-
Lvovská oblast	74	1	1	-
Rivnenská oblast	60	2	2	-
Ternopilská oblast	54	-	-	-
Volyňská oblast	60	2	-	6
Zakarpatská oblast	59	-	-	-
Střed				
město Kyjev	69	4	1	-
Kyjevská oblast	74	3	-	-
Dnipropetrovská oblast	75	2	2	2
Chmelnická oblast	54	5	2	-
Čerkaská oblast	60	5	2	1
Černihivská oblast	60	8	1	2
Kirovohradská oblast	60	10	2	1
Poltavská oblast	75	7	1	4
Sumská oblast	58	8	3	2
Vinnycká oblast	75	3	1	-
Žytomyrská oblast	75	9	1	-
Východ				
Doněcká oblast	75	16	1	-
Charkovská oblast	70	12	1	-
Luhanská oblast	75	22	4	-
Jih				
město Sevastopol	50	3	1	-
Chersonská oblast	59	12	-	1
Mykolajivská oblast	60	3	2	-
Oděská oblast	73	13	2	1
Zápороžská oblast	70	17	2	1

Převzato z: Wilson, Arthur. The Ukrainian Left, s. 1308

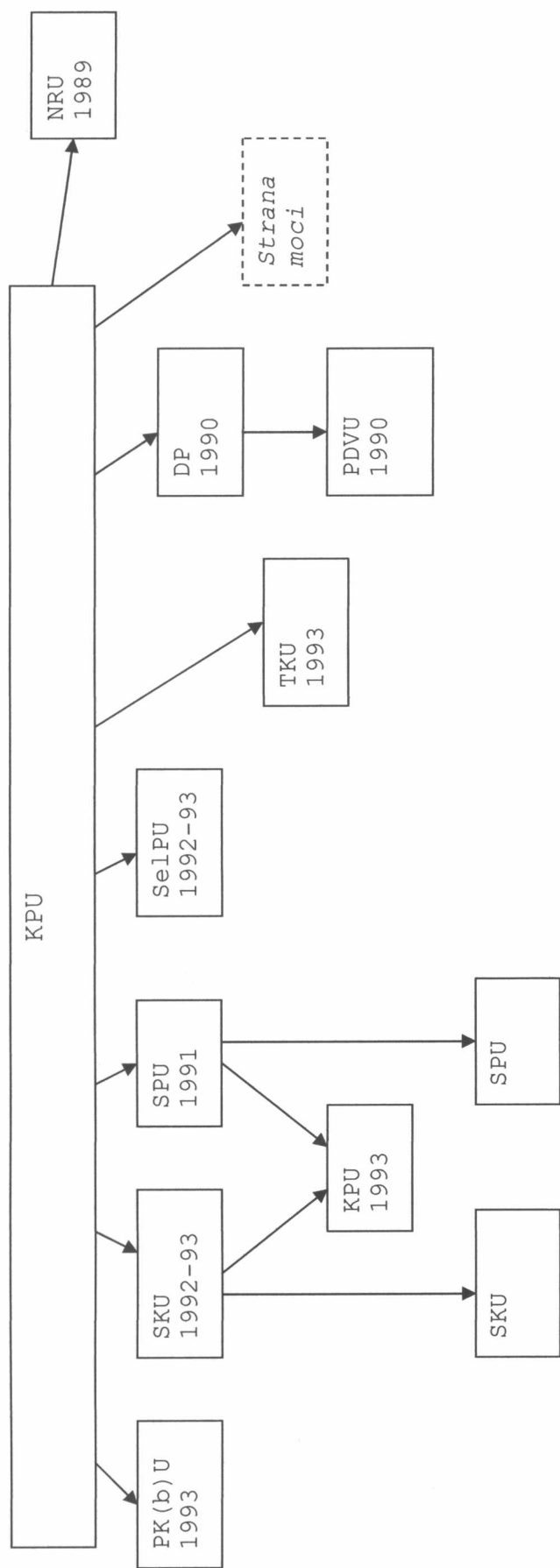
Příloha 9. Schéma geneze a štěpení národně-demokratických politických stran v letech 1989 až 1994

Legenda:

DemPU - Demokratická strana Ukrajiny, **ChDPU** - Křesťansko-demokratická strana Ukrajiny, **KPU** - Komunistická strana Ukrajiny, **KUN** - Kongres ukrajinských nacionalistů, **NRU, Ruch** - Lidové hnutí Ukrajiny, **OUN** - Organizace ukrajinských nacionalistů, **PDVU** - Strana demokratické obnovy Ukrajiny, **PZU** - Strana zelených Ukrajiny, **TUM** - Sdružení ukrajinského jazyka, **UChDP** - Ukrajinská křesťansko-demokratická strana, **UKK** - Ukrajinský kulturní spolek, **UKRP** - Ukrajinská konzervativní republikánská strana, **UMA** - Ukrajinské mezistranické shromáždění, **UNA** - Ukrajinské národní shromáždění, **URP** - Ukrajinská republikánská strana.

Příloha 10. Schéma štěpení Komunistické strany Ukrajiny a geneze politických stran v letech 1989 až 1994

Legenda:

DP – Demokratická platforma KPU, **KPU** – Komunistická strana Ukrajiny, **NPU** – Lidové hnutí Ukrajiny, **PDVU** – Strana demokratické obnovy Ukrajiny, **PK(b)U** – Strana komunistů (bolševiků) Ukrajiny, **TKU** – Pracovní kongres Ukrajiny, **SelPU** – Rolnická strana Ukrajiny, **SKU** – Svaz komunistů Ukrajiny, **SPU** – Socialistická strana Ukrajiny.

Zdroj: Українські ліві: між ленінізмом і соціал-демократією. – Київ, 2000. – s. 52.